

BIKE-owe Świątokrzyskie

trasy rowerowe po regionie

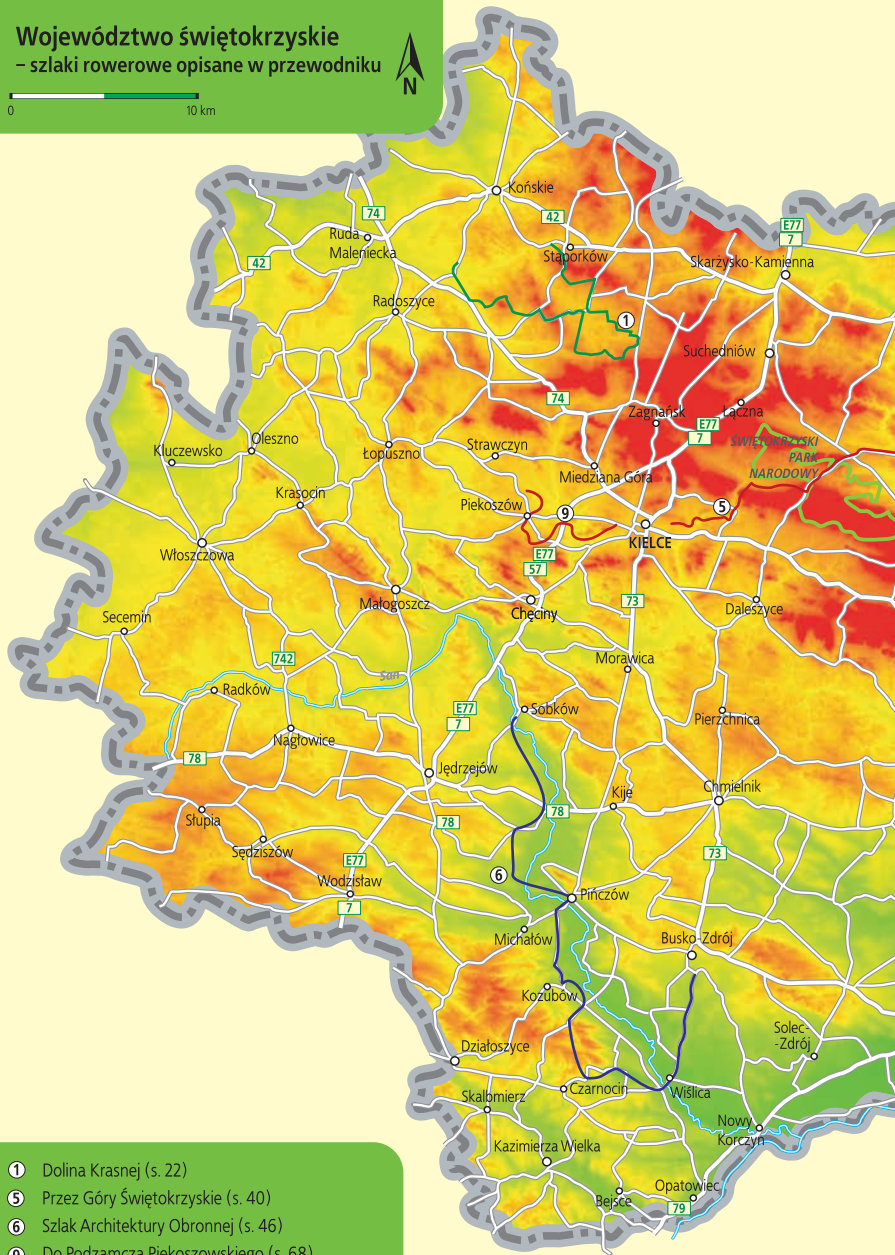

Województwo świętokrzyskie

– szlaki rowerowe opisane w przewodniku

0 10 km

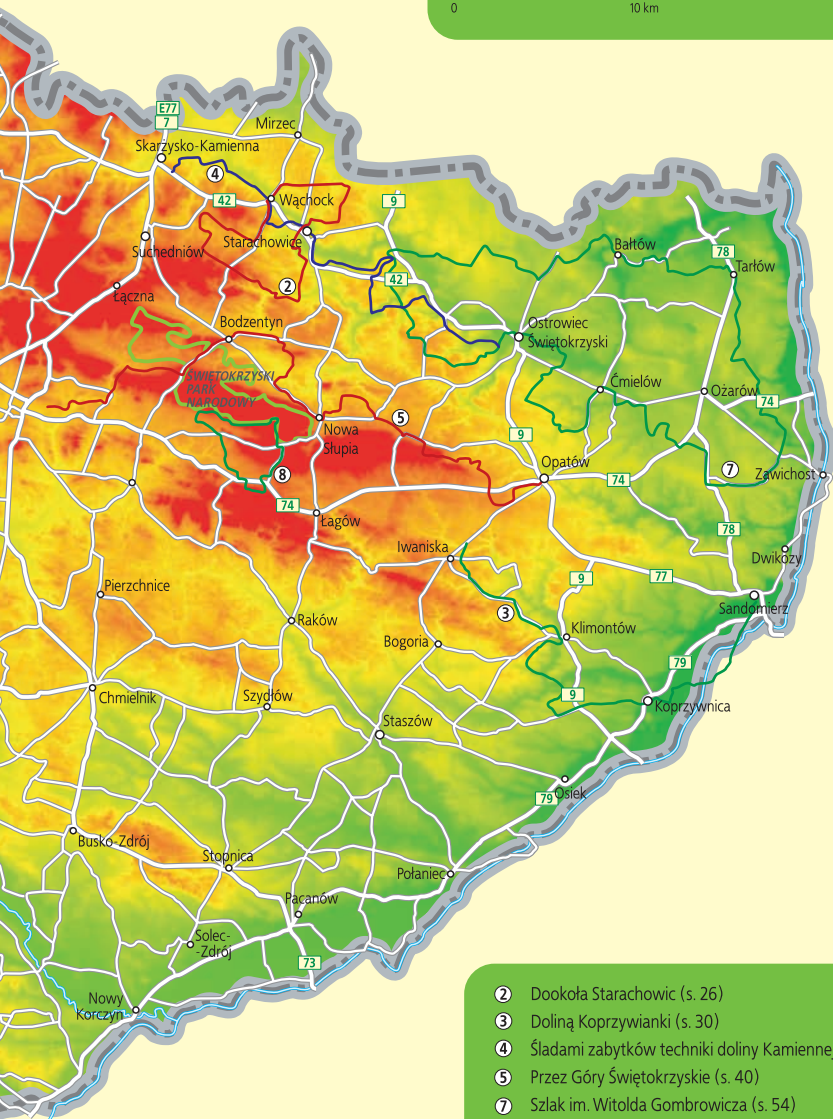
- ① Dolina Krasnej (s. 22)
- ⑤ Przez Góry Świętokrzyskie (s. 40)
- ⑥ Szlak Architektury Obronnej (s. 46)
- ⑨ Do Podzamcza Piekoszewskiego (s. 68)

Województwo świętokrzyskie

– szlaki rowerowe opisane w przewodniku

0 10 km

- ② Dookoła Starachowic (s. 26)
- ③ Dolinę Koprzywniki (s. 30)
- ④ Śladami zabytków techniki doliny Kamiennej (s. 36)
- ⑤ Przez Góry Świętokrzyskie (s. 40)
- ⑦ Szlak im. Witolda Gombrowicza (s. 54)
- ⑧ „Duża pętla” po gminie Bieliny (s. 62)

Świętokrzyskie na rowerze

- trasy rowerowe o różnym stopniu trudności
- profile wysokościowe
- mapy przebiegu szlaków
- liczne fotografie
- informacje krajoznawcze
- wiadomości praktyczne

Publikacja powstała na zlecenie
Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Świętokrzyskiego

Ryszard Garus, Agnieszka Pabis

BIKE-owe Świętokrzyskie

trasy rowerowe po regionie

Konsultacja: Małgorzata Fornalczyk

Redakcja: Aurelia Hołubowska

Korekta: Aurelia Hołubowska, Karolina Krężel

Zdjęcia na okładkach:

Okł. I – Przed zamkiem w Chęcinach, fot. A. Pabis; Przed ruinami w Nietulisku, fot. M. Fornalczyk

Okł. IV – Wiślica, fot. K. Pęczalski; Dąb Bartek, fot. K. Pęczalski; Na szlaku, fot. A. Pabis

Zdjęcia: Anna Drzewiecka, Małgorzata Fornalczyk, Michał Jurecki, Jarosław Korbiński, Agnieszka Pabis, Michał Paszkowski, Krzysztof Pęczalski, Paweł Rzuchowski, archiwum Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, archiwum Urzędu Miasta Sandomierz

Redakcja map i profili: Aurelia Hołubowska

Wykonanie map: Małgorzata Czopik, Agnieszka Drapich, Tomasz Zajac

Wykonanie profili: Bartosz Kulawik

Projekt okładki, koncepcja graficzna serii: Łukasz Galusek, Bartłomiej Ozga

Skład: Michał Tincel

Druk: Drukarnia SKLENIARZ, Kraków

Autorzy i wydawca przewodnika dołożyli wszelkich starań, by jego treść była jak najbardziej zgodna z rzeczywistością. Nie mogą jednak wziąć odpowiedzialności za jakiegokolwiek skutki wynikłe z wykorzystania zawartych w nim informacji. Będziemy wdzięczni naszym Czytelnikom za informacje dotyczące błędów i nieaktualnych informacji. Wszelkie uwagi są dla nas cenne, gdyż dzięki nim możemy poprawić kolejne wydania. Prosimy kontaktować się z nami, używając poniższego adresu.

Amistad Sp. z o.o.

ul. Pychowicka 7, 30-364 Kraków

tel.: (0-12) 269 29 61, 267 77 10, faks: (0-12) 267 77 11

e-mail: biuro@bezdroza.com.pl, www.bezdroza.com.pl

Wydanie I, Kraków 2007

ISBN 978-83-7560-005-6

Copyright © by Amistad & Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, 2007

 PolskaTurystyczna.pl

Ten przewodnik powstał w ramach Programu PolskaTurystyczna.pl, świadczącego usługi wydawniczo-kartograficzno-multimedialne w zakresie promocji i rozwoju turystyki. Zapraszamy na portal www.polskaturystyczna.pl

Spis treści

O przewodniku	4
O autorach	4
Przygotowania do wycieczki rowerowej	5
Wypożyczenie	5
Technika jazdy	5
Naprawy roweru na trasie	6
Pierwsza pomoc na trasie	6
Wybór trasy	7
Znakowane szlaki rowerowe	8
Szlaki wokół miast	8
Szlaki rowerowe lokalne i gminne	15
Szlaki tematyczne	19
Opis wybranych szlaków	22
1. Dolina Krasnej	22
2. Dookoła Starachowic	26
3. Doliną Koprzywianki	30
4. Śladami zabytków techniki Doliny Kamiennej	36
5. Przez Góry Świętokrzyskie	40
6. Szlak Architektury Obronnej (Sobków – Radzanów)	46
7. Szlak im. Witolda Gombrowicza	54
8. „Duża pętla” po gminie Bieliny	62
9. Do Podzamcza Piekoszowskiego	68
O regionie	72
Charakterystyka geograficzna	72
Najważniejsze miasta regionu	72
Informacje praktyczne	77
Dojazd i komunikacja w regionie	77
Informacja turystyczna	78
Noclegi	78
Sklepy rowerowe	79
Wypożyczalnie rowerów	79
Ważne adresy i telefony	79
Indeks miejscowości	80

O przewodniku

Przewodnik powstał głównie z myślą o tych, którzy chcieliby korzystać z niego zarówno podczas planowania, jak i w trakcie trwania wycieczki rowerowej. Najważniejszą częścią publikacji jest szczegółowy opis wybranych znakowanych szlaków rowerowych na terenie województwa świętokrzyskiego. Trasy te różnią się między sobą pod względem długości i stopnia trudności. Znajdziemy wśród nich szlaki, które nadają się na pół- i jednodniową wycieczkę, ale również takie, na których przejechanie należy przeznaczyć kilka dni.

Każdy z opisów zawiera dokładny kilometrą trasy z zaznaczeniem skrętów, skrzyżowań, charakterystycznych punktów na trasie. Opisy szlaków zostały uzupełnione także o profile wysokościowe, przydatne przy wyborze trasy, oraz mapki, które zapewnią nam ogólną orientację w terenie.

Przewodnik spełni również oczekiwania rowerzystów, którzy chcą zapoznać się z walorami turystycznymi ziemi świętokrzyskiej. Zawiera on szereg opisów krajoznawczych dotyczących poszczególnych miejscowości i miejsc na trasie, a także wiadomości o przyrodzie i kulturze regionu. Publikacja została również uzupełniona o ciekawostki, umieszczone w ramach przy opisie tras.

W rozdziale drugim przewodnika znalazły się ogólne informacje na temat ubioru rowerzysty i jego wyposażenia, kilka porad technicznych oraz wskazówki dotyczące udzielania pierwszej pomocy. W rozdziale trzecim w sposób skrótowy opisano niemalże wszystkie szlaki rowerowe, które są wytyczone na terenie województwa. Podany został ich przebieg, informacja o długości i stopniu trudności, kolor oznakowania. Przy każdym z nich umieszczono też krótką charakterystykę szlaku oraz wskazano te miejsca, które w sposób szczególny zasługują na uwagę turysty. Wykaz ten pozwoli każdemu rowerzyście na samodzielne zaplanowanie wycieczki lub dłuższej wyprawy rowerowej. Miejscowości, które nie zostały scharakteryzowane przy opisach tras rowerowych, a z pewnością są warte odwiedzenia, zostały opisane w rozdziale piątym, gdzie zawarto również ogólne informacje na temat województwa świętokrzyskiego. Uzupełnienie całości stanowią informacje praktyczne, które mogą przydać się w czasie wycieczki.

Mamy nadzieję, że niniejszy przewodnik sprawi, iż jazda na rowerze stanie się dla wielu czytelników jednym z ulubionych sposobów na poznanie ziemi świętokrzyskiej oraz ulubionym sposobem na spędzanie czasu wolnego. Wszelkie uwagi dotyczące treści i formy naszego przewodnika prosimy przelać na adres redakcji.

O autorach

Ryszard Garus – przewodnik turystyczny po województwie świętokrzyskim (przewodnik turystyki pieszej, turystyki górskiej i narciarskiej). Autor licznych publikacji dla turystów pieszych, samochodowych i rowerowych po terenie województwa kieleckiego, a następnie świętokrzyskiego. Czynn timer uprawia turystykę aktywną: m.in. organizator wypraw kolarskich do Hiszpanii (2006) i Czech (2007).

Agnieszka Pabis – przewodnik terenowy po województwie świętokrzyskim. Pasjonatka wypraw rowerowych, uczestniczka rajdów, zawodów i maratonów. Absolwentka Wydziału Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie. Na co dzień pracownik Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Świętokrzyskiego, gdzie zajmuje się m.in. koordynacją rozwoju nowych szlaków rowerowych w regionie. Do pracy najchętniej dociera rowerem.

Autorzy niniejszego przewodnika zaprojektowali i koordynowali prace związane z realizacją dwóch projektów tematycznych, długodystansowych szlaków rowerowych w województwie świętokrzyskim: Rowerowego Szlaku Architektury Obronnej o długości ok. 500 km oraz Rowerowego Szlaku „Miejsca Mocy” o długości ok. 570 km.

Przygotowania do wycieczki rowerowej

Wypożyczenie

Wybierając się nawet w najkrótszą trasę rowerową należy koniecznie sprawdzić stan swojego roweru, zwłaszcza łańcucha, przerzutek i hamulców. Przed dłuższą wycieczką warto nasmarować łańcuch i wyposażyć rower w światła, przednie i tylne.

NARZĘDZIA I AKCESORIA. Na trasie mogą spotkać nas takie niespodzianki, jak przebiegnięcia dętki czy nawet zerwanie łańcucha. Zawsze zabieramy ze sobą **zapasową dętkę** lub zestaw do załatania starej, **łyżki**, które przydadzą się przy zdejmowaniu dętki, oraz **pompkę**. W przypadku zerwanego łańcucha warto mieć przy sobie dodatkowe ogniwo i **skuwacz**, służący do odcinania zerwanych ogniw. Często przydaje się zestaw **kluczy**, którymi – kiedy będzie to konieczne – wyregulujemy przerzutkę, dokręcimy śrubę itp.

UBIÓR. Aby zapewnić sobie odpowiedni komfort jazdy podczas wycieczki rowerowej warto zwrócić uwagę na odpowiedni ubiór. Na letnie wyprawy najlepsze są **spodenki kolarskie ze specjalną wkładką z gąbki** (pod takie spodenki nie zakładamy już bielizny) i dopasowana **koszulka z materiału odprowadzającego wilgoć**. W chłodniejsze dni należy pamiętać o dodatkowej **bluzie**, najlepiej z tkaniny „oddychającej”. Nie wolno nam zapomnieć o zabraniu ze sobą **kurtki przeciwdeszczowej** (goretex, inne oddychające).

Kolorystyka stroju rowerowego to sprawa gustu, niemniej jednak pamiętajmy, że im jaśniejszy i bardziej kolorowy strój, tym lepiej będziemy widoczni na drodze. Dlatego również tak ważne są **elementy odblaskowe**, umieszczone na rowerze i na stroju kolarskim.

Mówiąc o bezpieczeństwie, nie możemy pominąć tak istotnej rzeczy jak **kask** rowerowy, który w razie wypadku będzie chronił naszą głowę. Uzupełnieniem stroju są odpowiednie **buty**, z grubą, sztywną i nieśliską podeszwą. Pamiętajmy również o rękawiczkach ochronnych.

INNE. Wybierając się na wycieczkę, zabierzmy **apteczkę** (zob. s. 6), wysokoenergetyczny **prowant** i **bidon** z wodą. Jeśli nie znamy terenu, po którym będziemy jeździć, warto mieć ze sobą dokładną **mapę** okolicy.

Technika jazdy

Sposób jazdy w głównej mierze zależy od rodzaju nawierzchni, po której się poruszamy. Poznanie i stosowanie pewnych zasad podczas wyprawy rowerowej sprawi, że stanie się ona przyjemna i bezpieczna. **Drogami asfaltowymi** zazwyczaj jedziemy szybciej, łatwiej pokonujemy podjazdy i zjazdy. Ilość powietrza w kołach powinna być większa, niż przy jeździe terenowej, co wpływa na prędkość, z jaką jedziemy. Przed zbliżającym się podjazdem

należy nabrać prędkości i dopiero stopniowo pokonując przewyższenie, zmieniać obciążenie przerzutek. W celu zwiększenia siły pedałowania można stanąć na nogach. Na zjazdach pamiętajmy o przeniesieniu ciężaru na tył roweru. W razie konieczności zatrzymania roweru pamiętajmy, aby zbyt gwałtownie nie hamować przednim hamulcem, gdyż skutkiem tego będzie nasz „przełot” nad kierownicą. W przypadku wystąpienia nagłej przeszkody lepiej jest skrócić i położyć rower na bok. Jadąc drogami asfaltowymi, dość często trafiamy na koleiny, które – wbrew pozorom – stanowią dużą przeszkodę dla rowerzysty. Największej uwagi wymaga wyjazd z koleiny, ponieważ koło przednie często jest „trzymane” przez nią i w ten sposób nietrudno o upadek. Korzystając z dróg, pamiętajmy, że jesteśmy uczestnikami ruchu drogowego i stosujemy się do ogólnych przepisów drogowych. Stosujemy też zasadę ograniczonego zaufania do kierowców, którzy nie zawsze rowerzystę zauważają.

Jazda w terenie, przy zachowaniu pewnych zasad, sprawia ogromną przyjemność. Nie jesteśmy narażeni na spotkania z nieuwzględnionymi kierowcami, niemniej jednak i w takich miejscach spotykamy pewne trudności. Pokonując podjazdy oraz zjazdy w terenie, szczególnie na drogach leśnych, należy uważać na wystające korzenie i kamienie, a także na gałęzie, które czasem wplątują się w sprzchy koła lub w przerzutkę. W takiej sytuacji bardzo łatwo o wypadek. Spórą uciążliwość dla rowerzysty stanowi miękkie, piaszczyste podłoże, które stawia pewien opór, a przy podjeździe i zjeździe powoduje, że tylne koło ucieka nam na bok. Należy jechać zdecydowanie, trzymając się linii prostej i równomiernie naciskając na pedały. Przy przejeździe przez brody czy kałuże warto się zatrzymać, by sprawdzić rodzaj podłoża oraz głębokość wody. W przypadku miękkiego podłoża, jeśli przejazd jest krótki – można jechać, jeśli długi – lepiej znaleźć inną drogę.

Naprawy roweru na trasie

Nawet najlepiej przygotowany rower może nas podczas wycieczki zawieść. Do najczęstszych awarii należą: „złapanie gumy” oraz zerwanie łańcucha.

W przypadku **przedziurawionej dętki** należy zdjąć koło i wyciągnąć dętkę z opony. Następnie sprawdzić wnętrze opony, szukając przyczyny przedziurawienia. Jeśli mamy zapasową dętkę to oczywiście zmieniamy uszkodzoną na nową, jeśli nie – musimy nakleić łatkę. Po lekkim napompowaniu szukamy dziurki w dętce. Okolice miejsca, w którym się ona znajduje, czyścimy papierem ściernym i dopiero wtedy naklejamy łatkę.

W przypadku **zerwanego łańcucha** najlepiej mieć przy sobie skuwacz, który pomoże nam przy spinaniu zerwanych ogniw. (Po odcięciu uszkodzonych ogniw skuwaczem, wciskamy powoli sworzeń, wyginamy łańcuch kilka razy na boki i zakładamy go). W sytuacji, kiedy nie posiadamy skuwacza, możemy spiąć ogniwa za pomocą cienkiego drucika. Niemniej jednak należy później pedałowac delikatnie, a przy długich i stromych podjazdach najlepiej rower doprowadzić.

Przy dłuższych wycieczkach rowerowych, podczas których może zacząć padać deszcz, warto mieć przy sobie **smar**, którym należy po pokonaniu dłuższego dystansu nasmarować łańcuch, a nadmiar smaru wytrzeć szmatką.

Pierwsza pomoc na trasie

APTECZKA. Na każdą wycieczkę rowerową, a szczególnie dłuższą, należy zabrać ze sobą apteczkę, w której powinny się znaleźć: jałowe gaziki, plastry z opatrunkiem (przydają się plastry z substancją przyspieszającą gojenie, ew. opatrunki hydrożelowe), plaster bez

opatrunku, opatrunek w aerozolu, bandaż zwykły, bandaż elastyczny, chusta trójkątna, maseczka do sztucznego oddychania, folia ratownicza NRC, nożyczki, rękawiczki lateksowe (nie zawsze mamy czyste ręce), peśeta, agrałki.

Oprócz tego warto mieć w apteczce: wodę utlenioną, zasypkę (na otarcia i odparzenia), altacet (na stłuczenia), żel chłodzący na oparzenia, leki przeciwbólowe, środki pobudzające (np. Glucardiamid), leki przeciw zatruciom pokarmowym (węgiel), leki przeciwbiegunkowe (np. Smecta), środki odstrasżające owady, leki przeciwcuczuliowe (np. Zyrtec, Allertec). Uwaga! Przed wyruszeniem na trasę, należy sprawdzić, czy nasze leki nie są przeterminowane!

URAZY. Do najczęstszych urazów należą:

- **skaleczenia** – ranę zdezynfekować wodą utlenioną, zakleić plastrem. W przypadku większych skaleczeń po dezynfekcji nałożyć na ranę wyjałowioną gazę i zabandażować;
- **skręcenia i stłuczenia** – zastosować okłady z zimnej wody, zabandażować kończynę lub staw. Przy urazie nogi nie wolno jechać rowerem;
- **złamania** – najlepiej wezwać lekarza, jeśli nie jest to możliwe, musimy usztywnić kończynę za pomocą kija, pompki itp. i elastycznego bandaża. Przy złamaniu otwartym, przed usztywnieniem ranę należy zdezynfekować i przykryć gazą. Uwaga: takiej rany nie wolno bandażować!
- **krwotoki z nosa** – zastosować zimny okład na kark i nos, unikać wysiłku i schylania się;
- **krwotoki zewnętrzne** – tamujemy, zakładając niezbyt silny opatrunek uciskowy na miejsca krwawienia; ucisku nie stosujemy przy **urazach głowy** (nie podajemy też doustnych leków przeciwbólowych), ani jeśli w ranie tkwi ciało obce. Uwaga: nie wolno usuwać tkwiących w ranie ciał obcych;
- **utrata przytomności** – sprawdzamy, czy poszkodowany oddycha, sprawdzamy tętno. Jeśli tętno zanikło, wykonujemy masaż serca wraz ze sztucznym oddychaniem do momentu, kiedy nie nadejdzie wezwana pomoc. Jeżeli poszkodowany oddycha i nie doznał urazu kręgosłupa, układamy go w pozycji bocznej ustalonej i wzywamy pomoc. Należy pamiętać, że w przypadku, kiedy nie wykluczaliśmy uszkodzenia kręgosłupa, nie można poszkodowanej osoby przesuwac. Należy wtedy jak najszybciej wezwać pogotowie.

Wybór trasy

Planując wycieczkę rowerową, powinniśmy wziąć pod uwagę kilka czynników. Pierwszym i chyba jednym z najważniejszych jest kondycja fizyczna uczestników wycieczki. Pamiętajmy, że zarówno dystans do pokonania, jak i stopień trudności dostosowujemy zawsze do najsłabszego uczestnika.

Chcąc uniknąć niepotrzebnego błędzenia na trasie, przed każdą wycieczką rowerową warto zapoznać się z mapą odwiedzanego terenu, jak również ze szczegółowym opisem trasy. Pozwoli nam to na dobre rozplanowanie wycieczki w czasie, zaplanowanie postojów, jak również zarezerwowanie czasu na zwiedzenie ciekawych obiektów znajdujących się na szlaku. Miejmy również na uwadze rodzaj nawierzchni, jaką będzie dana trasa. Przejechanie trasy, która w większości prowadzi drogami asfaltowymi, zajmie nam o wiele mniej czasu, niż przebycie tej samej ilości kilometrów po drogach nieutwardzonych, żwirowych czy szutrowych.

Znakowane szlaki rowerowe

Na terenie województwa świętokrzyskiego istnieje ponad 2000 km znakowanych szlaków rowerowych. Poniżej znajduje się skrócony opis niemal wszystkich szlaków rowerowych województwa, natomiast w następnym rozdziale opisano szczegółowo te trasy, które ze względów krajoznawczych i krajobrazowych są szczególnie warte polecenia rowerzystom chcącym zapoznać się z walorami ziemi świętokrzyskiej.

Szlaki wokół miast

Kielce i okolice

ŚCIEŻKA ROWEROWA W MIEŚCIE KIELCE

Przebieg: tereny wokół Zalewu Kieleckiego – ul. Jesionowa – dolina rzeki Silnicy – park miejski – skwer Szarych Szeregów – ul. Gagarina – al. Legionów – ul. Marmurowa

Długość: 8 km

Oznakowanie: za pomocą znaków drogowych

Wydzielona ścieżka rowerowa łączy gęsto zaludnione, północne rejony miasta z jego częścią południową, w której zlokalizowane są tereny rekreacyjne Kielc (tzw. Stadion Leśny). Ścieżka pełni zarówno rolę pasa komunikacji rowerowej w mieście, jak również – ze względu na jej przebieg przez tereny zielone miasta – jest miejscem przejazdów rowerowych.

SZLAKI ROWEROWE TERENOWE NA STADIONIE LEŚNYM

Trasa 1: szlak czerwony; długość: 3,5 km

Trasa 2: szlak niebieski; długość: 11,5 km

Oznakowanie: za pomocą namalowanych na drzewach znaków przedstawiających jadącego rowerzystę

Stopień trudności: trasy trudne

Powyższe trasy przeznaczone są dla kolarzy górskich. Pomimo niewielkich dystansów do pokonania, podczas jazdy należy wykazać się dobrą kondycją i techniką jazdy. Początek i koniec obu szlaków znajduje się u podnóża góry Pierścienica. Trasy biegną ścieżkami leśnymi o utwardzonej nawierzchni, niemniej jednak należy uważać na wystające kamienie i korzenie drzew. Najwyższy punkt na obu trasach stanowi góra Pierścienica (367 m n.p.m.), na której znajduje się wyciąg narciarski. Z niej też możemy podziwiać panoramę Kielc i Gór Świętokrzyskich.

SZLAKI ROWEROWE WOKÓŁ GÓRY TELEGRAF

Trasa 1: szlak niebieski; długość: 4,5 km

Trasa 2: szlak czerwony; długość: 5,5 km

Oznakowanie: za pomocą namalowanych na drzewach znaków przedstawiających jadącego rowerzystę

Stopień trudności: trasy trudne

Trasy rowerowe wytyczone wokół góry Telegraf polecane są miłośnikom kolarstwa górskiego. Początek i koniec obu tras umiejscowiono przy ulicy Tarnowskiej, od strony zachodniej Telegrafu (podjazd możemy również rozpocząć przy wyciągu narciarskim). Trasy w całości przebiegają drogami leśnymi, charakteryzując je strome podjazdy i zjazdy.

Okolice Telegrafu stanowią miejsce organizowania maratonów i wyścigów kolarzy górskich. Pomimo że trasy nie są długie, aby je pokonać, trzeba wykazać się bardzo dobrą kondycją. Nagrodą za wysiłek są wspaniałe widoki ze szczytu góry Telegraf (406 m n.p.m.) na Kielce oraz Góry Świętokrzyskie.

DO PODZAMCZA PIEKOSZOWSKIEGO

Przebieg: Kielce – Jaworzna – Łaziska – Piekoszów – Podzamcze Piekoszowskie

Długość: 21,5 km

Kolor szlaku: czerwony

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Szczegółowy opis trasy zob. s. 68.

Okolice Końskich

DO STAREJ KUŹNICY

Przebieg: Sielpia – Piekło – Końskie – Piła – Leśniczówka „Stoki” – Stara Kuźnica – Drutarnia – Czysta – Młynek – Barycz – Proćwin – Modliszewice – Kazanów – Dziebaltów – Sielpia

Długość: 45,0 km

Kolor szlaku: czerwony

Stopień trudności: trasa łatwa

Szlak w większości prowadzi drogami asfaltowymi; charakteryzuje się dość łagodnym przebiegiem i brakiem trudnych podjazdów. Nadaje się na jednodniową wycieczkę, którą rozpoczynamy i kończymy w miejscowości Sielpia (dojazd własnym środkiem transportu lub autobusem PKS).

Ciekawe miejsca na trasie:

Sielpia – opis miejscowości zob. s. 22

Stara Kuźnica – miejscowość nad rzeką Młynkówką; znajduje się tu unikatowa kuźnia z zachowanym układem wodnym z XIX w.

Modliszewice – dwór obronny zlokalizowany na wyspie otoczonej wodami fosi z 2. poł. XVI w.

Kazanów – ślady po istniejącym niegdyś dworze obronnym z XVI w. wzniesionym przez rodzinę Kazanowskich

DOLINA KRASNEJ

Przebieg: Sielpia Wielka – Miedziera – Krasna – Rogowice – Długojów – Szałas – Duraczów – Czarniecka Góra

Długość: 54,6 km

Kolor szlaku: zielony

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Szczegółowy opis trasy zob. s. 22.

Okolice Sandomierza

DOLINĄ KOPRZYWIANKI

Przebieg: Sandomierz – Skotniki – Koprzywnica – Sulistawice – Klimontów – Ujazd
Długość: 52,5 km
Kolor szlaku: zielony
Stopień trudności: trasa łatwa
 Szczegółowy opis zob. s. 30.

SANDOMIERZ – OPATÓW

Przebieg: Sandomierz – Radoszki – Pielaszów – Opatów Rynek
Długość: 31,5 km
Kolor szlaku: żółty
Stopień trudności: trasa łatwa

Większa część trasy biegnie drogami asfaltowymi, niemniej jednak napotkamy także drogi polne i szutrowe. Ze względu na występujące podłoże lessowe, które jest dość uciążliwe po opadach deszczu, na wycieczkę należy wybrać się rowerem terenowym.

Ciekawe miejsca na trasie:

Sandomierz – opis miejscowości zob. s. 30

Pielaszów – pomnik upamiętniający poległych w walkach z wojskami niemieckimi w 1944 r. podczas akcji „Burza”

Karwów – pomnik upamiętniający miejsce urodzin Wincentego Kadłubka, źródło Wincentego

Opatów – opis miejscowości zob. s. 45

SANDOMIERSKIE KRAJOBRAZY (1)

Przebieg: Sandomierz (ul. Mostowa – ul. Zarzekowice – ul. Koćmierzów – ul. Wielowieś – ul. Sobowska) – Furmany – Trześń – Sandomierz (ul. Sielecka – ul. Wielowiejska – ul. Zaleśna – ul. Holownicza – ul. Flisaków – ul. Powiśle – ul. Lwowska)
Długość: 18,0 km
Kolor szlaku: żółty
Stopień trudności: trasa łatwa

Trasa nadająca się na półdniową przejażdżkę rowerową. Prowadzi głównie drogami asfaltowymi o niskim natężeniu ruchu samochodowego. Podczas wycieczki „towarzyszyć” nam będą widoki na sandomierskie wzgórza oraz Stare Miasto.

Ciekawe miejsca na trasie:

Sandomierz – opis miejscowości zob. s. 30

Wielowieś – osada wzmiankowana już w XIII w., siedziba Domu Generalnego Zgromadzenia Sióstr św. Dominika w Polsce

Trześń – wzmianka o miejscowości pochodzi z XIV w., znajduje się tu neogotycki kościół parafialny z początku XX w.

SANDOMIERSKIE KRAJOBRAZY (2)

Przebieg: Sandomierz Rynek – Rzeczyca Sucha – Kichary – Dwikozy – Kamień Nowy – Kamień Łukawski – Sandomierz (ul. Błonie – Rynek Starego Miasta)

Długość: 23,5 km

Kolor szlaku: niebieski

Stopień trudności: łatwa

Trasa nadająca się na półdniową przejażdżkę rowerową, podczas której zapoznać się możemy z walorami krajobrazowymi ziemi sandomierskiej oraz doliny Wisły. Zobaczymy również cenne zabytki (np. ruiny folwarku klasztorne w Kicharach) i malownicze przydrożne figury.

Ciekawe miejsca na trasie:

Sandomierz – opis miejscowości zob. s. 30

Kichary – do dziś przetrwała jedna z czterech baszt będąca pozostałością dworu obronnego zwanego „zameczkiem”, kiedyś należącego do benedyktynek sandomierskich

Góry Pieprzowe – objęte ochroną rezerwatową w 1978 r. ze względu na największą w Europie naturalną odkrywkę skał kambryjskich oraz reliktową roślinność stepową

Okolice Skarżyska-Kamiennej

NAD WODĘ

Przebieg: Skarżysko Zachodnie – Rejów – Suchedniów Północny – zalew w Suchedniowie – Wierzba – Mostki, zalew

Długość: 22,8 km

Kolor szlaku: czarny

Stopień trudności: trasa łatwa

Trasa biegnie w większości drogami asfaltowymi, prowadzi do zalewów w okolicach miasta Skarżysko-Kamienna.

Ciekawe miejsca na trasie:

Skarżysko Zachodnie – robotnicza dzielnica miasta Skarżysko-Kamienna. Tutaj znajdują się budynki robotnicze z początku XX w. oraz Muzeum im. Orła Białego (ekspozycja sprzętu wojakowskiego, wystawa poświęcona martyrologii mieszkańców okolic)

Suchedniów – miasto przemysłowe, znajduje się tu m.in. kościół z XIX w. oraz zalew rekreacyjny

Mostki – pozostałości wielkiego pieca hutniczego z XVIII/XIX w. i zalew rekreacyjny

Okolice Starachowic

DOOKOŁA STARACHOWIC

Przebieg: Starachowice – Radkowice – Radkowice Kolonia – Mostki – Wąchock – Starachowice

Długość: 64,4 km

Kolor szlaku: czerwony

Stopień trudności: trasa trudna

Szczegółowy opis trasy zob. s. 26.

i

i

i

i

i

i

1

ZE ŚWIĘTOMARZA DO STARACHOWIC

Przebieg: Świętomarz – Tarczek – Radkowice – Starachowice – Tychów Stary – Trębowiec – Osiny – Pakośław – Iłża
Długość: 50 km
Kolor szlaku: czarny
Stopień trudności: trasa średnio trudna

Szlak wykracza poza granice województwa świętokrzyskiego, częściowo jego przebieg pokrywa się ze szlakiem rowerowym czerwonym z Cezdzy do Opatowa. Trasa w większości prowadzi drogami asfaltowymi i tylko w niewielkim stopniu duktami leśnymi.

Ciekawe miejsca na trasie:

Świętomarz, Tarczek, Radkowice, Starachowice – opis miejscowości zob. odpowiednio s. 43, 43, 27, 26
Iłża – ruiny średniowiecznego zamku należącego niegdyś do biskupów krakowskich

1

LEŚNE DUKTY

Przebieg: Starachowice, Muzeum Przyrody i Techniki „Ekomuzeum” – Lubienia (rezerwat „Rosochacz”) – Komorniki – Przymiarki – Kutery – Klepacz – Budy Brodzkie – Brody (ul. Tatrzańska) – Ruda – Adamów (rezerwat „Skały pod Adamowem”) – Starachowice
Długość: 42 km
Kolor szlaku: żółty
Stopień trudności: trasa średnio trudna

Propozycja niemęczącej, jednodniowej wycieczki. Szlak prowadzi drogami asfaltowymi, ale również duktami leśnymi, szutrowymi. Podczas wycieczki obserwujemy zachowany krajobraz pokopalniany (miejsca, gdzie dawniej wydobywano rudę żelaza) oraz odwiedzimy dwa ciekawe rezerwaty przyrody. Szlak tworzy zamkniętą pętlę, początek i koniec trasy znajduje się przy „Ekomuzeum” w Starachowicach (ul. Wielkopięcowa).

Ciekawe miejsca na trasie:

Starachowice – opis miejscowości zob. s. 26
Rezerwat „Rosochacz” – obejmuje lasy obszaru źródłiskowego rzeczki Świętojanki, ochroną objęte są cenne gatunki fauny i flory charakterystyczne dla obszarów bagiennych i torfowiskowych
Kutery – dawna kopalnia rudy żelaza, widoczne sztolnie
Rezerwat „Skały pod Adamowem” – malownicze formacje skalne z piaskowca dolnojurajskiego

Okolice Opatowa

W okolicach Opatowa zostały wytyczone trzy szlaki rowerowe. Każdy z nich tworzy zamkniętą pętlę, której początek i koniec znajduje się w Opatowie. Wszystkie szlaki są propozycjami na pół- lub jednodniową wycieczkę. Trasy prowadzą w większości drogami asfaltowymi, o niskim natężeniu ruchu samochodowego oraz drogami szutrowymi i polnymi.

TRASA 1

Przebieg: Opatów (ul. Ćmielowska – ul. Lipowa) – Podole – Ptkanów – Małoszyce – Grocholice – Wszechświęte – Obręczna – Zagaje – Ruszków – Sadowie – Zochcin – Zochcinek – Opatów (ul. Legionów)
Długość: 28 km
Kolor szlaku: czerwony
Stopień trudności: trasa łatwa

Ciekawe miejsca na trasie:

Opatów, Małoszyce, Grocholice – opis miejscowości zob. odpowiednio s. 45, 56, 56
Ptkanów – kościół murowany z ciosów kamiennych, mający cechy architektury obronnej (rozglifione strzelnicze okienka w murze otaczającym świątynię)
Zochcinek – pozostałości założenia dworsko-pałacowego

TRASA 2

Przebieg: Opatów – Wąworków – Poborzyn – Nikisiałka Duża – Nikisiałka Mała – Malice Kościelne – Ślabuszewice – Międzygórz – Ślabuszewice – Żurawniki – Włostów – Tudorów – Okalina – Opatów (Dom Kultury)
Długość: 30 km
Kolor szlaku: zielony
Stopień trudności: trasa łatwa

Ciekawe miejsca na trasie:

Opatów – opis miejscowości zob. s. 45
Nikisiałka Mała – XVI-wieczny dworek, przebudowany w 2. poł. XVIII w.
Ślabuszewice – dwór (obecnie szkoła) z zachowanym fragmentem parku podworskiego
Międzygórz – ruiny rycerskiego zamku wzniesionego na cyplu wzgórza i otoczonego fosą
Włostów – kościół pw. św. Jana Chrzciciela, z przełomu XIII/XIV w.; ruiny pałacu Karskich z XIX w.; dawny zbór ariański z XVI w., który w XIX w. został przebudowany na lamus; stara cukrownia z 1913 r.
Tudorów – ruiny zamku, do dziś zachowała się wieża na rzucie kwadratu

TRASA 3

Przebieg: Opatów – Czerników Opatowski – Strzyżowice – Planta – Ujazd – Toporów – Boduszów – Mydłów – Kaczyce – Ublinek – Grocholice – Włostów – Gojców – Okalina – Opatów (Dom Kultury)
Długość: 38 km
Kolor szlaku: niebieski
Stopień trudności: trasa łatwa

Ciekawe miejsca na trasie:

Opatów, Ujazd, Grocholice – opis miejscowości zob. odpowiednio s. 45, 35, 56
Strzyżowice – kościół pw. św. Bartłomieja z połowy XVIII w.; stary cmentarz z tego samego okresu, gdzie zachowały się kamienne i żeliwne XIX-wieczne nagrobki
Planta – pozostałości po parku podworskim
Ublinek – zbór ariański z ok. 1630 r.

1

1

1

Okolice Ostrowca Świętokrzyskiego

MIEJSKI TURYSTYCZNY SZLAK ROWEROWY IM. MIECZYŚŁAWA RADWAŃ

Przebieg: Ostrowiec Świętokrzyski, Rynek Denkowski – Gutwin – Las Rzeczek – Kolonia Robotnicza – Kuźnia – Paulinów – Częstodice – Szewna – Zarzecze – Ostrówek – Denkówek – Ostrowiec Świętokrzyski (Rynek Denkowski)

Długość: 27,5 km

Kolor szlaku: czerwony

Stopień trudności: trasa łatwa

Szlak prowadzący dookoła miasta. W większości biegnie drogami asfaltowymi o niskim natężeniu ruchu drogowego. Podczas wycieczki mamy możliwość zapoznania się z najatrakcyjniejszymi miejscami wokół Ostrowca Świętokrzyskiego.

Ciekawe miejsca na trasie:

Ostrowiec Świętokrzyski – opis miejscowości zob. s. 54

Szewna – barokowy zespół kościelny wybudowany w latach 1775–88, pomnik powstańców styczniowych, zabytkowe nagrobki z okresu II wojny światowej na miejscowym cmentarzu. Ciekawa jest także żelazna brama przy kościele.

Denków – dzielnica Ostrowca Świętokrzyskiego, dawny ośrodek garncarstwa; zobaczymy tam m.in. barokowy kościół św. Stanisława Biskupa z końca XVI w.

ŚRODKOWE DORZECZE KAMIENNEJ

Przebieg: Gromadźce – Jędrzejowice – Świrna – Kunów – Nietulisko Małe – Sadłowizna – Kurzacze – Krzemionki – Czarna Głina – Brzostowa – Wszechświęte – Gromadźce

Długość: 64 km

Kolor szlaku: żółty

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Ciekawe miejsca na trasie:

Gromadźce – pozostałości założenia parkowo-dworskiego; w tutejszych odsłonięciach skalnych odnaleziono ślady dinozaurów

Kunów – kościół w stylu późnego renesansu, wybudowany w latach 1625–37, XIX-wieczna dzwonnica przy świątyni, mogiła powstańców styczniowych

Nietulisko Małe – zespół parkowo-dworski z drewnianym domem z XIX w., grodzisko ułożone na odciętym fosą cyplu

Krzemionki – kopalnie krzemienia piasistego z epoki neolitu i wczesnej epoki brązu (3900–1600 p.n.e.), udostępniona dla zwiedzających podziemna trasa turystyczna. Na terenie muzeum została wybudowana wioska neolityczna, gdzie prowadzone są zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży

Wszechświęte – gotycki kościół, w którym znajduje się księga parafialna z wpisem metrykalnym Mariana Witolda Gombrowicza oraz chrzcielnica z 1777 r., w której piasarz został ochrzczony

Szlaki rowerowe lokalne i gminne

Okolice Bałtowa

Proponujemy półdniowych wycieczek dla turystów odwiedzających Bałtów. Większość z nich prowadzi drogami asfaltowymi, wszystkie trasy świetnie nadają się na rowerowy rodzinny wypad. Wystarczy rower turystyczny.

SZLAK IM. MARIANA RACIBORSKIEGO

Przebieg: Bałtów – Bałtów „Gierczakówka” – Lemierze – Podgórze – Stoki Duże – Ruda Kościelna – Borownia – Smyków – Podgrodzie – Skąła – Przepaść – Ćmielów (Rynek – Urząd Miasta i Gminy Ćmielów) – Brzostowa

Długość: 26,9 km

Kolor szlaku: czerwony

Stopień trudności: trasa łatwa

BAŁTOWSKI SZLAK ROWEROWY (1)

Przebieg: Bałtów (plac z fontanną i figurą Chrystusa Frasobliwego) – Wólka Bałtowska – most nad rzeką Trzemchą – Trzemcha Górna – Antoniów Duży – rezerwat „Modrzewie” – Bałtów (plac z fontanną i figurą Chrystusa Frasobliwego)

Długość: 11,9 km

Kolor szlaku: niebieski

Stopień trudności: trasa łatwa

BAŁTOWSKI SZLAK ROWEROWY (2)

Przebieg: Bałtów „Gierczakówka” – granica rezerwatu „Ulów” – Lemierze (remiza OSP) – skrzyżowanie z drogą na Ulów – Ulów – Wólka Pętkowska – Kolonia Pętkowice (most na rzece Kamiennej) – Skarbka Górna – Skarbka Dolna (most na rzece Kamiennej) – Bałtów (zabytkowy młyn i wjazd do Parku Jurajskiego) – Bałtów „Gierczakówka”

Długość: 20,65 km

Kolor szlaku: żółty

Stopień trudności: trasa łatwa

Najciekawsze miejsca na trasach:

Bałtów, Ćmielów – opis miejscowości zob. odpowiednio s. 59, 57

Okolice Włoszczowy

LASAMI DOOKOŁA WŁOSZCZOWY

Przebieg: Włoszczowa, pl. Wolności – Ieśniczówka Belina – Białaszek – Chotów – Kluczewsko – Kurzelów – Jeżowice – Żeliszewice – Bugaj – Czarnca – Konieczno – Nieznanowice – Feliksówka – Włoszczowa (pl. Wolności)

i

i

i

i

i

i

Długość: 81 km
Kolor szlaku: czerwony
Stopień trudności: trasa średnio trudna

Propozycja całonocnej wycieczki, ciekawej dla miłośników zarówno przyrody, jak i historii. Szlak prowadzi w dużym stopniu drogami leśnymi, szutrowymi, polnymi. Konieczny rower terenowy. Uwaga: tabliczki, którymi oznakowano szlak w dużej części już nie istnieją. Wybierając się na tę trasę, warto korzystać z dokładnej mapy okolic.

Ciekawe miejsca na trasie:

Włoszczowa – średniowieczne grodzisko z XVII-wieczną figurą św. Jana Nepomucena, barokowy kościół pw. NMP z cudownym obrazem Matki Boskiej Włoszczowskiej, muzealna izba regionalna
Brzeście – pomnik poświęcony żołnierzom AK, którzy brali udział w zwycięskiej bitwie z Niemcami 27–30 X 1944 r.

Kluczewsko – kościół pw. św. Wawrzyńca z XVIII w., pozostałości zespołu dworskiego z XIX w. z atrakcyjną wozownią i XVIII-wiecznym parkiem; niedaleko Przedborski Park Krajobrazowy

Kurzelów – pierwsze miasto na terenie ziemi włoszczowskiej, prawa miejskie uzyskało w 1285 r.; pomnik Jana Brozka (1585–1652) wybitnego matematyka, rektora Akademii Krakowskiej; pomnik ku czci mieszkańców pomordowanych podczas II wojny światowej; kościół gotycki z 1360 r.; drewniana dzwonnica z XVIII w.; kaplica cmentarna z 1. poł. XVIII w.; grób babki Stefana Żeromskiego (Agnieszki Katerli)

Czarncza – rodowa siedziba hetmana Stefana Czarnieckiego; zobaczmy tu wybudowany przez hetmana w latach 1640–59 kościół, w którym znajduje się jego mauzoleum; naprzeciwko kościoła park – arboretum; w szkole izba pamięci S. Czarnieckiego, przed budynkiem szkoły – jego pomnik

Konieczno – kościół pw. NMP, zabytkowa dzwonnica z XVIII w.

Rezerwat „Białe Ługi” – miejsce legu i bytowania ptactwa wodnego, błotnego i brodzącego (żuraw, kaczka krzyżówka, cyranka, brodzie, błotniaki)

Niezanowice – zespół pałacowy z ruinami pałacu, zabytkowa brama z ogrodzeniem, okazały park z fontanną z XVIII w.

Okolice Strawczyna

[TRASA PO OKOLICACH STRAWCZYNA]

Przebieg: Strawczyn – Drabów – Ruda Strawczyńska – Kuźniaki – Wólka Klucka – Hucisko – Niedźwiedz – Huta Górna – Oblęgór – Studzianki – Oblęgorek – Porzecze – Bugaj – Chełmce – Promień – Strawczyn

Długość: 36 km

Kolor szlaku: zielony, oznakowany za pomocą zielonej kropki wpisanej w biały okrąg. Brak oznakowania zmiany kierunku jazdy (strzałek).

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Trasa ma charakter pętli, która zaczyna się i kończy w Strawczynie. Przebiega w większości drogami szutrowymi, polnymi. Podczas jazdy można podziwiać przepiękne widoki na pasma Gór Świętokrzyskich: Dobrzeszowskie i Oblęgorskie.

Ciekawe miejsca na trasie:

Strawczyn – obelisk upamiętniający miejsce urodzenia Stefana Żeromskiego

Kuźniaki – ruiny wielkiego pieca hutniczego z lat 1860–70

Oblęgorek – muzeum Henryka Sienkiewicza i założenie parkowe

Chełmce – dwór obronny z 2. poł. XVI w. i początku XVII w. zwany „zborem ariańskim” (jeden z najstarszych w regionie)

Okolice Piekoszowa

[TRASA PO OKOLICACH PIEKOSZOWA]

Przebieg: Piekoszów – Łaziska – Zawada – Miedzianka – Zajączków – Wesoła – Ruda Zajączkowska – Wierna Rzeką – Lasek – Jeżynów – Łosienek – Łubno – Micigózd – Podzamcze Piekoszowskie – Piekoszów

Długość: 40 km

Kolor szlaku: niebieski

Stopień trudności: trasa łatwa

Trasa biegnąca głównie drogami asfaltowymi, prowadzi do słynnej dzięki Żeromskiemu Wiernej Rzeki. Atrakcją na szlaku jest rezerwat „Góra Miedzianka”. Trasa polecana na jednodniową wycieczkę dla całej rodziny.

Ciekawe miejsca na trasie:

Piekoszów, Podzamcze Piekoszowskie – opis miejscowości zob. s. 71

Miedzianka – rezerwat „Góra Miedzianka” (wzniesienie z rzadko spotykanymi minerałami i licznymi śladami dawnych prac górniczych)

Wierna Rzeką – miejsce z powieści Stefana Żeromskiego położone nad rzeką Łośną nazywaną Wierną Rzeką. Stąd prowadzi żółty szlak pieszy do Chęciny

Okolice Zagnańska

Propozycje wycieczek północnych, prowadzące do najbardziej interesujących miejsc na terenie gminy. Trasy w kształcie pętli biegną po drogach różnego rodzaju (utwardzonych, szutrowych, asfaltowych). Przydatny rower trekkingowy lub terenowy.

TRASA 1

Przebieg: Zagnańsk (ul. Kielecka) – Chrusty – Zachełmie (kościół – os. Wrzosek) – Zagnańsk (ul. Turystyczna) – dąb Bartek – Jasiów – Goleniowy – Zagnańsk (ul. Kościelna)

Długość: 11,7 km

Kolor szlaku: czerwony

Stopień trudności: trasa średnio trudna

TRASA 2

Przebieg: Zagnańsk (ul. Kielecka) – skrzyżowanie z drogami na wieś Chrusty i Goleniowy – Borowa Góra – Ciągłe – Samsonów – Zagnańsk PKP – Zagnańsk (ul. Kielecka)

Długość: 14 km

Kolor szlaku: niebieski

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Najciekawsze miejsca na trasach:

Dąb Bartek – uważany za jedno z najstarszych drzew w Polsce. Według różnych źródeł jego wiek szacuje się od 600 do 1200 lat

Samsonów – pozostałości po zakładzie wielkopieczowym założonym przez Stanisława Staszica w latach 1818–22

Okolice Bielin

DUŻA PĘTLA

Przebieg: Bielin – Porąbki – Kakonin – Huta Szklana [opcjonalnie: – Święty Krzyż – Huta Szklana] – Bartoszowiny – Lechów – Makoszyn – Bielin

Długość: 34,6 km

Kolor szlaku: zielony

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Szczegółowy opis trasy zob. s. 62.

MAŁA PĘTLA

Przebieg: skrzyżowanie w Lechowie – Lechów Jażwiny, koniec drogi asfaltowej – skrzyżowanie ścieżek – Czaplów – Bielin – Huta Podlysica – Huta Nowa – skrzyżowanie ścieżek – Lechów Jażwiny – skrzyżowanie w Lechowie

Długość: 15 km

Kolor szlaku: żółty

Stopień trudności: trasa łatwa

Trasa prowadzi głównie drogami asfaltowymi i gruntowymi, częściowo leśnymi. Może być traktowana jako droga dojazdowa do szlaku zielonego. Należy zachować ostrożność na skrzyżowaniach w Bielinach i Hucie Nowej.

Okolice gminy Nagłowice

TRASA 1

Przebieg: Nagłowice – Rakoszyn – Trzciniec – Deszno – Cierno-Zaszosie – Cierno-Żabieniec – Nagłowice

Długość: 32 km

Kolor szlaku: czerwony

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Na odcinku Nagłowice – Rakoszyn znajdują się trzy ślepe ścieżki, oznakowane kolorem czerwonym, które także warto zwiedzić: „Niebieskie Źródła” – prowadząca na Krztyk (długość 3,5 km), „Jezior” (długość 1,2 km), trasa prowadząca do Nowej Wsi (długość 2,7 km).

TRASA 2

Przebieg: Nagłowice – Ślęcín – Kuźnice – Jaronowice – Trzciniec – Rakoszyn – Nagłowice

Długość: 17 km

Kolor szlaku: pomarańczowy

Stopień trudności: trasa średnio trudna

TRASA 3

Przebieg: pętla wokół Nagłowic

Długość: 10 km

Kolor szlaku: niebieski

Stopień trudności: trasa łatwa

Najciekawsze miejsca na trasach:

Nagłowice – miejscowość związana z rodem Rejów. Tutaj znajduje się dworek Mikołaja Reja, gdzie mieści się wystawa poświęcona historii jego życia i twórczości

Jaronowice – dwór z XVIII w., w którym przyszedł na świat Ludwik de Laveaux – malarz, uwieczniony jako Widmo w *Weselu* Wyspiańskiego, uczeń Jana Matejki i przyjaciel Stanisława Wyspiańskiego

Rakoszyn – drewniany, modrzewiowy kościół z XVIII w.

Deszno – rzadkie okazy młotrzębu japońskiego

Cierno-Żabieniec – kościół wzniesiony w 1595 r.

Szlaki tematyczne

SZLAK ARCHITEKTURY OBRONNEJ

Przebieg: Końskie – Modliszewice – Kazanów – Chełmce – Podzamcze Piekoszowskie – Jaskinia Raj – Chęciny – Podzamcze Chęcińskie – Bolmin – Małogoszcz – Sobków – Mokro – Imielno – Pińczów – Chroberz – Stradów – Pęczyska – Wiślica – Szczaworyż – Stopnica – Rytwiany – Kurozwęki – Szydłów – Rembów – Ujazd – Konary-Kolonia – Ossolin – Samborzec – Sandomierz – Kichary – Międzygórz – Tudorów – Opatów – Ptkanów – Podgrodzie – Ćmielów – Grzegorzowice – Dębno – Bodzentyn – Kielce

Długość: 500,5 km

Kolor szlaku: czarny; na terenie ziemi sandomierskiej w celu odróżnienia od innego szlaku czarnego do standardowego oznakowania dodano logo Szlaku Architektury Obronnej; zarys zamku

Trasa ta jest w sposób szczególnie polecana miłośnikom architektury obronnej. Szlak w większości prowadzi drogami asfaltowymi. Na przejazd całej trasy potrzeba 8–10 dni (zakładając, że dzienny dystans to ok. 60 km). Dokładny opis odcinka szlaku: Sobków – Radzanów zob. s. 46.

Najciekawsze miejsca na trasie:

Podzamcze Piekoszowskie – pałac wzniesiony ok. połowy XVII w., wzorowany na Pałacu Biskupów Krakowskich w Kielcach. W rękach fundatorów – rodziny Tarłów – pozostawał do 1842 r. W połowie XIX w. zniszczony przez pożar i opuszczony

Chęciny – ruiny średniowiecznego zamku na Górze Zamkowej

Sobków – dokładny opis zob. s. 46

Stradów – grodzisko uważane za największe w Polsce, otoczone suchą fosą

Kurozwęki – pierwotnie średniowieczny zameczek rycerski, obecnie renesansowy pałac; liczne atrakcje: stado bizonów, mini zoo, labirynt kukurydzy

Szydłów – zachowane mury obronne wraz z jedną bramą wjazdową (Krakowską); zamek królewski z połowy XV w.; gotycki kościół, jeden z tzw. kościołów „baryczkowskich”

Ujazd, Sandomierz – dokładny opis zob. odpowiednio s. 35, 30

Opatów – dokładny opis zob. s. 45

Kielce – Pałac Biskupów Krakowskich z pocz. XVII w.; bazylika katedralna w stylu wczesnego baroku

SLZAK IM. WITOLDA GOMBROWICZA

Przebieg: Ostrowiec Świętokrzyski – Bodzechów – Małoszyce – Ćmielów – Bidziny – Jakubowice – Czyżów Szlachecki – Tarłów – Bałtów – Brody – Doły Biskupie – Chocimów – Ostrowiec Świętokrzyski

Długość: 156,6 km

Kolor szlaku: zielony

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Szczegółowy opis trasy zob. s. 54.

PRZEZ GÓRY ŚWIĘTOKRZYSKIE

Przebieg: Cedzyna – Ciekoty – Święta Katarzyna – Bodzentyn – Tarczek – Świętomarz – Brzezie Kolonia – Nowa Słupia – Grzegorzowice – Janowice – Biskupice – Gołoszyce – Jurkowiec – Opatów

Długość: 83,8 km

Kolor szlaku: czerwony

Stopień trudności: trasa łatwa

Szczegółowy opis trasy zob. s. 40.

TRANSWOJEWÓDZKI SZLAK ROWEROWY

Przebieg: przez obszar województwa świętokrzyskiego przebiega szlak rowerowy ze Lwowa do Berlina. Prowadzi przez powiaty: sandomierski, opatowski, ostrowiecki, starachowicki, skarżyski i konecki. Przebieg szlaku pokrywa się w sporej części z innymi szlakami rowerowymi na terenie województwa

Długość całego szlaku: 296,6 km

I część

Sandomierz – Zawisielce – Ostrołęka – Bogoria – Skotniki – Koprzywnica – Beszyce – Sulisławice – Szymanowice – Klimontów – Konary – Ujazd

Kolor szlaku: zielony (trasa *Doliny Koprzywianki*, zob. s. 30)

II część:

Iwaniska – Planta – Sobiekurów – Wymysłów – Józefów – Strzyżowice – Czerników Karski – Czerników Opatowski – Opatów – Lipowa – Podole – Małoszyce – Ćmielów – Ruda Kościelna – Magonie – Sudół

Kolor szlaku: niebieski

III część:

Ostrowiec Świętokrzyski – Ćmielów – Kunów – Nietulisko Duże – Doły Biskupie – Kałków Godów – Brody – Styków – Dziurów – Michałów Miejski – Starachowice – Rataje – Wąchock – Skarżysko-Kamienna

Kolor szlaku: niebieski, *Śladami zabytków techniki Doliny Kamiennej* (zob. s. 36)

IV część:

Rejów – Rezerwat „Dalejów” – Bliżyn – Ubyszów – Majdów – Hucisko – Huta – Antoniów – Niekłań – Stąporków – Czarna – Czarniecka Góra – Końskie – Sielpia Wielka – Maleniec – Marcinków – Żarnów

Kolor szlaku: niebieski

Ciekawe miejsca na trasie:

Sandomierz, Koprzywnica, Sulisławice, Konary, Ujazd, Opatów, Końskie, Sielpia, Czarniecka Góra, Ostrowiec Świętokrzyski, Małoszyce, Ćmielów, Krynki, Doły Biskupie, Starachowice, Wąchock, Skarżysko-Kamienna, Kałków-Godów, Kunów, Nietulisko – dokładny opis w kolejnym rozdziale.

Niekłań – rezerwat przyrody nieożywionej Skałki Piekło

Maleniec – zabytkowy zakład hutniczy, z zachowanym cyklem technologicznym, działał w latach 1784–1967

ŚLADAMI ZABYTKÓW TECHNIKI DOLINY KAMIENNEJ

Przebieg: Skarżysko-Kamienna PKP – Marcinków – Wąchock – Starachowice – Brody Iłżeckie – Nietulisko – Kunów – Ostrowiec Świętokrzyski

Długość: 76 km

Kolor szlaku: niebieski

Stopień trudności: trasa łatwa

Szczegółowy opis trasy zob. s. 36.

MIJESKA MOCY

Przebieg: Kielce – Podzamcze Piekoszwowskie – Piekoszków – Rykoszyn – Szewce – Bolmin – Małogoszcz – Lipnica – Podchojny – Wilanów – Jędrzejów – Skroniów – Warzyn II – Rakoszyn – Nagłowice – Kossów – Moskorzew – Dzierżgów – Secemin – Czarncza – Włoszczowa – Kurzelów – Kluczewsko – Olesno – Słupia – Radoszyce – Jacentów (skrzyżowanie z drogą nr 74) – Sielpia Wielka – Czarniecka Góra – Stąporków – Bliżyn – Skarżysko-Kamienna – Wąchock – Wykus – Bronkowie – Radkowiec – Kałków – Częstków – Podchelmie – Nowa Słupia – Zagościńc (skrzyżowanie z drogą nr 74) – Stara Zbelutka – Niedźwiedź – Bogoria – Jurkowiec – Sulisławice – Osiek – Niekraśów – Strzegom – Rytwiany – Wojnów – Beszowa – Zborówek – Pacanów – Wójcza – Zborów – Solec-Zdrój – Wiślica – Chroberz – Młodzawy Małe – Pińczów – Lipnik – Piotrkowice – Maleszowa – Morawica – Suków – Mójcza – Kielce

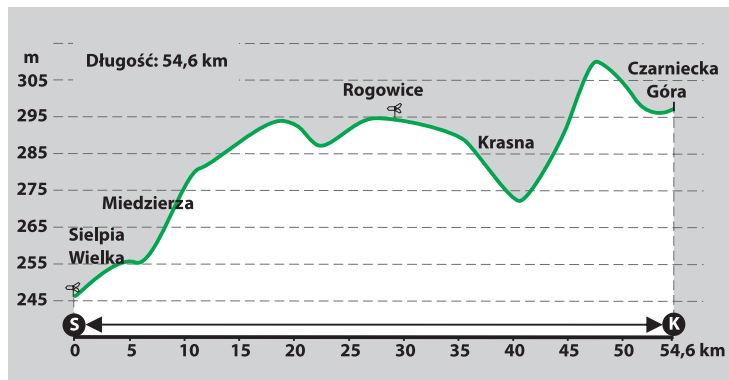
Długość: ok. 570 km

Kolor szlaku: żółty; znaki standardowe, na których umieszczono logo szlaku: zarys kościoła

Szlak „Miejsca Mocy” o charakterze religijno-pielgrzymkowym, tworzy zamkniętą pętlę, której początek i koniec umiejscowiono w Kielcach.

Na trasie znalazły się miejsca kultu religijnego, sanktuarium maryjnego oraz inne obiekty sakralne w województwie. Szlak został tak opracowany, aby w jak najmniejszym stopniu przebiegał drogami o dużym natężeniu ruchu samochodowego, a przede wszystkim prowadził drogami powiatowymi i gminnymi. Na trasie spotkamy również drogi szutrowe, gruntowe i polne.

Przejechanie całości szlaku zajmie ok. 10 dni (zakładając, że dzienny dystans to ok. 60 km).

Przebieg: Sielpia Wielka (0 km) – Miedzierza (6 km) – Krasna (21 km) – Rogowice (28,4 km) – Długojów (32,5 km) – Szałań (34,8 km) – Duraczów (48,6 km) – Czarniecka Góra (54,6 km)

Kolor szlaku: zielony

Długość: 54,6 km

Jazda terenowa: 9,1 km

Drogi asfaltowe: 45,5 km

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Muzeum Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego

W roku 1821 nad rzeką Czarną Konecką, w Sielpi Wielkiej, rozpoczęto budowę pudlingarni (stalowni) oraz walcowni żelaza. Zakład pracował do 1921 r.

Obecnie we wnętrzach hal produkcyjnych znajduje się muzeum, w którym zgromadzono eksponaty pochodzące z fabryk Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Najcenniejszym zabytkiem jest koło śródbierne, służące niegdyś do napędzania urządzeń w zakładzie. Wśród eksponatów możemy zobaczyć także najstarszą zachowaną w Polsce maszynę parową z 1885 r. i dmuchawę parową z XIX w. Na terenie zakładu co roku organizowany jest Festiwal Technologiczno-Turystyczny „Kuznice Koneckie” (lipiec).

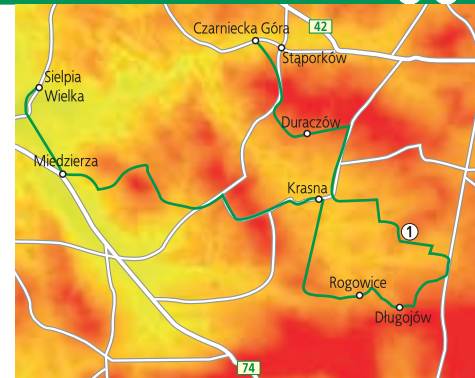
Trasa w większości prowadzi drogami asfaltowymi, charakteryzującymi się umiarkowanym ruchem samochodowym. Polecamy rower turystyczny, grube opony nie są wymagane. Głównymi atrakcjami na trasie są: Muzeum Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego w Sielpi oraz rezerwat przyrody ożywionej „Górna Krasna”.

Wycieczkę rozpoczynamy w miejscowości letniskowej **Sielpia Wielka** nad rzeką Czarną Konecką (0 km), w pobliżu stacji paliw. Nasz szlak przecina się tu z innymi szlakami rowerowymi ziemni koneckiej: czerwonym i czarnym, a także z niebieskim szlakiem transwojewódzkim.

Na atrakcyjność Sielpi wpływa jej położenie: wśród sosnowych lasów nad zbiornikiem wodnym znajduje się kompleks ośrodków wypoczynko-

Muzeum w Sielpi, fot. K. Pęczalski

wych, domków kempingowych oraz pól namiotowych. Miejscowość posiada tradycje hutnicze, znajduje się tu Muzeum Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego.

Z Sielpi jedziemy drogą asfaltową do wsi **Barak**, gdzie skręcamy w lewo do **Miedzierzy** (6 km). Tu znajduje się neoromański kościół, wzniesiony w latach 1903–13, na miejscu wcześniejszej drewnianej świątyni, która została przeniesiona do wsi Radkowice (zob. trasa *Dookoła Starachowic*, s. 26). W nowej budowlu umieszczono wyposażenie wnętrza drewnianego kościoła. Są to m.in. obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem w srebrnej sukience z XVIII w., w bocznych ołtarzach: barokowy obraz św. Jana Chrzciciela i barokowa płaskorzeźba Anny Samotrzeciej z XVIII w., dwie barokowe ławki, kryształowy żyrandol, kamienna chrzcielnica z XVII w.

Spod kościoła – kierując się w lewo asfaltową drogą – jedziemy do **Strażnicy** (10,9 km), a następnie do wsi **Przyłogi** (13,4 km). Jadąc dalej i cały czas trzymając się głównej drogi, mijamy wsie: **Kamienna Wola** (16,2), **Adamek** (18 km) i **Komorów** (19,5 km). Docieramy do **Krasnej** (21 km) i skręcając za znakami zielonymi w prawo, jedziemy asfaltową drogą prowadzącą przez las do **Serbinowa** (25,5 km). We wsi skręcamy w lewo (na rogu znajduje się bar „Zacisze”). Po przejechaniu niespełna 3-kilometrowego odcinka docieramy do **Rogowic** (28,4 km). Droga prowadzi prosto przez wieś. Za zabudowaniami kończy się asfalt, a my skręcamy w prawo i zaraz potem – w lewo, w leśną drogę.

W tym miejscu kończy się ścieżka edukacyjna rezerwatu „Górna Krasna”. Tutaj znajduje się tablica informacyjna dotycząca szlaku pieszego (znaki koloru żółtego).

„Górna Krasna” to rezerwat florystyczno-ornitologiczny, utworzony w celu ochrony naturalnego odcinka rzeki Krasna, a także fragmentu jej doliny z występującymi tu cennymi zbiorowiskami roślinnymi oraz chronionymi i rzadkimi gatunkami zwierząt. Najcenniejszym elementem krajobrazu doliny Krasnej są występujące tu duże powierzchnie dobrze wykształconych zbiorowisk roślinnych: wodnych, szuwarowych, torfowiskowych, łąkowych i leśnych. Oprócz występujących na tym terenie gatunków roślin o charakterze bagien- nym: bory bagienne, olsy, torfowiska, turzycowiska, spotykamy również bogatą roślinność łąkową. Interesująco przedstawia się również fauna doliny Krasnej. Panują tu doskonałe warunki dla drobnych zwierząt wodnych, m.in. jętki, chrząszcza, ochatka i chronionej gatunku ważki – trzepli zielonej. W wodach rzeki spotkamy pstrąga potokowego i mię-

Kuznia w Starej Kuźnicy, fot. K. Pęczalski

Na szlaku, fot. K. Pęczalski

tusa. Żyją tutaj również wydry oraz bobry, a w lesie możemy zobaczyć sarnę, borsuka, kunę leśną, zającą, łasicę.

Od tego momentu trasa naszej wycieczki na odcinku Rogowice – Szałas, przebiegać będzie głównie drogami leśnymi, szutrowymi o utwardzonej nawierzchni. Na 30,4 km skręcamy w lewo, a następnie w prawo (30,8 km). Na 31,5 km zaczynamy jazdę drogą gruntową, by po przejechaniu 0,5 km wjechać na drogę żwirową (ze względu na gruby kamień należy zachować ostrożność). Po 100 m, skręcamy w prawo w szeroką drogę przez las (32,1 km).

Dojeżdżamy do wsi **Długojów** (32,5 km). Tu kończy się droga szutrowa, a zaczyna asfalt. Skręcamy w lewo. Po prawej stronie zobaczymy duży drewniany, opuszczony, dawny budynek szkoły. Jedziemy drogą asfaltową przez wieś i na 33,1 km – w miejscu, gdzie kończą się zabudowania wsi – skręcamy w drogę szutrową, w prawo. Ten odcinek trasy prowadzi drogą przez las, a potem drogą asfaltową, którą – skręcając w lewo – dojeżdżamy do wsi **Szałas** (34,8 km).

Jedziemy prosto i na skrzyżowaniu skręcamy w lewo (35,9 km). Docieramy do końca zabudowań i do skraju lasu (36,8 km). Skręcamy w prawo, w drogę leśną gruntową, a następnie – w lewo (38,2 km).

Wyjeżdżamy z lasu, zaczyna się droga szutrowa. Po 1,4 km docieramy do opuszczonego domu stojącego przy skrzyżowaniu dróg. Dalej jedziemy drogą asfaltową, a następnie – przez 2 km – szutrową. Na 41,6 km zaczyna się asfalt; jedziemy w kierunku wsi Krasna.

Rzeka Krasna

Rzeka Krasna o długości 25,7 km jest lewobrzeżnym dopływem Czarnej. Początek daje jej wiele źródeł, z których większość wypływa z pokładów piaskowców triasowych na południe od Świniej Góry, na wysokości 385 m n.p.m. Rzeka prawie na całej długości zachowała naturalną budowę koryta. W swym górnym biegu płynie wolno rozległą zabagnioną doliną, której towarzyszą podmokłe łąki i lasy oraz tarasy zalewowe jej dopływów. Aby zapoznać się z przyrodą i urodą doliny Krasnej, proponujemy wybrać się na wędrowkę, którą rozpoczynamy w Wąsoszu Koneckim, a kończymy w Rogowicach (długość szlaku: 28 km, znaki koloru żółtego). Na trasie w najciekawszych przyrodniczo miejscach zlokalizowano 10 punktów edukacyjnych, w których umieszczono tablice informacyjne.

Trasa skrócona

Istnieje możliwość skrócenia wycieczki. Od pomnika w Krasnej jedziemy prosto, mijając po prawej stronie kościół i wracamy do Sielpi Wielkiej przez wsie Adamek, Strażnica, Miedziera.

na tych terenach kuźnice napędzane kołem wodnym. W okresie późniejszym teren ten stanowił część Staropolskiego Okręgu Przemysłowego.

Nasza wycieczka kończy się we wsi letniskowej **Czarniecka Góra** (54,6 km), podobnie jak Sielpia położonej w dolinie Czarnej Koneckiej. Pod koniec XIX w. założono tu pierwsze uzdrowisko, lecząc głównie schorzenia układu pokarmowego, oddechowego i nerwowego. Najszybszy rozwój miejscowości przypadł na lata 30. XX w., gdy licznie zjeżdżali tu goście z Polski i Europy. Po II wojnie światowej Czarniecka Góra nie odzyskała swej renomy. Obecnie funkcjonuje tu Świętokrzyskie Centrum Rehabilitacji,

Trasa wydłużona

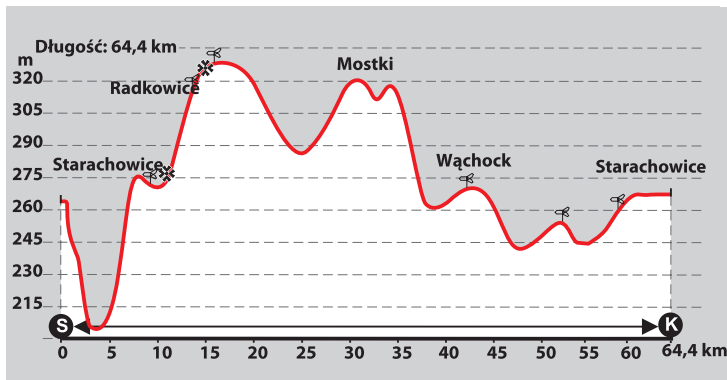
Opisaną trasę można przejechać w ciągu jednego dnia, należy jednak zapewnić sobie transport do Sielpi i z Czarnieckiej Góry. Istnieje możliwość wydłużenia trasy: z Czarnieckiej Góry można wrócić do Sielpi szlakiem niebieskim (fragment szlaku transwójewódzkiego), przedłużając wycieczkę o kolejne 15 km.

W Krasnej po prawej stronie przed zakrętem mijamy pomnik (42,1 km) poświęcony 32 żołnierzom poległym w walkach z hitlerowcami oraz 25 mieszkańcom zamordowanym 6 września 1939 r. Skręcamy w prawo.

Jadąc drogą asfaltową, mijamy kolejno wsie **Mokra** (46,6 km), **Duraczów** (48,6 km) i **Błotnica** (50,6 km). Warto wspomnieć, że w Duraczowie i Błotnicy powstały w XVI w. pierwsze

świadczące usługi w leczeniu m.in. zaburzeń narządów ruchu, układu oddechowego i rehabilitacji pourazowej. Oprócz typowych zabiegów rehabilitacyjnych ośrodek specjalizuje się w prowadzeniu hipoterapii na koniach huculskich. Odwiedzający miejscowości turyści mogą wypocząć nad znajdującymi się w pobliżu zbiornikami wodnymi, szczególnie atrakcyjnymi dla wędkarzy (Czarna i Stąporków).

54,6 km

Przebieg: Starachowice (0 km) – Radkowie (13,7 km) – Radkowie Kolonia (15,4 km) – Mostki (30,3 km) – Wąchock (42,3 km) – Starachowice (64,4 km)

Kolor szlaku: czerwony

Długość: 64,4 km

Jazda terenowa: 39,9 km

Drogi asfaltowe: 24,5 km

Stopień trudności: trasa trudna

Trasa polecana jest miłośnikom terenów leśnych, gdyż prawie w całości prowadzi przez dwa największe w regionie kompleksy leśne: Lasy Iłżeckie i Puszcze Świętokrzyską. Mimo to spotkamy na niej wspaniałe zabytki architektury, zabytki techniki o dużej wartości oraz bardzo ciekawe muzea. Utrudnieniem są odcinki dróg brukowanych, tzw. „kocie łby”.

Naszą wycieczkę rozpoczynamy w **Starachowicach**, przy Ekomuzeum (ul. Wielkopiecową). Samochód proponujemy zostawić na parkingu przy sklepie „Plus”.

Starachowice powstały w wyniku połączenia Wierzbnika należącego niegdyś do zakonu benedyktynów świętokrzyskich i osady fabrycznej Starachowice, należącej do wąchockich cystersów. W oparciu o istniejące tradycje hutnicze, w 1. poł. XIX w. (dzięki staraniom Stanisława Staszica i Franciszka Ksawerego Druckiego-Lubeckiego), rozwinął się tu przemysł metalowy. W 1. poł. XIX w. powstały trzy wielkie piece, jako centrum uprzemysłowienia doliny rzeki Kamienniej. Obecnie istniejący wielki piec pochodzi z końca XIX w. i był czynny do 1968 r. Posiada zachowany oryginalny ciąg technologiczny.

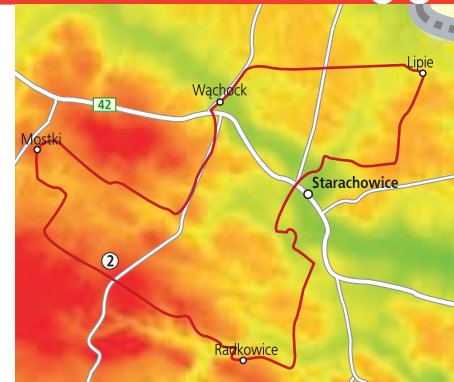
Jedziemy wzdłuż ulicy Wielkopiecowej i po 400 m skręcamy w lewo, w ulicę Radomską. Przejeżdżamy przez przejazd kolejowy, a następnie po prawej mijamy **zalew Pasternak** (0,6 km). Przecinamy ulicę Nadrzeczną i pokonujemy podjazd ulicą Moniuszki.

Na 3 km skręcamy w lewo, w ulicę Południową. Po prawej stronie mijamy zalew Lubianka. Wkrótce znów skręcamy w lewo, w ulicę Żytnią (3,6 km), a na 3,9 km – w prawo, w Smugową. Po 600 m skręcamy w ulicę Jelenią, przecinamy Myśliwską, a następnie dojeżdżamy do małego placu (5,5 km). Tutaj kończy się asfalt – wjeżdżamy w drogę leśną, pożarową.

Na 6 km skręcamy w lewo, w piaszczystą drogę. Przejeżdżamy na wprost przez skrzyżowanie (6,8 km), by wkrótce dotrzeć do drogi brukowej (7,5 km) i skręcić w prawo. Po 2 km

Muzeum Przyrody i Techniki w Starachowicach, fot. K. Pęczalski

docieramy do skrzyżowania. Tu kończy się podjazd. Dalej wciąż prowadzi nas droga szutrowa. Do szlaku czerwonego dochodzi tu czarny szlak rowerowy. Nadal jedziemy prosto i docieramy na skraj lasu (10,7 km). Na skrzyżowaniu kierujemy się wciąż prosto. Rozpościera się stąd piękna panorama z widokiem na główne pasmo Gór Świętokrzyskich – Łysogóry.

Muzeum Przyrody i Techniki Ekomuzeum w Starachowicach

Na terenie zakładu wielkopiecowego (wybudowanego w latach 1836–41 i zmodernizowanego na przełomie XIX i XX w.) działa obecnie Muzeum Przyrody i Techniki. W jednej z hal prezentowana jest bogata kolekcja okazów paleontologicznych oraz geologicznych, odkrytych podczas prac przy budowie zapory wodnej we wsi Wióry w 1980 r. Wśród nich znajdują się zabezpieczone tropy protodinozaura z okresu jury.

Na terenie zakładu produkowane były samochody marki Star. Obecnie możemy tu zobaczyć pierwszy samochód ciężarowy Star 20 oraz Star 266, który brał udział w 1988 r. w wyścigu Paryż – Dakar. Zwiedzimy również odtworzoną wioskę neolityczną tzw. Archeopark, na terenie którego odbywają się pokazy wytopu żelaza prymitywną metodą „dymarkową” w czasie dorocznej imprezy „Żelazne Korzenie” (maj).

Po przejechaniu 400 m po lewej stronie zobaczymy malowniczo położony drewniany kościół parafialny pw. św.św. Stanisława i Anny z 1621 r. Świątynia została tu przeniesiona w 1965 r. z Miedzierzy. Szczególnie warto zwrócić uwagę na zachowane oryginalne szyby okienne z malowidłami o charakterze ludowym, które przedstawiają MB z Dzieciątkiem, scenę Ukrzyżowania Pańskiego oraz postać św. Stanisława.

Na południe od świątyni rozpościera się panorama Gór Świętokrzyskich z charakterystyczną wieżą na Świętym Krzyżu.

Po zwiedzeniu kościółka i krótkim odpoczynku powracamy do drogi asfaltowej i jedziemy nią w kierunku wsi Radkowie Kolonia. Na 15,4 km docieramy do skrzyżowania dróg

Kapitułarz klasztoru w Wąchocku, fot. M. Jurecki

Kapliczka w rezerwacie „Wykus”,
fot. M. Paszkowski

25,0 km

42,3 km

i skręcamy w prawo. W tym miejscu spotykamy znaki zielonego szlaku pieszego, a czarny szlak rowerowy skręca w lewo. Na 17 km skręcamy w prawo. Jedziemy wciąż drogą asfaltową prowadzącą przez las, docieramy do leśniczówki (18,2 km), skąd kierujemy się drogą szutrową w prawo. Szlak prowadzi przez teren Sieradowickiego Parku Krajobrazowego. Cały czas trzymając się drogi głównej (uwaga! brakuje oznakowania), docieramy do skrzyżowania (22,3 km), gdzie droga w prawo doprowadzi nas może do rezerwatu „Wykus”. Jeśli nie chcemy do niego zbacać, jedźmy dalej prosto.

Na 25 km skręcamy w prawo (uwaga! brakuje oznakowania, pojawia się dopiero za zakrętem), a na 26,8 km spotykamy znaki szlaku pieszego zielonego. Nasz szlak prowadzi w lewo. Po przejechaniu kilkuset metrów pojawiają się pierwsze zabudowania przysiółka **Kaczka** (27,4 km). Na 28,4 km kończy się droga szutrowa, rozpoczyna się asfalt. Od razu skręcamy w prawo w drogę leśną, początkowo piaszczystą, potem utwardzoną. Prowadzi ona wzdłuż zalewu we wsi **Mostki** (po lewej stronie). Na 30,3 km skręcamy w prawo. Zaczyna się uciążliwa droga brukowa (tzw. „kocie łby”). Jadąc nią, mijamy po lewej stronie ciekawą formację skalną – pomnik przyrody nieożywionej „**Cygańska Kapa**” (35,8 km). Na skrzyżowaniu (37 km) skręcamy w lewo (droga w prawo prowadzi do rezerwatu „Wykus”). Mijamy po prawej stronie wysoką wieżę (38,5 km). Na 40 km kończy się droga brukowa. Asfalem jemy do **Wąchocka**. Po ponad 2 km zjazdu (42,3 km), docieramy do placu im. majora Jana Piwnika „Ponurego”, gdzie spotykamy szlaki rowerowe niebieski oraz złoty – *Miejsca Mocy*.

Dalej jedziemy w dół, drogą prowadzącą do klasztoru Cystersów (42,8 km). Wzniesione w połowie XIII w. opactwo jest jednym z najpiękniejszych pomników architektury romańskiej w Polsce. Uwagę przyciągają malownicze ściany kościoła zbudowane z żółtawo-szarych i brudnawo-czerwonych

ciosów kamiennych układanych w naprzemianległe pasy. Główna nawa wzniesiona jest w stylu romańskim, w nawach bocznych i transepcie widoczne są już wpływy gotyku. Wyposażenie kościoła, z wyjątkiem neoromańskiego ołtarza, pochodzi z XVII i XVIII w. W klasztorze z okresu romańskiego zachowały się przyziemia skrzydeł wschodniego i południowego. Znajdują się w nich urzekające prostotą wnętrza, m.in. kapitułarz, fraternia i refektarz. Kapitułarz uznawany jest za najpiękniejsze tego typu pomieszczenie nie tylko w Polsce, ale i w Europie. Warte obejrzenia jest również Muzeum Cystersów, w którym zostały zgromadzone cenne pamiątki z okresu zmagania o wolność Ojczyzny, a także wyroby artystyczne miejscowych zakładów metalowych (ich pozostałości możemy oglądać przy moście na rzece Kamiennej, oddalonej ok. 300 m od klasztoru). Przy murze ogrodzenia zespołu klasztorowego od strony północnej umieszczone są tablice poświęcone powstańcom styczniowym i twórcom Podziemnego Państwa Polskiego. Po zwiedzeniu klasztoru skręcamy w prawo i jedziemy początkowo drogą brukową, a potem – asfaltową. Po lewej stronie zobaczymy pomnik sołtysa. Kilkadziesiąt metrów dalej mijamy tamę na rzece Kamienna, XIX-wieczny pałac Schoenberga oraz dawne zabudowania przemysłowe. Przejeżdżamy tory kolejowe (43,5 km) i na 45 km skręcamy za leśniczówką w prawo, w szeroką drogę leśną. Jadąc prosto, przecinamy drogę wojewódzką nr 744 (48,7 km) i dalej podążamy przez las. Na 50,5 km docieramy do leśnej polany, na której znajduje się wieżyczka obserwacyjna.

Na 52,3 km skręcamy w prawo, a następnie w lewo. Dojeżdżamy do miejsca, skąd w prawo odchodzi droga asfaltowa, tędy też prowadzi szlak czarny; my zaś jedziemy dalej prosto.

Sołtys z Wąchocka

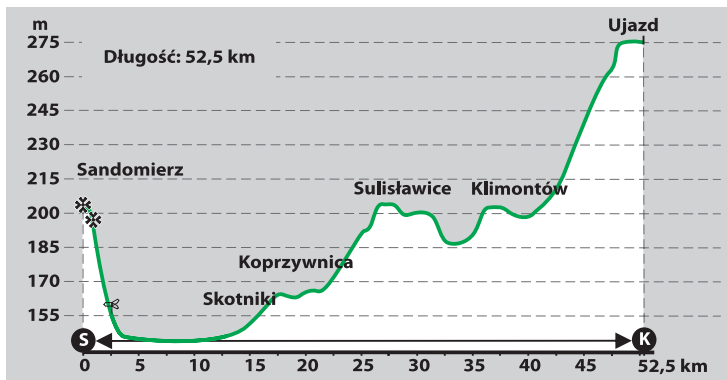
- Dlaczego nie można dojechać do Wąchocka pociągiem?
- Bo lekarz sołtysowi zalecił dużo żelaza i szyny rozkręcił.

Ten i setki innych dowcipów krążyły z ust do ust. Tymczasem Wąchock odzyskał prawa miejskie dnia 1 stycznia 1994 r., a gospodarzem miasta jest nie sołtys, lecz burmistrz. Podczas corocznego organizowanych „Dni Wąchocka” ma miejsce zjazd sołtysów, podczas którego wybierany jest najlepszy sołtys w Polsce.

Pomnik sołtysa w Wąchocku,
fot. A. Pabis

Po 1,1 km dojeżdżamy do **Podlaski**, skręcamy w prawo i dojeżdżamy do wsi **Lipie** (56 km). Po 900 m skręcamy w lewo i dojeżdżamy do miejsca, gdzie znajduje się węzeł pieszych i rowerowych szlaków turystycznych (58,4 km). Za drogą prowadzącą przez las skręcamy w prawo, docieramy do drogi asfaltowej (58,9 km) i skręcamy w lewo. Drogą asfaltową podążamy przez las, przejeżdżamy przez tory kolejki wąskotorowej i docieramy do drogi prowadzącej do Starachowic.

Jedziemy prosto, a następnie skręcamy w lewo skos, w ulicę Kościelną (60,2 km). Szlak prowadzi ulicami osiedli Skalka i Majówka oraz ulicą Na Szlakowisku. Dojeżdżamy do Ekomuzeum (64,4 km) i tutaj kończymy naszą wycieczkę.

Przebieg: Sandomierz (0 km) – Skotniki (13 km) – Koprzywnica (20 km) – Sulisławice (28,5 km) – Klimontów (40 km) – Ujazd (52,5 km)

Kolor szlaku: zielony

Długość: 52,5 km

Jazda terenowa: 1,5 km

Drogi asfaltowe: 51 km

Stopień trudności: trasa łatwa

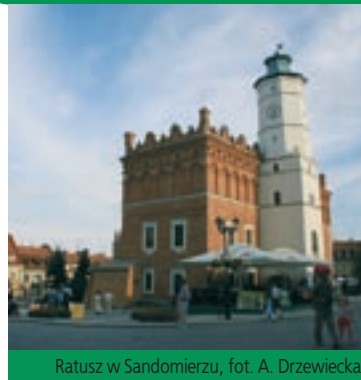
Szlak, prowadzący prawie bezleśnymi terenami Wyżyny Sandomierskiej, polecany jest szczególnie miłośnikom zabytków. Zobaczyć tu można bezcenne obiekty reprezentujące wszystkie style architektoniczne występujące w Polsce. Wycieczkę rozpoczniemy w Sandomierzu, który często stanowi główny cel wycieczek krajoznawczych. Początkowo pojedziemy płaską Doliną Wisły, szczególnie piękną w porze kwitnienia drzew owocowych, a następnie doliną rzeki Koprzywnicy, do której schodzą malownicze wąwozy. Z małymi wyjątkami podróżujemy po drogach asfaltowych, a tylko w niewielkim stopniu utwardzonych i gruntowych.

Naszą wycieczkę rozpoczniemy w **Sandomierzu**, na placu przy Bramie Opatowskiej. Powstała ona w XIV w., a w okresie renesansu zwieńczono ją attyką. Warto wejść na pomost widokowy (wysokość 30 m), by podziwiać piękne widoki miasta i okolicy.

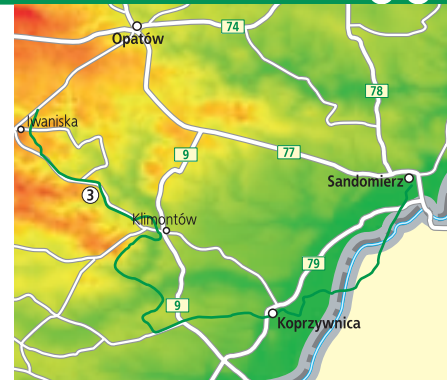
Ulicą Opatowską jedziemy do Rynku. Skręcając przed kamienicą Oleśnickich (Rynek 10) w prawo, możemy dotrzeć do wejścia do Podziemnej Trasy Turystycznej. Ma ona ok. 400 m długości i łączy piwnice leżące na głębokości nawet 12 m. Niedługo przechowywano w nich towary kupieckie, a w razie zagrożenia służyły jako kryjówki.

Powracamy na Rynek, pośrodku którego stoi ratusz. Wzniesiony w stylu gotyckim ok. połowy XIV w., rozbudowany został w XVI stuleciu. Wówczas zwieńczono go wspianą attyką (muruwana osłona dachu), a w XVII w. budowano wieżę. Obecnie oprócz Urzędu Miasta znajduje się tu oddział Muzeum Okręgowego.

Z Rynku sprowadzamy rowery wychodzącą z południowo-wschodniego narożnika ulicą Krótką do ulicy Długosza. Możemy podziwiać stąd malowniczy widok na dolinę Wisły i, rozciągającą się na drugim brzegu rzeki, Nizinę Sandomierską. Skręcając w prawo, dojdziemy do wzniesionego w początku XVII w. Collegium Gostomianum (obecnie także szko-

Ratusz w Sandomierzu, fot. A. Drzewiecka

ła) i Domu Długosza. Ufundował go dla księży słynny kronikarz Jan Długosz w 1476 r. Dziś mieści się tu Muzeum Diecezjalne Sztuki Kościelnej z bardzo cennymi zbiorami archeologicznymi, numizmatycznymi, rzemiosła artystycznego, malarstwa, broni, mebli, tkanin i szat liturgicznych.

Jadąc dalej ulicą Długosza, minimy wartą zwiedzenia katedrę. Wzniesioną z fundacji Kazimierza Wielkiego ok. 1360 r. świątynię przebudowano w XVII i XIX w. Cztery pary monumentalnych filarów dzieli jej wnętrze na trzy nawy jednakowej wysokości. Podtrzymują one sklepienie krzyżowe. Przecięcia żeber zdobią zworniki z herbami ziem Królestwa. Polichromia przedstawia wplecione w tekst *Bogurodzicy* herby miast i ziem dawnej Rzeczypospolitej. Uwagę przyciągają rokokowe ołtarze boczne i chór muzyczny z okazałymi figurami Dawida i św. Cecylii – patronów muzyki kościelnej. W prezbiterium dominuje okazały barokowy ołtarz główny z obrazem *Narodzenia NMP* i okazałą kompozycją rzeźbiarską *Trójcy Świętej*.

Osobliwością na skalę Polski są pokrywające ściany prezbiterium malowidła bizantyjsko-ruskie z XV w. W pierwszym przęśle po lewej widzimy monumentalną scenę *Zaśnięcia NMP*. Wzdłuż ścian obwodowych świątyni, wyłożonych boazerią, umieszczono 16 obrazów rozdzielonych konfesjonalami bądź otworami wejściowymi, namalowanych przez włoskiego artystę Karola de Prevot w latach 1708–37. Został na nich przedstawiony jedyny w Polsce ilustrowany kalendarz męczenników chrześcijańskich. Pierwsze sześć miesięcy umieszczono na południowej ścianie, a kolejne – na północnej. Na zachodniej ścianie znajdują się obrazy nawiązujące do wydarzeń, które rozegrały się w Sandomierzu. Dwa pierwsze przedstawiają sceny męczeństwa Sandomierzan i dominikanów sandomierskich w czasie II najazdu Tatarów (2 VI 1260 r.), następny *Rytualny mord żydowski*, a ostatni (*Męczeństwo ludności na zamku sandomierskim*) – wysadzenie zamku przez Szwedów w czasie „potopu”.

Sprowadzamy rowery do ulicy Zamkowej i przechodzimy na dziedziniec zamkowy. Pierwszy murowany zamek wznosił tu Kazimierz Wielki. Z XV-wiecznej przebudowy pochodzi wieża dzisiejszego korpusu. Z rozbudowanego w XVI w. zamku, po wysadzeniu go przez Szwedów w XVII w., pozostało tylko skrzydło zachodnie, odbudowane przez Jana III Sobieskiego. Odbudowany zamek służy dziś celom muzealnym. Są tu wystawy prezentujące zbiory m.in. archeologiczne, etnograficzne, rzemiosła artystycznego i malarstwa. Na uwagę zasługują pomieszczenie z dużym okapem zwane „kuchnią królewską”, gdzie można było upiec okazałą zwierzyne.

5

0 km

Katedra w Sandomierzu, fot. arch. UM Sandomierz

Wawóz Królowej Jadwigi, fot. arch. UM Sandomierz

Z zamku powracamy na rozdroże, skąd ulicą Staromiejską jedziemy do widocznego zespołu klasztornego Dominikanów. Wzniesiony prawie 800 lat temu z czerwonej cegły kościół należy do najcenniejszych obiektów romańskich w Polsce. Jego ściany zdobią dwa szerokie fryzy ceramiczne o motywach plecionkowych, a nad oknami także zoomorficznych. Naszą uwagę przyciąga okazały uskokowy portal z dwudzielnym wejściem. Wystrój wnętrza pochodzi z lat 1905–09, kiedy to odrestaurowano kościół po pożarze. Zdjęto wówczas barokowe sklepienia i skuto tynki, przywracając pierwotne lico ścian. W barokowej kaplicy Męczenników Sandomierskich malowidła nawiązują do śmierci dominikanów zabitych przez Tatarów (XIII w.) i Szwedów (XVII w.). Tu znajduje się także gotycka płyta nagrobna księżnej Adelajdy. Na uwagę zasługują secesyjne witraże projektu Karola Frycza z 1914 r. W usytuowanej po południowej stronie prezbiterium kaplicy Matki Bożej Różańcowej zobaczymy słynący łaskami XVII-wieczny obraz Matki Bożej. W zachodniej części naw, oddzielona od nich przeszkloną kratą, znajduje się kaplica św. Jacka Odrowąża, a pod chórem – renesansowe nagrobki.

Po wyjściu ze świątyni kierujemy się w górę i przed ogrodzeniem kościoła św. Pawła skręcamy w lewo, do Wąwozu Królowej Jadwigi. Jest on chroniony jako pomnik przyrody i uznawany za jeden z najpiękniejszych na Wyżynie Sandomierskiej. Jego powstaniu sprzyjała lessowa skała o szarozółtej barwie, sypka, a jednocześnie tak spoista, że miejscami utworzyły się w niej pionowe, dochodzące do 10 m wysokości ściany. Wąwóz wyrzeźbiła woda spływająca koleinami pozostałymi po zjeżdżających z góry wozach. Najlepiej przez prawie 0,5 km prowadzić rower, podziwiając ten cud natury.

Utrzymując kierunek, docieramy ulicą Królowej Jadwigi do ulicy Krakowskiej, którą następnie podążamy w prawo aż do odchodzącej w lewo drogi asfaltowej (2,5 km). Tu spotykamy znaki szlaku zielonego; będzie on nas prowadził dalej. Jedziemy do **Zawisłca**, przecinając rzekę Koprzywiankę. Następnie utrzymując kierunek, podążamy przez **Koćmierzów**, **Zawierzbie**, **Ostrołękę** (8 km), **Bogorzę Skotnicką** do **Skotnik** (13 km).

13 km

Na skrzyżowaniu przy szkole opuszczamy szlak i jedziemy w prawo do kościoła (ok. 200 m). Świątynia z ok. 1370 r., fundacji arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii ze Skotnik, przetrwała do dziś w prawie niezmienionej postaci. Gwiazdźiste sklepienie nawy

Klasztor w Koprzywnicy, fot. M. Fornalczyk

Odpoczynek na trasie, fot. A. Pabis

wsparte jest na centralnym filarze. Wyposażenie jest głównie rokokowe. Bardzo cenne są średniowieczne malowidła na ścianie tęczowej (przy prezbiterium).

Po przeciwnej stronie drogi znajduje się zespół parkowo-dworski (własność prywatna). Dwór z XVII/XVIII w. posiada 4 alkierze; otacza go park i fosa.

Powracamy do skrzyżowania i, kierując się w prawo, jedziemy do wałów obronnych na Koprzywianie, gdzie skręcamy się lewo. Docieramy do zabudowań i kierujemy się w lewo do głównej drogi. Podążając nią w prawo, staniemy na rynku w **Koprzywnicy** (20 km). W widocznej tu świątyni na szczególną uwagę zasługuje prezbiterium, będące ocalałą kaplicą dawnego kościoła. Posiada barokowy portal z pięknie kutą kratą, a w późnobarokowym ołtarzu znajduje się otaczany kultem obraz Matki Bożej Różańcowej.

Przez rynek jedziemy do głównej drogi, przy której wznosi się zespół poklasztorny Cystersów. Z kompleksu, fundowanego w 1185 r. przez Mikołaja Bogorzę z pobliskich Skotnik, do dziś przetrwały kościół i wschodnie skrzydło klasztorne. Wzniesiona z kamiennych ciosów romańska świątynia posiada nadbudowane gotyckie szczyty oraz dobudowane w stylu barokowym: zakrystię, kaplicę, zachodnią fasadę z kruchtą i wieżę sygnaturki. We wnętrzu trójnawowej bazyliki z transeptem (poprzeczna nawa) zachowały się oryginalne sklepienia krzyżowo-żebrowe wsparte na ostrołukowych gurtach (pasach wzmacniających sklepienia). Wdrążając od wejścia do prezbiterium, zwróćmy uwagę na zespół barokowych ołtarzy. Z kolei stojąc w transepcie, możemy podziwiać urzekającą swym pięknem romańską kamieniarę. Zworniki, główce filarów przyściennych, słupów i półkolumn oraz wsporniki gurtów zdobi rzeźbiona dekoracja roślinna i plecionka. W wczesnobarokowym ołtarzu głównym zobaczymy malowidła *Bóg Ojciec* i *Wniebowzięcie NMP* z 1645 r. Przy ścianach prezbiterium ustawiono XVII-wieczne stalle, nad którymi widnieją średniowieczna polichromia z ok. 1400 r. W kaplicy przy południowej ścianie transeptu znajduje się otoczony kultem obraz św. Walentego, opiekuna chorych na podagrę i padaczkę, a ostatnio także zakochanych. Przy zachodnim filarze południowej nawy zobaczymy najstarsze malowidło w świątyni, datowane na połowę XIV w. (częściowo osłonięte kratą). W jego górnej części wyobrażono Matkę Miłosierdzia osłaniającą swym płaszczem ludzi, a poniżej – scenę śmierci zakonnika i oczekujących na jego duszę anioła i diabła. W północnej ścianie świątyni znajduje się uskokowy romański portal, który prowadził z nieistniejących dziś kruchtanków do świątyni. W skrzydle

20 km

Panorama Klimontowa, fot. A. Drzewiecka

Kolegiata w Klimontowie, fot. M. Fornalczyk

klasztornym przyziemie zachowało swój pierwotny układ pomieszczeń. Najciekawszy jest kapitułarz, którego krzyżowo-żebrowe sklepienie podtrzymują dwa filary. Obok znajduje się Dom Opat, przypominający dawny dworek szlachecki.

Z placu przykościelnego, przecinając główną trasę, jedziemy ulicą Floriańską, a następnie przez Cegielnię do **Beszyca** (25,5 km).

Utrzymując kierunek, przecinamy drogę nr 9 i podjeżdżamy do **Sulisławic**, gdzie na skrzyżowaniu kierujemy się w prawo do widocznych kościołów (28,5 km). Dominuje wśród nich neogotycka świątynia z końca XIX stulecia, w której znajduje się otaczany kultem obraz Matki Bożej podtrzymującej zmarłych Chrystusa. Wizerunek malowany w XV w. trafił do Sulisławic w XVI stuleciu.

Znajdujący się obok „stary” kościół wzniesiony został przez budowniczych zespołu klasztoru w Koprzywnicy i rozbudowany w XVII w. W dawnej zakrystii utworzono Izbę Pamięci poświęconą oddziałowi partyzanckiemu „Jędrusiów” – jednemu z pierwszych na terenie okupowanej Polski. Na znajdującym się obok cmentarzu parafialnym znajdziemy kwatery poległych partyzantów (także grób ich dowódcy Władysława Jasińskiego „Jędrusia”).

Od kościoła jedziemy w prawo do skrzyżowania przy cmentarzu, gdzie skręcamy w lewo do **Bazowa** (30,5 km). We wsi kierujemy się w prawo, przez most na rzecze Koprzywiance, za którym jedziemy w lewo. Tuż przed następnym mostem skręcamy w utwardzoną drogę w prawo, którą przez Rynnicę docieramy do **Nawodzic** (33 km). Mijając z prawej zbiornik wodny w Szymanowicach, dojeżdżamy do rynku w **Klimontowie**, skąd kierujemy się w lewo do kościoła (40 km).

Klimontowska kolegiata jest jedną z najoryginalniejszych świątyń, jakie wzniesiono w okresie baroku w Polsce. Zbudowana na centralno-podłużnym planie w latach 1643–50 przez Wawrzyńca Senesę, budowniczego oryginalnego zamku Krzyżtopór w Ujeździe, powstała z fundacji kanclerza koronnego Jerzego Ossolińskiego. Świątynia zniszczona częściowo przez Szwedów w 1656 r., została ukończona w latach 1727–29. Wówczas to przesklepiono nową okazałą kopułą i dobudowano zachodnią fasadę. Eliptyczną nawę otaczają otwarte do niej arkadami obejścia. W murach zewnętrznych obejm i empor poprowadzono wąskie, przesklepione korytarzyki, obiegające na piętrze cały kościół. W filarach od strony nawy widoczne

Krzyżtopór z lotu ptaka, fot. K. Pęczalski

Zamek Krzyżtopór, fot. M. Jurecki

są zagłębione w nich okazałe kolumny o złożonych bazach i kapitelach. W ściany prezbiterium „wtopiono” pilastry, a sklepienie kolebkowe z prostokątnymi lunetami przyozdobiono dekoracją sztukatorską wykonaną w 1647 r. przez znanego artystę Jana Chrzyciela Falconiego. Wyposażenie kolegiaty jest głównie barokowe. Stojąca obok świątyni XVIII-wieczna plebania przypomina typowy staropolski dworek.

Drugim cennym zabytkiem Klimontowa jest poddominikański zespół klasztorny; z daleka widoczne są jego czerwone dachy. Wzniesiony został w latach 1617–33 w stylu późnorenansowym, choć zewnętrzna bryła nawiązuje do gotyku. We wnętrzu kościoła zobaczymy renesansowe stalle i chór muzyczny, wczesnobarokowy ołtarz główny, rokokowe ołtarze boczne, ambonę i chór muzyczny.

Od kościoła parafialnego jedziemy w dół i przy dworcu PKS skręcamy w prawo. Piękną aleją dojeżdżamy do **Górek Klimontowskich**, gdzie po lewej minimy otoczony parkiem pałac (42,3 km). Nie jest on udostępniony do zwiedzania. Dojeżdżamy drogą gruntową do asfaltowej trasy nr 758, którą kierujemy się w prawo (43 km). Mijając odchodzącą w lewo drogę do Konar, przy której na tle wysokiej, lessowej ściany stoi pomnik upamiętniający walki legionistów Józefa Piłsudskiego stoczone w maju 1915 r., jedziemy drogą nr 758 do zamku Krzyżtopór w **Ujeździe** (52,5 km).

Zamek Krzyżtopór wzniesiony został z fundacji Krzysztofa Ossolińskiego w 1. poł. XVII w. przez wspomnianego już Wawrzyńca Senesę. Budowla, symbolizując trwanie w czasie rodu Ossolińskich, miała mieć tyle okien, ile dni w roku, tyle komnat, ile tygodni, tyle wielkich sal, ile miesięcy i tyle baszt, ile pór roku. Konie w stajniach jadły z marmurowych żłobów, przeglądając się w kryształowych lustrach. W jednej z sal rolę spełniało akwrium,

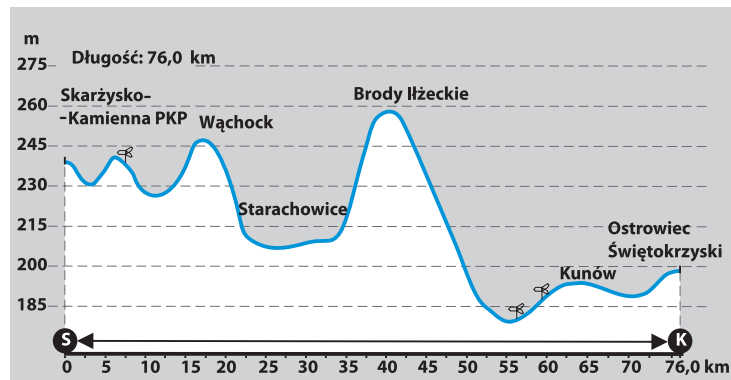
gdzie nad głowami przebywających tam ludzi pływały egzotyczne rybki. Umieszczona na ścianach pałacu galeria przodków i osób spokrewnionych z rodziną Ossolińskich świadczyła o potęgę rodu i jego zasługach dla ojczyzny. Żałować tylko należy, że zamek dotrwał do naszych czasów jako ruina. Pomimo tego i dziś zachwyca okazałością.

Przy zamku kończymy trasę wycieczki.

Nazwa Krzyżtopór

Nazwa zamku Krzyżtopór nawiązuje do umieszczonych w portalu bramy wjazdowej okazałych płaskorzeźb: krzyża – znaku świadczącego o przekonaniach religijnych fundatora i topora – rodzinnego herbu.

52,5 km

Przebieg: Skarżysko-Kamienna PKP (0 km) – Marcinków (11 km) – Wąchock (15,4 km) – Starachowice (24 km) – Brody Łżeckie (42 km) – Nietulisko (60,8 km) – Kunów (65,5 km) – Ostrowiec Świętokrzyski (76 km)

Kolor szlaku: niebieski

Długość: 76 km

Jazda terenowa: 10 km

Drogi asfaltowe: 66 km

Stopień trudności: trasa łatwa

Ta wycieczka pozwoli zapoznać się z zabytkami techniki Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego. Jest to trasa łatwa, ale można ją podzielić na 2–3 dzienne etapy, wykorzystując liczne obiekty noclegowe w Starachowicach, nad zalewem w Brodach, Kałkowie-Godowie czy, w okresie wakacji, w szkole w Nietulisku.

S

0 km

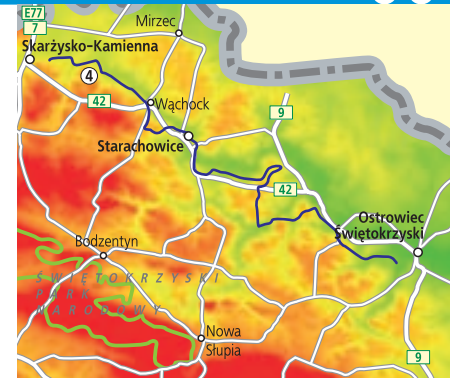
Szlak rozpoczyna się na placu przed dworcem PKP **Skarżysko-Kamienna**. Miasto powstało w 1923 r. z połączenia miejscowości o tradycjach przemysłowych (Rejowa, Bzina i Kamienna) z kilkoma wioskami.

Zainteresowani zabytkami techniki koniecznie powinni zobaczyć Muzeum im. Orła Białego w dzielnicy Rejów, przy ul. Słonecznej (dojazd ulicami: aleją Niepodległości, Legionów, Staffa, Sportową i Wioślarską). Siedziba muzeum mieści się w budynku zarządu zakładu wielkopieczowego, którego pozostałości znajdują się poniżej tamy zbiornika odtworzonego do celów rekreacyjnych. W zabytkowej budowli eksponowane są zbiory związane z historią Skarżyska, począwszy od znalezisk archeologicznych poprzez prezentację wyrobów tutejszych zakładów oraz uzbrojenie i mundury wojskowe z lat 1939–45, po współczesną broń i amunicję. Bardzo ciekawa jest także wystawa plenerowa, gdzie zgromadzono ponad sto eksponatów, w tym: okręt wojenny, samoloty i helikoptery, wyrzutnie i rakiety, armaty, czołgi, wozy opancerzone itp.

Zainteresowani tematyką pielgrzymkową mogą udać się do Sanktuarium Matki Bożej Ostrobramskiej (ul. Wileńska 33; dojazd ulicami: aleją Niepodległości, Piłsudskiego, Armii Krajowej, Wileńską). W kaplicy z 1988 r., wzorowanej na Ostrej Bramie w Wilnie, umieszczona jest kopia cudownego obrazu ze stolicy Litwy.

Skarżysko-Kamienna, Muzeum Orła Białego
fot. M. Paszkowski

Staropolskie Zagłębie Przemysłowe

Tym terminem określamy najstarszy i do końca XIX w. największy na ziemiach polskich teren zdominowany przez górnictwo i hutnictwo. Obejmuje on obszar pomiędzy Wisłą, Pilicą i Nidą. Przemysł mógł się tu rozwinąć dzięki płytko zalegającym rudom żelaza i metali kolorowych, pokładom krzemienia, wapieni, piaskowców, „marmurów”, iłów, glin i piasków szklarskich. Rozległe kompleksy leśne dostarczały opału, a energia spadku rzek i strumieni użytkowana była do napędzania urządzeń. Wykorzystywano także umiejętności ludzi trudniących się od wieków pozyskiwaniem metali z rud i ich przetwarzaniem.

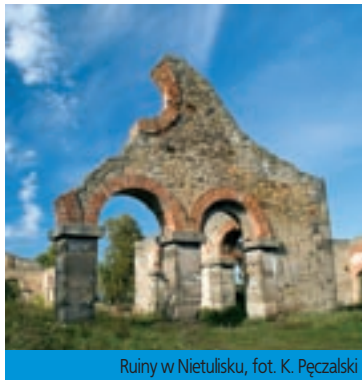
Sprzed dworca jedziemy aleją Niepodległości do ulicy Piłsudskiego, którą podążamy w lewo na wiadukt nad torami. Z wiaduktu zjeżdżamy, kierując się w lewo ulicami Towarową i 3 Maja do ulicy Pięknej, którą podążamy w prawo. Przejeżdżamy nad rzeką Kamienną (4,1 km) i, gdy zaczyna się las, kierujemy się szutrową drogą w lewo (5,6 km). Jadąc szerokim traktem, docieramy do skrzyżowania (7 km). Stąd, kierując się w lewo, po ok. 200 m możemy dojść do urokliwego miejsca przy młynie nad rzeką Kamienną. Natomiast utrzymując kierunek jazdy, dotrzemy do kolejnego skrzyżowania (7,8 km). Tu z lewej dochodzą czerwone znaki szlaku pieszego. Idąc nim ok. 100 m w lewo, do rzeki Kamiennej, znajdziemy zagrodę młynarską w **Michałowie**. Tutejszy młyn wodny „Piaska” wzniesiony został w początkach XX w. Obecny budynek, z 1947 r., wykorzystywany

jest na stajnie dla koni z gospodarstwa agroturystycznego.

Wracamy do skrzyżowania. Dalsza trasa prowadzi w dotychczasowym kierunku utwardzonym traktem z częściowymi widokami na łąki nad Kamienną, na których jak za dawnych lat pasą się konie. Po dotarciu do urwiska nad rzeką, skręcamy w prawo. Przez łąki i most nad rzeką Kaczką dojeżdżamy do drogi asfaltowej na początku **Marcinkowa** (11 km), którą kierujemy się w lewo. Jedziemy teraz przez wieś do **Wąchocka**. Przy cmentarzu nasz szlak skręca w lewo (14,7 km) na wał przeciwpowodziowy. (Uwaga! W 2007 r. prowadzone są prace przy zalewie i lepiej jest jechać do ulicy Kościelnej głównym traktem, którym podróżowaliśmy). Po 500 m dojeżdżamy do drogi asfaltowej, którą podążamy w prawo. Po 100 m skręcamy w lewo i zatrzymujemy się przy opactwie Cystersów – zob. trasa *Dookoła Starachowic*, s. 28 (15,4 km).

Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim, fot. M. Paszkowski

Ruiny w Nietulisku, fot. K. Pęczalski

15,4 km

Od klasztoru jedziemy, mijając „pomnik sołtysa” przy Gminnym Ośrodku Kultury do Rynku, gdzie znajduje się pomnik Jana Piwnika „Ponurego”. Przecinając drogę nr 42, podążamy asfaltem do miejscowości **Rataje**, gdzie na skrzyżowaniu kierujemy się w lewo (18,5 km). Przed lasem znów skręcamy w lewo (19,5 km). Po 800 m skręcamy w prawo i zaraz potem w lewo do drogi 42, którą podążamy w prawo (21,5 km). Po 300 m zjeżdżamy z niej w lewo, na groblę zalewu „Pasternik”. Groblą jedziemy do ulicy Moniuszki (23,5 km), którą podążamy w lewo. Za przejazdem kolejowym skręcamy w prawo i ulicą Wielkopieczową dojeżdżamy do Muzeum Przyrody i Techniki – zob. trasa *Dookoła Starachowic*, s. 27 (24 km).

Ciekawe jest także pobliskie Muzeum Regionalne PTTK, mieszczące się w budynku dozorczy hutniczego (miał tu mieszkanie i biuro) zakładów starachowickich przy ulicy Krywki 1. Na wystawach poznamy historię Starachowic i okolicy. Jadąc dalej ulicą Wielkopieczową, dotrzemy do ulicy Rogowskiego, którą kierujemy się w prawo do ulicy Wierzbowej. Niał jedziemy w lewo, przecinamy rzekę Kamienną i za wiaduktem wjeżdżamy w ulicę 17 Stycznia, która doprowadzi nas do ulicy Ostrowieckiej, gdzie skręcamy w lewo. Na drugim skrzyżowaniu zjeżdżamy z Ostrowieckiej w lewo i ulicą Skłodową, mijając zalew „Piachy”, wjeżdżamy na nieutwardzony trakt (30 km), którym dotrzemy do **Starachowic Michałowa** (31,5 km). Zachowały się tu pozostałości dawnej walcowni i pudlingarni z lat 1838–41, czynnych do 1903 r. Warto zwrócić uwagę na układ wodny: zapórę, po której obecnie prowadzi lokalna droga, jej przyczółki obudowane kamiennymi ciosami i kanały.

Sanktuarium w Kałkowie-Godowie

Jest jednym z najliczniej odwiedzanych polskich sanktuariów maryjnych. W skład wznoszonych od 1983 r. obiektów wchodzi m.in. dwupoziomowa świątynia z otaczaną kultem kopią obrazu Matki Bożej Bolesnej Królowej Polski z Lichenia, kaplica Armii Krajowej, Droga Krzyżowa z monumentalną Gogotą (pomnik w formie zamczyska o pięciu kondygnacjach), w której wnętrzu znajdują się kaplice upamiętniające wydarzenia historyczne (głównie z XIX i XX w.), kaplica Piety, Droga Betlejemka (cykl plenerowych rzeźb), Panorama Świętokrzyska (ruchoma szopka przedstawiająca dzieje krainy świętokrzyskiej), grotta z Lourdes, kaplica Ojca Pio, Izba Etnograficzna, Dom Pielgrzyma i „oaza ciszy” malowniczo położona nad sztucznym zbiornikiem „Wióry”.

Jedziemy drogą prowadzącą przez koronę zapory, przecinamy rzekę Kamienną i linię kolejową, za którą kierujemy się w prawo, ulicą Wschodnią, do **Dziurowa**. Przejeżdżamy prosto przez wieś do skrzyżowania dróg przy przejeździe kolejowym, gdzie skręcamy w lewo. Na skrzyżowaniu przy kościele (35 km), kierujemy się w prawo. Na następnym skrzyżowaniu – znów w prawo. Przecinamy tory, za którymi podążamy w lewo do skrzyżowania dróg asfaltowych (37,2 km). Jedziemy teraz prosto wzdłuż zbiornika „Brody” do jego tamy (42 km), gdzie skręcamy w prawo i przejeżdżamy przez wspomnianą tamę. Za tamą zbiornika kierujemy się w prawo. Wzdłuż zalewu dojeżdżamy do głównej drogi (nr 42) w **Krynkach** (44,6 km). Jedziemy nią w prawo do brzegu lasu, gdzie skręcamy w lewo, w drogę do **Kalkowa** (44,9 km). Dojeżdżamy do skrzyżowania dróg w Kalkowie, gdzie kierujemy się w lewo (50,5 km). Mijając zabudowania sanktuarium i parking przy nim, wjeżdżamy do Godowa.

Jadąc dalej przez wieś, za zwartą zabudową skręcamy w lewo na skos, przecinamy wąwóz i na skrzyżowaniu kierujemy się w prawo na skos (52,3 km). Jedziemy drogą szutrową do **Dołów Biskupich**, skąd drogą asfaltową zjeżdżamy do doliny Świśliny (56,5 km) wraz z zielonym szlakiem rowerowym. Tu skręcamy w lewo. W osadzie Witulin (zob. *Szlak Gombrowicza*, s. 61) zostawiamy odchodzący w prawo szlak zielony i jedziemy malowniczą doliną do skrzyżowania dróg asfaltowych w **Nietulisku** (60,8 km), gdzie szlak skręca w prawo.

Przez **Nietulisko Małe** (63 km) jedziemy do **Kunowa**, gdzie na głównej drodze skręcamy w prawo (65,5 km). Możemy podejść do widocznego z prawej (na wzniesieniu) kościoła. Warto wspomnieć, że od XVI w. istniał tu znany w Polsce ośrodek kamieniarstwa.

Sanktuarium w Kałkowie-Godowie – Gogota Świętokrzyska, fot. J. Korbiński

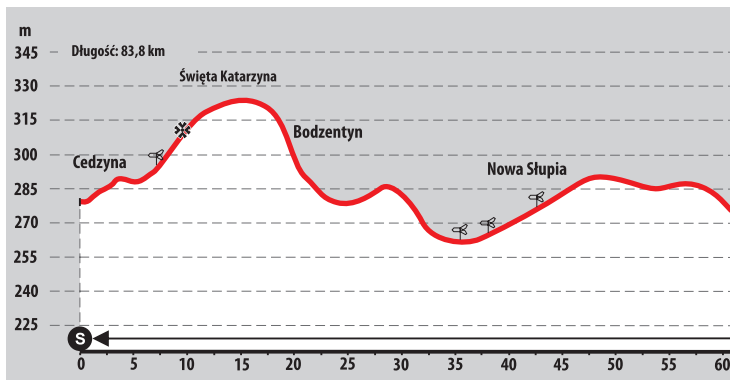

Przecinając rynek, główną drogą dojeżdżamy do podnóża skarpy i – gdy kończy się zabudowa – zjeżdżamy w boczną drogę asfaltową (66,5 km). Mijamy źródło w uylotu wąwozu i osiągamy wieś **Chmielów**. Na skrzyżowaniu (71 km), gdzie po lewej stoi wzniesiona w okresie międzywojennym szkoła w kształcie dworku szlacheckiego, jedziemy dalej prosto. Ulicą Chmielowską wjeżdżamy do **Ostrowca Świętokrzyskiego** (73,5 km) i na skrzyżowaniu z ulicą Żeromskiego, opuszczając szlak, jedziemy w prawo, do widocznego na wzniesieniu pałacu. Ma w nim swą siedzibę Muzeum Historyczno-Archeologiczne (76 km). W muzeum zobaczymy makietę nieistniejących już Zakładów Ostrowieckich, a także zabytkowe wyroby Ćmielowskiej Fabryki Porcelany. Tu możemy zakończyć wycieczkę.

31,5 km

76,0 km

Przebieg: Cedzyna (0 km) – Ciekoty (8,5 km) – Święta Katarzyna (14 km) – Bodzentyn (20,5 km) – Tarczek (25,4 km) – Świętomarz (27,1 km) – Brzezie Kolonia (29,7 km) – Nowa Słupia (42,1 km) – Grzegorzowice (50,7 km) – Janowice (58,7 km) – Biskupice (65,1 km) – Gołoszyce (70,3 km) – Jurkowice (79,8 km) – Opatów (83,8 km)

Kolor szlaku: czerwony

Długość: 83,8 km

Jazda terenowa: 9,3 km

Drogi asfaltowe: 74,5 km

Stopień trudności: trasa łatwa

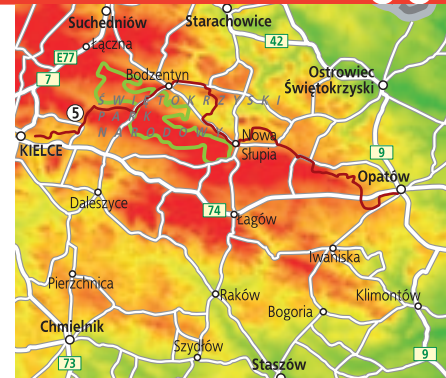
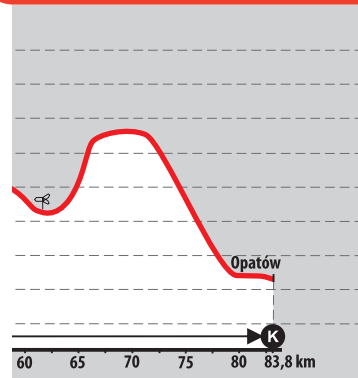
Piękna widokowo trasa prowadzi przez pasma Gór Świętokrzyskich: Masłowskie, Klonowskie, część pasma Łysogór. Na przejazd szlaku proponujemy zarezerwować sobie jeden lub dwa dni (przy drugiej opcji możemy zatrzymać się na nocleg w Nowej Słupi).

5
0 km

Wycieczkę rozpoczynamy przy przystanku MPK, obok zapory zbiornika na rzece Lubrzance w **Cedzynie**. Cedzyna to jedno z ulubionych miejsc niedzielnego wypoczynku mieszkańców Kielc. W miejscowości znajdują się trzy hotele, położone w niedużej odległości od kąpieliska. Istnieje możliwość wypożyczenia sprzętu wodnego: kajaków, rowerów wodnych oraz żaglówek.

Drogą asfaltową jedziemy w kierunku wsi Leszczyny. 400 m od tablicy miejscowości mijamy po lewej stronie drogę prowadzącą do plaży nad zalewem. Dalej, po prawej stronie, mijamy kościół pw. św. Jacka w **Leszczynach** (1,8 km) z 1600 r., ufundowany przez biskupa krakowskiego Piotra Tylickiego. Świątynia zniszczona częściowo podczas pożaru w 1896 r. została odbudowana rok później. We wnętrzu kościoła na uwagę zasługują: krucyfiks z XVII w. w ołtarzu głównym i obraz patrona kościoła z XVIII w. w kaplicy bocznej. Na miejscowym cmentarzu zostali pochowani rodzice Stefana Żeromskiego, a w krukich świątyni znajduje się tablica poświęcona ich pamięci.

Po zwiedzeniu kościoła jedziemy dalej główną drogą asfaltową. Po niespełna 1 km przecinamy most na rzece Lubrzance (2,7 km), skrzyżowanie w **Mąchocicach Dolnych** (4,2 km) i **Mąchocicach Górnych** (4,7 km). Dojeżdżamy do miejscowości **Ameliówka** (5,5 km). Jest to wieś o charakterze letniskowym, malowniczo położona w przełomie rzeki Lubrzance

Ameliówka

Nazwa miejscowości związana jest z rodziną Wieszeniewskich, która w 1901 r. wykupiła tereny na zboczu góry Dąbrówki. Wybudowali oni pensjonat, który na cześć właścicielki – pani Amelii – został nazwany „Ameliówką”. W okresie międzywojennym miejsce to cieszyło się dużą renomą. Przyjeżdżali tu ludzie sztuki, literatury, osobistości państwowe. Bywali m.in. prezydent Ignacy Mościcki, marszałek Edward Rydz-Śmigły, prymas Polski – ks. kardynał August Hlond.

Założycielka pensjonatu zmarła w 1939 r. Pochowana jest na cmentarzu w pobliskich Leszczynach.

„Żeromszczyzna”. Znajdujący się tutaj zalew i otaczająca go ziemia zostały zagospodarowane dla celów rekreacyjnych: ustawiono ławeczki, wiaty, punkty gastronomiczne, wytyczono parkingi. W miejscu, gdzie kiedyś stał dom rodzinny Stefana Żeromskiego, znajduje się pamiątkowa tablica wykonana z czerwonego piaskowca tumlińskiego z napisem: „Stefan Żeromski przeżył tu lata dziecięce i młodzieńcze 1869-1883.”

Wracamy na drogę główną i jedziemy w kierunku miejscowości Święta Katarzyna, podziwając przy okazji urokliwą Dolinę Wilkowską z majestatycznym, najwyższym szczytem Gór Świętokrzyskich – Łysicą.

Dojeżdżamy do skrzyżowania w **Świętej Katarzynie** (14 km). Pomimo że znaki szlaku rowerowego prowadzą w lewo, w kierunku Bodzentyna, proponujemy teraz odpocząć połączony ze zwiedzaniem. Początki miejscowości wiążą się z wybudowaniem przez

ki „rozdziela” Pasma Łysogórskie (Radosłowa, 451 m n.p.m.) i Pasma Masłowskie (Dąbrówka, 444 m n.p.m.). Droga w lewo prowadzi do dwóch hoteli: „Ameliówki” i „Przedwiośnia”. W miejscowości znajduje się również wyciąg narciarski na stoku Radosłowej.

Jadąc cały czas prosto, mijamy skrzyżowanie (6,7 km) z głównym szlakiem pieszym koloru czerwonego w Górach Świętokrzyskich (Kuźniki – Gołoszyce, długość: 105 km).

Osiągamy początek wsi **Mąchocice Scholasteria** (7,5 km), po lewej stronie mijamy drogę prowadzącą do schroniska PTSM (ok. 400 m). Jadąc cały czas drogą główną, docieramy do miejscowości **Ciekoty** (8,5 km), gdzie z prawej strony znajduje się ogrodzony teren zwany potocznie

8,5 km

Ruiny zamku w Bodzentynie, fot. A. Pabis

Droga Królewska z Nowej Słupi, fot. M. Jurecki

biskupa krakowskiego Jana Rzeszowskiego klasztoru dla zakonu bernardynów (w 1480 r.). We wnętrzu kościoła znajdowała się nie wiadomego pochodzenia drewniana figura św. Katarzyny, która zaginęła podczas pożaru w 1847 r. (w 1871 r. została ufundowana nowa figura patronki miejscowości, znajdująca się obecnie w kościele). Od 1815 r. w klasztorze mieszkają siostry bernardynki sprowadzone z Drzewicy.

Ze skrzyżowania w Świętej Katarzynie kierujemy się drogą na Starachowice. Na 14,9 km, po prawej stronie, mijamy kapliczkę grobową. Teraz jedziemy drogą nr 752 prowadzącą przez teren Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Droga jest dość wąska, Należy uważać na ruch samochodowy (uwaga! obowiązuje zakaz wyprzedzania). Na 18 km przejeżdżamy przez przełęcz między Górą Miejską a Górą Psarską, a po 1,5 km mijamy wyciąg narciarski na Górze Miejskiej w Bodzentynie.

Docieramy do skrzyżowania z drogą wojewódzką nr 751 (20,5 km). Mijamy je i skręcamy w lewo, w wąską brukowaną uliczkę. Po przejechaniu 200-metrowego odcinka docieramy do ruin zamku w Bodzentynie. Miasto **Bodzentyn** założone zostało na terenach dawnej wsi Tarczek, na podstawie przywileju króla Kazimierza Wielkiego, przez biskupa krakowskiego Jana Bodzantę. Jego następca – biskup Florian z Mokrsk – ufundował w 1365 r. zamek i otoczył miasto murami. W XVI w. zamek został przebudowany

Wycieczka piesza na Łysicę

Święta Katarzyna stanowi punkt wypadowy wycieczek pieszych. Najciekawszą propozycją jest wejście szlakiem czerwonym na Łysicę (szlak prowadzi obok źródła i kaplicy św. Franciszka). Wstęp na teren Świętokrzyskiego Parku Narodowego jest płatny. Proponujemy zostawić rowery u sprzedającego bilety i na szczyt Łysicy udać się pieszo.

Góra Łysica

Najwyższe wzniesienie Gór Świętokrzyskich (612 m n.p.m.) objęte ochroną rezerwatową znajduje się na terenie Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Pod szczytem zobaczymy rumowiska skalne zwane gołoborzem. Powstały one w strefie klimatu lodowcowego w wyniku rozkruszenia skały przez naturalne czynniki fizyczne: wodę oraz wahania temperatur. Łysica jest miejscem owianym licznymi legendami. Jedną z nich mówi o odbywających się w tym miejscu złotach czarownic, tzw. sabatach.

wany na renesansową reprezentacyjną rezydencję. Do dziś zachowały się mury obwodowe trzech skrzydeł z piaskowcowym portalem bramy wjazdowej, prowadzącej na wewnętrzny dziedziniec.

Oprócz zamku warto zobaczyć gotycką kolegiatę pw. NMP i św. Stanisława ufundowaną w 1450 r. przez Zbigniewa Oleśnickiego (wewnątrz tryptyk bodzentynski – renesansowy ołtarz główny świątyni, który jest oryginalnym ołtarzem z katedry wawelskiej) i zabytkową zagrodę Czernikiewiczów z końca XIX w. (ul. 3 Maja).

Po zwiedzeniu ruin, jedziemy w kierunku Rynku Dolnego (pl. Żwirki i Wigury) i, podążając cały czas w kierunku Starachowic, docieramy do wsi **Tarczek**. Skręcamy w prawo i dojeżdżamy do romańskiego kościoła pw. św. Idziego (25,4 km). Świątynia z XIII w. kryje w swoich murach pozostałości budowli z wieku XI. Kościół składa się z prostych geometrycznych brył wzniesionych z ciosów kamiennych. W formie pierwotnej zachowały się rozglifione, romańskie okna po stronie północnej. We wnętrzu kościoła znajduje się renesansowy tryptyk z ok. 1540 r., ołtarze boczne z początku XVII w. i obraz z 1614 r. przedstawiający *Narodzenie Dzieciątka* oraz klęczącą rodzinę fundatorów (Cedrowskich). Obok świątyni znajduje się drewniana dzwonnica z początku XIX w.

Spod kościoła jedziemy połą drogą przez wawóz w kierunku Świętomarży. Na 27,1 km zobaczymy gotycki kościół pw. Wniebowzięcia NMP, gruntownie odrestaurowany w latach 1867–70. Wewnątrz znajduje się romańska chrzcielnica, a na zewnątrz zauważamy gotyckie portale wejściowe. Obok tej świątyni również stoi drewniana dzwonnica. Jedziemy dalej: początkowo drogą asfaltową, przez wieś Tarczek Kolonia, później drogą połą i docieramy do **Świętomarży** (27,8 km), a potem do **Brzezia Kolonii** (29,7 km).

Następnie dojeżdżamy do początku alei (31,4 km) prowadzącej do dworu w **Łomnie**, a następnie na 33,3 km przekraczamy mostek. Docieramy do końca zabudowań wsi i drogą szutrową dojeżdżamy do drogi krajowej nr 751 Nowa Słupia – Bodzentyn (35,2 km). Skręcamy w lewo, w kierunku Nowej Słupi. Tutaj spotykamy czarne znaki rowerowego Szlaku Architektury Obronnej. Jedziemy dalej, mijając wieś **Jeziorko**, a na 36,1 km po lewej – ośrodek rekreacyjny w **Mirocicach**.

We wsi Stare Baszowice szlak czarny odchodzi w lewo, a my jedziemy za znakami czerwonymi do rynku w **Nowej Słupi** (42,1 km). Teraz nasza trasa pokrywa się z odcinkiem szlaku pieszego koloru niebieskiego. Proponujemy zrobić tu przerwę na odpoczynek oraz posiłek.

Początki osadnictwa na tym terenie są związane z rozwijającym się od II w. p.n.e. do VII w. n.e. hutnictwem żelaza. Nie dziwi więc, że w Nowej Słupi znajduje się Muzeum Starożytnego Hutnictwa im. Mieczysława Radwana. W pawilonie oglądamy stanowiska archeologiczne, złożone z 42 kłoców żużla, pozostałych po piecach służących do jedno-razowego wytopu żelaza, tzw. dymarek. Zwiedzając muzeum, zapoznamy się z dawną prymitywną techniką procesu wydobycia i wytopu rudy żelaza. Do tradycji hutniczych nawiązuje też impreza plenerowa „Dymarki Świętokrzyskie”, organizowana co roku (w sierpniu) w Nowej Słupi. Miejsowość stanowi dogodny punkt wypadowy wycieczek na górę Święty Krzyż (Nowa Słupia od XIV w. związana była z ruchem pielgrzymkowym na Święty Krzyż; współcześnie idziemy na szczyt tzw. „Drogą Królewską”) oraz na Górę Chełmową, gdzie znajduje się rezerwat modrzewia polskiego „Chełmowa Góra”.

Jedziemy w kierunku **Starej Słupi**, przecinamy rzekę Słupiankę (44 km) i dojeżdżamy do skrzyżowania przy szkole we wsi (47 km). Skręcamy w prawo do Podchelmia, gdzie przecinamy rowerowy Szlak Architektury Obronnej (znaki czarne), który towarzyszy

29,7 km

42,1 km

19,5 km

nam będzie na odcinku Grzegorzowice Kolonia – Janowice. Na skrzyżowaniu dróg w **Pokrzywiancie Górnej** (48,1 km) skręcamy w prawo i drogą szutrową, a następnie asfaltową jedziemy do kościoła we wsi **Grzegorzowice** (50,7 km).

50,7 km

Kościół w Grzegorzowicach pw. św. Jana Chrzciciela składa się z dwóch części: romańskiej, kamiennej rotundy oraz dobudowanej do niej od zachodu w 1624 r. otynkowanej nawy. Według tradycji w rotundzie miało się mieścić baptysterium misyjne. Najstarsza część świątyni posiada cechy typowe dla budowli obronnych: grube mury, małe umieszczone wysoko otwory okienne. Na uwagę zasługuje okrągłe okno (rozeta) umieszczone w absydzie z odkutym w piaskowcu czwórstnym przeźroczem.

Dalej jedziemy krótko drogą asfaltową, a następnie – na wypłaszczeniu – odbijamy lekko w prawo, w drogę polną (51,1 km). Dojeżdżamy nią do drogi wojewódzkiej we wsi **Sarnia Zwola** (53 km). Tu skręcamy w lewo i zaraz w prawo, w lokalną drogę do Opatowa.

Na 54,8 km docieramy do drogi prowadzącej do dworu w **Mirogonowicach**. Na wysokiej skarpie nad stawami znajduje się malowniczo położony zespół parkowo-dworski. Park został założony w XVIII w. Popadający w ruinę dwór ma być odbudowany przez prywatnego właściciela. Natomiast w dobrym stanie jest dawny lamus dworski z poł. XVII w., służący niegdyś do przechowywania cennych przedmiotów i zapasów żywności.

Po powrocie do głównej drogi asfaltowej, jedziemy prosto i docieramy do skrzyżowania z drogą do Witosławic (56,6 km), a następnie dojeżdżamy do wsi **Nagorzycze** (57 km). Tu znajduje się ulokowany na wysokiej skarpie dwór z 2. poł. XIX w. (obecnie szkoła) oraz kościół (57,1 km), w którym umieszczone są tablice upamiętniające działalność oddziałów AK na tych terenach.

Docieramy do wsi **Janowice** (58,7 km), skąd drogą w lewo możemy dojechać do domu rodzinnego majora Jana Piwnika „Ponurego” z jemu poświęconą Izbą Pamięci. W jednym pokoju zgromadzono pamiątki rodzinne i przedmioty, których używał w czasie działalności partyzanckiej komendant „Ponury”, a także rzeczy związane z przeniesieniem jego prochów z Wileńszczyzny do Wąchocka. Przed domem, na narzutowym glazie, umieszczono metalową tablicę z krótką biografią J. Piwnika.

Z Janowicz szlak prowadzi prosto w kierunku wschodnim. Mijamy skrzyżowanie, na którym odchodzi w prawo droga do Kraszkowa. Na 61,2 km trasy szlak czarny (architektury obronnej) odchodzi w lewo, a my jedziemy nadal prosto. Po przejechaniu ok. 1 km skręcamy w prawo i – jadąc krętą, wąską asfaltową drogą – docieramy do kościoła w **Michałowie**, a następnie udajemy się do **Biskupic** (65,1 km).

65,1 km

Na skrzyżowaniu obok szkoły skręcamy w prawo, a następnie w lewo w kierunku wsi Łężyce. Przy remizie strażackiej w **Łężycach** (67,4 km) skręcamy w lewo, a na następnej krzyżówce w prawo i tak dojeżdżamy do drogi krajowej nr 74 Kielce – Opatów w **Gołyszczach** (70,3 km). Tu skręcamy w prawo i po przejechaniu ok. 50 m – w lewo, by dotrzeć do **Modliborzyc** (72,4 km).

Kamienna figura Pielgrzyma

Figura przedstawiająca klęczącego, modlącego się mężczyznę znajduje się przy „Drodze Królewskiej”. O tajemniczej postaci legenda mówi, iż jest to rycerz, który przybył do Nowej Słupi w celu udania się na Święty Krzyż. Został jednak ukarany za grzech pychy i zamieniony w kamień. Pielgrzym co roku przesuwają się o jedno ziarno piasku do przodu, a gdy dojdzie do bram klasztoru na Świętym Krzyżu – nastąpi koniec świata.

Pielgrzym z Nowej Słupi, fot. M. Jurecki

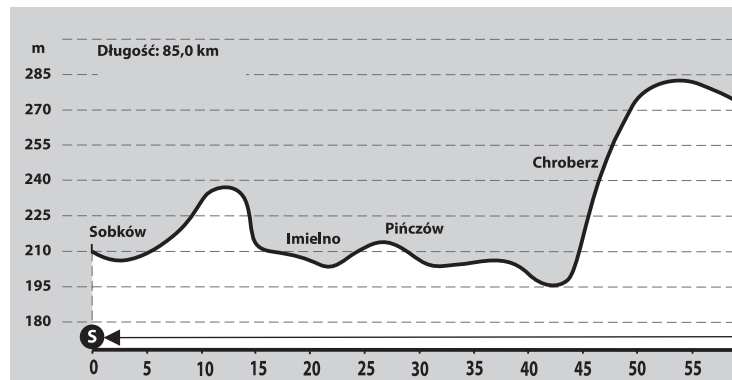
Kolegiata w Opatowie, fot. K. Pęczalski

Przejeżdżamy przez wieś Kolonię, w **Kobyłanach** (76 km) docieramy do drogi wojewódzkiej nr 757 i skręcamy w lewo. Pokonując odcinek blisko 2-kilometrowy, dojeżdżamy do **Kobyłanek** (78,1 km). Tu jeździmy z drogi wojewódzkiej, skręcając w lewo, w drogę szutrową, i docieramy do **Jurkowic** (79,8 km). Wjeżdżamy na drogę asfaltową, skręcamy w lewo i następnie w prawo. Po 300 m docieramy do drogi polnej, która prowadzi nas do wsi **Marcinkowice** (80,9 km). Dalej jedziemy drogą asfaltową do Opatowa. Przez **Opatów** szlak czerwony prowadzi ulicami: Dorzeczną, Cmentarną, gen. Grota-Roweckiego do placu Obrońców Pokoju i kończy się obok budynku Oddziału PTTK w Opatowie (83,8 km).

W tym mieście warto zatrzymać się choćby na krótko, by zobaczyć najcenniejszy zabytek miasta – okazałą romańską kolegiatę, wzniesioną z ciosów kamiennych i otoczoną późniejszymi, otynkowanymi dobudówkami. Stojąc przed zachodnią, dwuwieżową fasadą zwróćmy uwagę na zabudowane obecnie arkady romańskiego portalu (w środkowej umieszczono późniejszy gotycki portal). Powyżej zachował się romański fryz ozdobny, który został przecięty oknem. Południowa wieża posiada podwójne, romańskie okienka. Do środka wchodzi się przez południową kruchtę. Przechodząc główną nawą warto obejrzeć sieciowe, późnogotyckie sklepienia, przyozdobione XVI-wieczną polichromią, późnobarokowe ławki i chór muzyczny. W prezbiterium znajduje się barokowy ołtarz główny z obrazem patrona świątyni – św. Marcina. Nad stallami i na ścianie południowej widoczne są malowidła przedstawiające bitwę na Psim Polu stoczoną przez Bolesława Krzywoustego z Niemcami w 1109 r., a na północnej – przedstawiające bitwę pod Grunwaldem (1410). Trzecie z malowideł, mających podnosić na duchu obrabującą na sejmikach ziemi sandomierskiej szlachtę, zajmuje ścianę północnego ramienia transeptu i przedstawia bitwę pod Wiedniem (12 września 1683 r.). Tu też znajdują się bezcenne dzieła sztuki – renesansowe nagrobki rodziny Szydłowieckich. Centralną część nagrobka umieszczonego na północnej ścianie zajmuje odlana w brązie postać kanclerza Krzysztofa Szydłowieckiego, ubranego w typową dla XVI w. zbroję. Umieszczona poniżej, wykonana z brązu płyta, tzw. „lament opatowski”, jest wspaniałym zabytkiem sztuki odlewniczej w Polsce.

W pobliżu kolegiaty zachowała się część murów obronnych i XVI-wieczna brama miejska zwana Warszawską. W Opatowie, podobnie jak w Sandomierzu, znajduje się Podziemna Trasa Turystyczna. Wejście do niej odnajdziemy w kamienicy w Rynku (pl. Obrońców Pokoju 18).

83,8 km

Przebieg: Sobków (0,0 km) – Mokrsko (3,2 km) – Imielno (20,3 km) – Pińczów (30,5 km) – Chroberz (46,0 km) – Stradów (52,0 km) – Pełczyska (63,7 km) – Wiślica (73,3 km) – Chotel Czerwony (76,5 km) – Radzanów (85,0 km)

Długość: 85,0 km

Jazda terenowa: 7,1 km

Drogi asfaltowe: 77,9 km

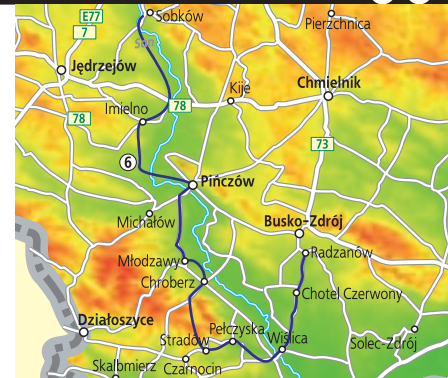
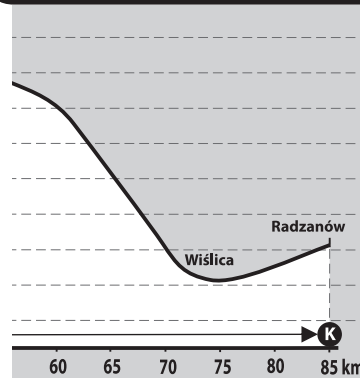
Kolor szlaku: czarny

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Opisany poniżej fragment Szlaku Architektury Obronnej województwa świętokrzyskiego pozwala zobaczyć zabytki o charakterze obronnym wzniesione na przestrzeni kilkuset lat. Są to m.in. pozostałości dawnych grodów (grodziska), zamki, obronne kościoły i dwory, fortalicia i „pałac w forty””. Są one różnorodne pod względem skali założenia, własności, zastosowanych form i stanu zachowania. Najstarsze wzniesiono w końcu VII w., a najmlodsze w XVII stuleciu. W przewodniku przedstawiliśmy tylko wycinek oznakowanej trasy przebiegającej przez tereny mało znane turystom, a na pewno warte odwiedzenia. Zainteresowanym polecamy przewodnik *Rowerowy Szlak Architektury Obronnej po województwie świętokrzyskim*.

Fortalicia

Fortalicją określamy obronną siedzibę mieszkającą zamożnej szlachty, zlokalizowaną w centrum ich dóbr ziemskich. Na terenie otoczonym niewysokim murem z basztami w narożach znajdowały się zarówno budynki mieszkalne, jak i gospodarcze. W odróżnieniu od zamków fortalicia nie były przystosowane do skutecznej obrony przed pociskami artyleryjskimi. Jednak skutecznie chroniły właścicieli w czasie „zajazdów”, niepokojów społecznych czy napadów rozbójniczych.

części posiadają otwory strzelnicze, a w górnych – okna z renesansową kamieniarką) otaczają powierzchnię o wymiarach 129 x 85 m. Na teren fortalicii wchodzimy przez renesansową arkadę bramy w południowo-zachodniej części założenia obronnego. Na dziedzińcu uwagę przyciągają ruiny wzniesionego w XVIII w. pałacu. W części już odnowionej znajdują się stylowe wnętrza sypialni dla gości oraz dużej sali, zwanej rycerską, z wystawą uzbrojenia działającej przy zamku drużyny wojów. W tej sali mieści się też restauracja.

Od fortalicii jedziemy prosto do skrzyżowania dróg w Sobkowie (3,9 km), gdzie kierujemy się w prawo. Przez most na Nidzie wjeżdżamy do **Mokrska Dolnego**. W tej miejscowości znajdują się dwa obiekty pełniące kiedyś funkcje obronne. Jednym z nich jest ulokowany na wysokim cyplu wzgórza kościół parafialny. Pierwotna romańska budowla, po dobudowaniu w XVII w. nawy, spełnia rolę prezbiterium obecnej świątyni. Wzniesione z dokładnie obrobionych ciosów kamiennych grube mury zdobi gzyms konsolkowy i lizeny (pionowe występy murów). Oryginalne narożne okienko zachodnie umieszczono wysoko ponad ziemią, gdyż ówczesne kościoły spełniały także funkcje obronne. Prowadzący niegdyś do świątyni uskokowy portal widoczny jest dziś wewnątrz kościoła, gdyż obecnie prowadzi do zakrystii. Ściany prezbiterium pokrywa renesansowa polichromia, a za ołtarzem głównym (dawne prezbiterium) zachowały się resztki XIII-wiecznych malowideł.

Z kościoła schodzimy do drogi, za którą – na terenie przylegającym do boiska szkolnego – znajduje się drugi obiekt obronny. Jest nim kopiec o kształcie nieregularnego stożka, okolony szeroką (ok. 10 m) fosą. Pośrodku otoczonego ziemnymi wałami placu wznosiła się wieża mieszkalno-obronna. Była to pierwotna siedziba znanego rodu Jelitczyków-Mokrskich. W XIV w., gdy rodzina wzbogaciła się, przystąpiono do budowy reprezentacyjnego zamku w Mokrsku Górnym. Chcąc go zwiedzić opuszczamy wyznakowany szlak i jedziemy w górę rzeki do **Mokrska Górnego**.

Odchodząc w prawo utwardzona droga prowadzi nas wśród łąk. W miejscu, gdzie drogie przecina rów melioracyjny, skręcamy w dróżkę w lewo do widocznych już ruin warowni (dojazd i powrót – 2 km).

Położony na wyspie sztucznie usypanej wśród mokradeł, mokrski zamek stanowi typowy przykład nizinnego założenia obronnego (zob. ramka, s. 48). Fundatorem zamku, w 2. poł. XIV w., był najprawdopodobniej biskup krakowski Florian z Mokrska lub jego brat – kasztelan radomski, Klemens. W rękach rodziny zamek pozostawał do 1509 r. Po kilkakrotniej

S

0 km

W sobkowskiej fortalicy, fot. K. Pęczalski

Kaplica w Pińczowie, fot. M. Jurecki

zmianie właścicieli, w 1531 r. nabyła go wraz z trzema okolicznymi wsiami królowa Bona. W jej imieniu przebudowę zamku prowadził Piotr Kmity. W 1540 r. zamek przeszedł w ręce rodziny Sancygniowskich. Na przełomie XVIII i XIX w. został opuszczony i popadł w ruinę. Do dziś przetrwały duże fragmenty zewnętrznych murów i pozostałość budynku mieszkalnego o trzech kondygnacjach, w którym okna po części obramione są renesansową kamieniarą. Obecnie zamek jest zabezpieczany przez prywatnego właściciela.

Powracamy na czarny szlak. Ze skrzyżowania przy kościele jedziemy w kierunku południowym do **Starych Kotlic** (9,4 km). Opuszczając czarne znaki na skrzyżowaniu dróg asfaltowych i skręcając w lewo, możemy po 500 m dotrzeć do dawnego dworu otoczonego parkiem, w którym znajduje się gospodarstwo agroturystyczne.

9,4 km

Kontynuując podróż, jedziemy przez Nowe Kotlice do końca wsi. Dalej wjeżdżamy w las i częściowo utwardzoną drogą docieramy do **Borszowic** (12,9 km), a potem asfaltem do **Motkowic**. Mijamy z lewej zabudowania folwarku, przecinamy drogę nr 74, pozostawiając z prawej park i na skrzyżowaniu jedziemy w prawo, a na następnym – w lewo. Przecinamy tor kolejowy szerokotorowy, a następnie wąskotorowy i, jadąc główną trasą przez wieś **Stawy** (18,4 km), za strumieniem mijamy po prawej zespół dworski (odbudowany XIX-wieczny dwór, w którym dziś mieści się szkoła, i park z pomnikowymi drzewami). Dojeżdżamy do skrzyżowania dróg w Imielnie (20,3 km), gdzie nasz szlak skręca w lewo.

20,3 km

Chcąc zwiedzić kościół w **Imielnie**, oddalamy się od szlaku, jadąc teraz prosto i na koniec drogi skręcając w lewo (ok. 200 m). XIII-wieczny kościół romański wniesiony przez budowniczych cysterskich z Jędrzejowa, pełnił jak każda ówczesna świątynia także funkcje

Nizinne założenie obronne

Budowle takie wznoszono w widłach rzek i strumieni bądź na zabagnionych terenach, które utrudniały ewentualny atak. Zazwyczaj zamek budowany był na planie owalu, kwadratu bądź zbliżonego do niego prostokąta, by zredukować do minimum długość murów, a tym samym ograniczyć liczebność obrońców. Chcąc podnieść walory obronne całość założenia otaczano fosą wypelnioną wodą.

obronne. Po przebudowach, głównie w XV i XVII w. (dobudowa zakrystii i krucht), z pierwotnej świątyni zachowały się mury obwodowe trójnawowej bazyliki. O jej obronnej funkcji świadczą wysoko umieszczone okienka zachowane w północnej ścianie prezbiterium (widoczne od wewnątrz). Są one rozglifione (rozszerzone) tak, by nawet poprzez wąski otwór w grubych murach zwiększyć pole ostrzału i skutecznie razić podchodzącego pod mury świątyni nieprzyjaciela. O roli obronnej świątyni świadczy także jej lokalizacja: na wzgórzu, ponad zwartą zabudową wsi.

Powracamy na szlak i główną drogą (na południe) jedziemy przez **Imielnicę**, **Sobowice** (24,0 km), most na Nidzie (24,8 km) i **Skowronno Dolne** (26,5 km) do **Pińczowa** (30,5 km).

By zwiedzić pozostałości tutejszego zamku, opuszczamy znakowaną trasę w miejscu, gdzie skręca ona w prawo, w drogę nr 766. My jedziemy ww. drogą w lewo, w kierunku Kielc. Na wysokości pałacu Wielopolskich (po lewej) przechodzimy na lewą stronę drogi i podprowadzamy rower chodnikiem aż do wypłaszczenia terenu. Tu kierujemy się ścieżką w lewo do otoczonego ziemnymi fortyfikacjami terenu podzamcza, skąd idziemy w lewo, na cypl wzgórz, do pozostałości warowni.

Średniowieczny, okazały zamek w Pińczowie wzniesiony został w XV w. przez biskupa Zbigniewa Oleśnickiego na cyplu. Była to najnowocześniejsza i najpiękniejsza budowla

Inne zabytki Pińczowa

Oprócz pozostałości zamku w Pińczowie warto zobaczyć także „kompletne” obiekty, m.in.:

- populiński zespół klasztorny, w skład którego wchodzi późnorenesansowy kościół (1. poł. XVII w.) z gotycką kruchtą będącą pozostałością wcześniejszej świątyni. Wewnątrz zwracają uwagę dekoracje stiukowe o różnorodnych motywach, pokrywające sklepienia prezbiterium i naw. W kruchcie zobaczymy nagrobek z XVI w. z tekstem pisanym w języku polskim. W dawnych budynkach klasztornych mają swoje siedziby instytucje kulturalne w tym Muzeum Regionalne (tu m.in. wystawa poświęcona zamkowi pińczowskiemu);

- zespół klasztorny Reformatów z XVII-wiecznym kościołem. Świątynia posiada sklepienie kolebkowe z lunetami pokryte bogatą sztukaterią i barokowe wyposażenie wnętrza. W lewym ołtarzu przy prezbiterium umieszczono otoczony kultem obraz Matki Bożej Mirowskiej z XVI w. Od zachodniej strony świątyni dziedziniec jest otoczony krążkami ze stacjami Drogi Krzyżowej (XVII w.);

- kaplica św. Anny zbudowana ok. 1600 r. z kamienia pińczowskiego, przykryta jest kopułą i posiada kruchtę, która jest miniaturą właściwej kaplicy. Z tarasu, na którym stoi budowla, rozciąga się piękny widok. Dojazd: z rynku drogą na Kielce do pierwszego skrzyżowania na wypłaszczeniu, gdzie w prawo skręcamy w drogę na Chmielnik. Z niej zjeżdżamy ponownie w prawo, w polną drożkę, która doprowadzi nas do kaplicy;

- synagoga wzniesiona została w stylu późnorenesansowym na przełomie XVI i XVII w. Wnętrze udostępniają pracownicy muzeum. Na uwagę zasługuje bogato zdobiony ołtarz na rodąły (zwoje z tekstem Tory) oraz polichromia przedśionka i sali męskiej z 1. poł. XVIII w.;

- dawny zespół pałacowy Wielopolskich, m.in. pałac z końca XVIII w. nawiązujący do klasycyzmu (przed nim kamienne rzeźby z XVIII i XIX w.). W obrębie ogrodzonego terenu, od strony południowej wznosi się późnorenesansowa baszta – pozostałość dawnych zabudowań ogrodu zamkowego.

obronna na terenach ówczesnej Polski. Na przełomie XVI/XVII w. wzniesiono otoczone ziemnymi fortyfikacjami podzámce. W końcu XVIII w. podupadły zamek został rozebrany, a uzyskany materiał posłużył do budowy pałacu Wielopolskich u podnóża Wzgórza Zamkowego. Z warowni do dziś przetrwały niki pozostałości murów zamkowych, filaru mostowego i piwnic zamkowych. Obecnie prowadzone są prace archeologiczne, które odświeżają mury przyziemia. Odpowiednio zabezpieczone są udostępnione dla odwiedzających. Odkopano m.in. pozostałości wieży południowo-wschodniej o niespotykanej grubości murów i loch wieżowy o głębokości blisko 4 m. Była to wieża ostatecznej obrony, a jej podziemia służyły do przetrzymywania więźniów (loch głodowy). Jak zamek wyglądał pierwotnie możemy zobaczyć na reprodukcjach rysunków i makiecie w Muzeum Regionalnym w Pińczowie (ul. Piłsudskiego 2a), a jeden z wczesnobarokowych portali warowni obejrzymy na ścianie frontowej domu przy ulicy Piłsudskiego 5.

Opuszczamy Pińczów drogą nr 766 w kierunku południowo-zachodnim i przecinając Nidę, dojeżdżamy do **Skrzypiowa** (33,5 km). Tu, porzucając główny trakt, skręcamy w lewo, w kierunku Wiślicy. Przecinamy las, Młodzawy Duże i w **Młodzawach Małych** (39,5 km) skręcamy w lewo.

39,5 km

Mijając z prawej udostępniany w weekendy „Ogród na rozstajach” (doskonale miejsce do odpoczynku wśród kwiatów), podjeżdżamy do kościoła. Późnobarokowa świątynia z wapienia pińczowskiego wzniesiona została za pieniądze pochodzące z wyoranego skarbu. Do dziś w zakrystii przechowywana jest skrzynia z jedenastoma zamkami, w której był on przechowywany. Wysoką nawę główną, sklepioną kolebką z lunetami, pokrywa bogata sztukateria. Wypożyczenie świątyni pochodzi z okresu baroku. Uwagę przyciągają okazałe posągi apostołów międzyłukami arkad i bogato zdobione stalle (ławki dla duchowieństwa) w prezbiterium. W ołtarzu głównym znajduje się otaczany kultem obraz Matki Bożej Młodzawskiej z 1. poł. XVII w. Od kościoła jedziemy w kierunku południowym nieutwardzoną drogą i wążem zjeżdżamy do **Mozgawy** (41,5 km). Drogą asfaltową kierujemy się w lewo, przez wieś. Następnie przez **Wojstawice** (42,5 km) dojeżdżamy do **Chrobrza** (46,0 km), gdzie podążamy w prawo, do skrzyżowania. Jeśli chcemy dojechać do kościoła, skręcamy w lewo, a jeśli do pałacu – w prawo za znakami.

46,0 km

Wybierając pierwszą opcję, dotrzemy na wzgórze o cechach obronnych, na którym znajduje się kościół parafialny. Wzniesiony w połowie XVI w. jest budowlą gotycko-renesansową (z żeńszczyzną typową dla gotyku skarpy, portale renesansowe). Do najciekawszych elementów wyposażenia należą renesansowe nagrobki wykonane przez znanego w XVI w.

Zamczysko

Na znajdującym się między kościołem w Chrobrzu a doliną Nidy wzgórzem, zwanym Zamczyskiem, wznosiło się niegdyś średniowieczne grodzisko, a następnie późnośredniowieczny zamek Tęczyńskich i XVI-wieczna rezydencja Stanisława Tarnowskiego. Dziś w mocno zdewastowanym, z natury obronnym miejscu (krawędź wysoczyzny opadająca do zabagnionej doliny rzecznej) nie spotkamy wystających ponad poziom gruntu śladów założeń obronnych. Dojście: z cmentarza kościelnego wychodzimy przez zachodnią furtkę i kierujemy się ścieżką w dół, do drogi, którą idziemy w prawo, a po chwili ścieżka między gospodarstwami prowadzi nas w lewo, na wzgórze. Teren ten jest trudno dostępny, częściowo zniszczony przez eksploatację surowców mineralnych.

Kościół w Młodzawach, fot. M. Jurecki

Pałac w Chrobrzu, fot. M. Jurecki

artystę – Jana Michałowicza z Urzędowa (w nawie nagrobek Stanisława Tarnowskiego, w prezbiterium – ks. Zbigniewa Ziółkowskiego).

„Następcą” okazał się siedziby rodowej Wielopolskich w Chrobrzu (zob. ramka, s. 50) jest wzniesiony ok. połowy XIX w. pałac, zaprojektowany przez Henryka Marconiego dla margrabiego Aleksandra Wielopolskiego. Na parterze w osi pałacu znajduje się sala balowa z kasetonowym stropem i arkadowymi wnękami rozdzielonymi pilastrami. Nagrywano w niej sceny balu do filmu *Przedwiośnie*, którego fabuła oparta jest na powieści Stefana Żeromskiego o tym samym tytule. Obecnie w pałacu znajdują się ekspozycje muzealne Samorządowego Ośrodka Dziedzictwa Kulturowego Ponidzia (wystawy stałe: *Izba pamięci Republiki Pińczowskiej*, *Historia ordynacji wielopolskich*, *Galeria regionalna – twórcy Ponidzia*, ekspozycja archeologiczna *Starożytne skarby Ponidzia*, ekspozycja geograficzna). Ponadto w parku (wystawa plenerowa) i w dawnym spichlerzu urządzono stałą wystawę *Kultura rolna XIX-XX w. na Ponidziu*. Również w parku zobaczymy głązy narzutowe – pomniki przyrody oraz okazy pomnikowych i egzotycznych drzew (m.in. miłorząb japoński i platan). Mijając pałac, a następnie zabudowania gospodarcze i przecinając główny trakt, jedziemy do **Woli Chroberskiej** (48,5 km), a następnie przez las do **Zagaja Stradowskiego** (51,4 km). Utrzymując kierunek, dojeżdżamy do skrzyżowania dróg przed kościołem w **Stradowie**. Opuszczamy szlak i jedziemy w prawo, do doliny potoku i wzdłuż niego w górę – do podnóża grodziska (ok. 900 m).

Grodzisko w Stradowie, uważane za największe na terenach Polski, zajmuje kulminację lokalnego wzgórza wznoszącego się ok. 40–60 m nad okolicą. Gród datowany jest na okres od końca VII w. do początku XI. Właściwe grodzisko, zwane Zamczyskiem, o powierzchni 1,5 ha otoczone jest dość dobrze zachowanym wałem ziemnym (ok. 500 m długości), mającym w zarysie kształt sześcioboku o zaokrąglonych rogach. Z wyjątkiem strony zachodniej pod wałami znajduje się sucha fosa. Wysokość wałów liczona od dna fosy sięga 12 m. Od północy, wschodu i południa grodzisko otoczone jest podgrodziami nazywanymi przez miejscową ludność Waliki, Mieścisko, Barzyńskie, których łączna powierzchnia wynosi ok. 25 ha. Rozdzielają je wąwozy i częściowo zniszczone poprzez prace polowe wały, których obecna wysokość sięga 2 m.

Powracamy na szlak. Mijamy po prawej stronie kościół drewniany z XVII w., z otaczanym kultem obrazem Matki Bożej z Dzieciątkiem również z XVII stulecia, i na skrzyżowaniu

drogę asfaltowych skręcamy w lewo (57,5 km). Przez **Małyce** (58,5 km) dojeżdżamy do **Mękarzewic** (59,8 km), gdzie skręcamy w lewo i połączyliśmy drogą, dojeżdżamy do drogi asfaltowej w **Kostrzeszynie** (60,4 km). We wsi kierujemy się w prawo, do skrzyżowania w **Probołowicach** (62,4 km), na którym jedziemy prosto do **Pelczysk** (63,7 km).

63,7 km

Tutejsze grodzisko znajduje się na cyplu wzniesienia zwanego Olbrychtem lub Zawinnicą. Cypel oddzielił jest od wzniesienia głęboką fosą i wałem obronnym. Właściwy gród – zajmujący najwyższą, centralną część cypla – ma w przybliżeniu kształt kwadratu o zaokrąglonych narożnikach. Od strony południowej i wschodniej przylega do niego płaski teren, gdzie najprawdopodobniej znajdowało się podgrodzie. Obiekt datowany jest na 2. poł. XIII/XIV w. W XVI stuleciu wzniesiono tu dwór obronny. Najkrótsze dojście do grodziska prowadzi od pierwszego gospodarstwa w Pelczyskach, znajdującego się tuż przy zakręcie drogi w prawo (tu należy zostawić rowery). Podchodzimy początkowo drożką, a następnie nikiel ścieżynką stromo w górę do widocznego krzyża ustawionego na grodzisku. Łagodniejszy wariant wiedzie od kościoła, początkowo drożką, a następnie ścieżynką (należy kierować się na dominujący nad okolicą krzyż na grodzisku). Odległość od świątyni do grodziska – ok. 1 km.

Sam kościół parafialny w Pelczyskach wzniesiony został w połowie XVIII w. Wyposażenie wnętrza jest rokokowe, a w głównym ołtarzu znajduje się słynący łaskami obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem z ok. 1700 r. Warto dodać, że na terenie wsi dokonano ciekawych odkryć archeologicznych, z których eksponaty można zobaczyć na wystawie *Starożytna skarby Pomorza* w pałacu w Chrobrzu.

Z Pelczysk jedziemy – utrzymując cały czas kierunek wschodni – do miejsca, gdzie asfaltowa droga skręca w prawo (67,6 km). My kierujemy się prosto połączyliśmy drogą do początku wsi **Jurków** (68,4 km). Stąd, drogą asfaltową, przecinając główną trasę, jedziemy do tutejszego kościoła (69,8 km). Wzniesiono go w 1875 r. w stylu neogotyckim na miejscu wczesnośredniowiecznego grodziska.

Przed kościołem skręcamy w prawo, do głównego traktu. Kierujemy się nim w lewo, do **Konieczmostów** (71,8 km), i dalej – również w lewo – do **Wiślicy**. Zatrzymujemy się przy kościele (73,3 km).

Kościół parafialny (obecnie bazylika mniejsza) w Wiślicy jest jedną z najcenniejszych budowli gotyckich w Polsce południowej. Jego smukłą sylwetkę opinają wysokie skarpy i wieńczy strzelisty dach. Do świątyni prowadzi od południa ostrołukowy portal, nad którym znajduje się tablica przedstawiająca króla Kazimierza Wielkiego ofiarującego makietę kościoła Najświętszej Maryi Pannie. Wnętrze świątyni zachwyca lekkością. Gwiazdźiste sklepienie podtrzymują trzy wysmukłe filary dzielące kościół na dwie nawy. W prezbiterium stoi kamienna rzeźba „uśmiechniętej” Matki Bożej z Dzieciątkiem – tzw. „Łokietkowej” z ok. 1300 r., otaczanej kultem. Ściany kościoła przyczyniają polichromia rusko-bizantyjska z końca XIV w., przedstawiająca sceny z życia Matki Bożej i Chrystusa. Pod posadzką współczesnej świątyni znajdują się pozostałości dwóch kościołów – niewielkiego z połowy XII w. i trójnawowej bazyliki z 1. poł. XIII w. W krypcie najstarszej budowli odsłonięto posadzkę z zaprawy gipsowej, którą w części pokrywa kompozycja figuralna. Tak zwana „posadzka wiślicka” to jedno z najcenniejszych dzieł plastycznych w Polsce.

Przy placu Solnym, w przeszklonym pawilonie (klucze w muzeum) znajdują się pozostałości preromańskiego kościoła, posadowione na obszernej niecce gipsowej, uważanej za misę chrzcielną z ok. 880 r. Wiąże się ją z misją św. Metodęgo i przyjęciem chrztu w obrządku słowiańskim (IX w.), o czym wspomina tzw. *Legenda Panońska* (żywot Cyryla i Metodęgo).

Posadzka wiślicka, fot. K. Pęczalski

Wiślica, fot. K. Pęczalski

W pobliżu znajdziemy jeszcze jedną atrakcję – grodzisko. Chcąc je zwiedzić, z placu Solnego (po wschodniej stronie kościoła) jedziemy w kierunku szkoły (na południowy wschód) i dalej drożką wśród łąk do widocznego wyniesienia (ok. 300 m). Grodzisko położone jest na gipsowej „wyspie” wznoszącej się wśród rozlewisk Nidy. Pierwszy gród z obwarowaniami drewniano-ziemnymi datowany jest na X/XI w. Po ponad 100-letniej przerwie wzniesiono tu ponownie gród i, wykorzystując wcześniejsze wały, wzmocniono je murem gipsowo-wapiennym z łamanego kamienia o grubości ok. 2 m. Do dziś czytelna jest fosa okalająca wyspę. Makiety innych tutejszych budowli obronnych, których śladów dziś już nie znajdziemy, możemy zobaczyć w Muzeum Regionalnym w Domu Długosza (pl. Solny 32). Były to m.in. palatium (mieszkalna siedziba księcia – dom z kaplicą) z XI w. oraz romańskie kościoły z XII w. i 1. poł. XIII stulecia.

Z Wiślicy jedziemy na północny wschód, do **Goryslawic**. Mijamy z lewej gotycko-renaansowy kościół (73,9 km). Gdy główna droga skręca w lewo, my jedziemy asfaltową drożką prosto. Utrzymując kierunek, po 800 m wjeżdżamy na połączyliśmy drogą. Na drugim skrzyżowaniu kierujemy się w lewo, do widocznego zabudowań wsi **Chotel Czerwony**. Jadąc asfaltową drogą, skręcamy w prawo (76,5 km). Na drugim skrzyżowaniu dróg asfaltowych, znów skręcamy w prawo, kierując się do widocznego na wzgórzu kościoła (78,4 km).

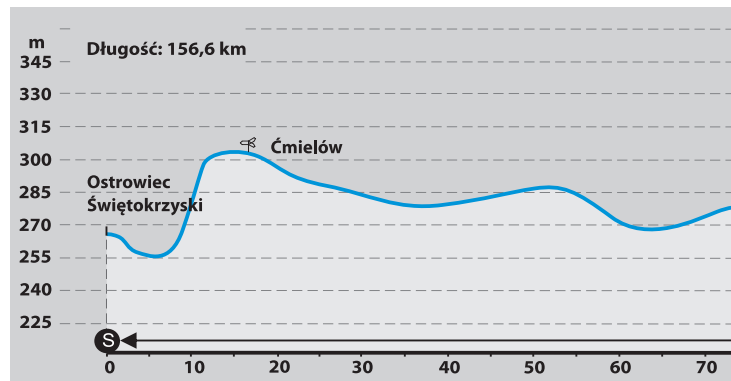
Gotycki kościół parafialny w Chotlu ufundowany został przez Jana Długosza ok. połowy XV w. i do dziś przetrwał w prawie niezmienionej postaci. Od południa zobaczymy gotycką kruchtę – nad jej portalem umieszczono tablicę erekcyjną z datą 1450 r. Za ołtarzem głównym znajduje się ciekawe sakramentarium z kamiennym baldachimem. Na zachodnim zboczu wzgórza kościelnego obejrzymy odsłonięcie wielkokryształicznych gipsów zwanych „jaskółczyimi ogonami” – chronione jako pomnik przyrody. Obok niego wykuty został kilkumetrowy ślepy korytarz zwany „kuchnią proboszczów”.

Od kościoła jedziemy w kierunku północnym przez **Gluzy Szlacheckie** (81,1 km), do skrzyżowania, na którym skręcamy w lewo do **Hołudzy** (82,9 km). Tu kierujemy się w prawo i przez **Kawczyce** (84,3 km) dojeżdżamy do drogi nr 973 w **Radzanowie** (85,0 km), gdzie kończymy wycieczkę.

(Chętni mogą pojechać jeszcze ścieżką rowerową do parku zdrojowego w Busku-Zdroju – ok. 7 km).

78,4 km

85,0 km

Przebieg: Ostrowiec Świętokrzyski (0,0 km) – Białobok (8,0 km) – Małoszyce (18,0 km) – Ćmielów (22,5 km) – Białobok (42,8 km) – Jakubowice (47,9 km) – Czyżów Szlachecki (59,6 km) – Tartów (83,9 km) – Bałtów (94,3 km) – Brody (127,2 km) – Doły Biskupie (136,7 km) – Chocimów (143,1 km) – Ostrowiec Świętokrzyski (156,6 km)

Długość: 156,6 km

Jazda terenowa: 39,9 km

Drogi asfaltowe: 116,7 km

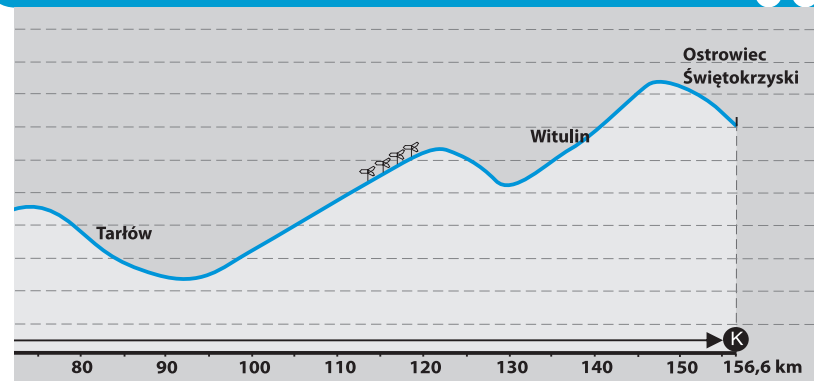
Kolor szlaku: zielony

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Szlak łączy miejsca związane z pisarzem i jego rodziną w regionie świętokrzyskim. Ze względów praktycznych proponujemy rozpocząć wycieczkę w Ostrowcu Świętokrzyskim. Możemy dojechać tu pociągiem, a także zostawić samochód. Na pokonanie całej trasy potrzeba 2-3 dni.

Zanocować możemy w pałacu czyżowskim, ośrodkach wypoczynkowych nad zalewem w Brodach i licznych gospodarstwach agroturystycznych.

Wycieczkę rozpoczynamy na Rynku w Ostrowcu Świętokrzyskim. Miasto położone jest na granicy Przedgórz Izdeckiego i Wyżyny Opatowsko-Sandomierskiej, które opadają malowniczymi krawędziami do doliny Kamiennej. Historia miejscowości związana jest z wytapianiem żelaza z rudy. Pracowały tu dymarki, kuźnice, wielkie piece, a dziś kontynuatorem hutniczej tradycji jest Celsa Huta Ostrowiec. Z zabytków na uwagę zasługują historyczne układy urbanistyczne założonego w 1597 r. Ostrowca Świętokrzyskiego i Denkowa – niegdyś miasta, a dziś dzielnicy Ostrowca. Dominujące nad „starówkami” XVII-wieczne kościoły zostały gruntownie przebudowane w następnych stuleciach. Warto nadmienić, że w denkowskim kościele w 1892 r. wzięli ślub rodzice Witolda Gombrowicza – Antonina Marcelina Kotkowska i Jan Onufry Gombrowicz, a na miejscowym cmentarzu znajduje się rodzinna kaplica Kotkowskich wzniesiona w stylu klasycystycznym. Dokładną historię miasta, a także m.in. zabytkowe wytwory Fabryki Porcelany w Ćmielowie poznamy w Muzeum Historyczno-Archeologicznym, które ma swą siedzibę w zabytkowym pałacu w dzielnicy Częstocice (ul. Świętokrzyska 37).

Witold Gombrowicz urodził się 4 sierpnia 1904 r. we wsi Małoszyce, w której także spędził dzieciństwo. W 1933 r. wydał zbiór opowiadań *Pamiętnik z okresu dojrzewania*, a w 1937 r. pierwszą powieść *Ferdynand*. W 1939 r. wyjechał do Argentyny i wybrał świadomą emigrację. *Dzienniki*, uznawane za jego najwybitniejsze dzieło, Gombrowicz prowadził od 1951 r. W latach 60. XX w. twórca przeniósł się do Europy. Umarł we Francji w Vence, 25 listopada 1969 r. i tam został pochowany.

Fundacja im. Witolda Gombrowicza WITULIN co roku na przełomie czerwca i lipca organizuje „Piknik Gombrowiczowski”, w czasie którego przybliża twórczość pisarza i krainę jego dzieciństwa.

Z południowo-wschodniego narożnika Rynku wyjeżdżamy ulicą Okólną do skrzyżowania z ulicą Denkowskią, którą kierujemy się w lewo. Podjeżdżamy na górę i skręcamy w prawo (0,4 km), w dalszą część ulicy Denkowski prowadzącą nad wysoką skarpą. Uwaga: jadąc w przeciwnym kierunku, z drogi nad skarpą musimy skręcić w prawo i objeżdżając rondo zjechać w lewo do skrzyżowania z ulicą Okólną, którą pojedziemy w prawo do Rynku). Mijamy po lewej stronie cmentarz rzymskokatolicki i – utrzymując z niewielkimi odchyleniami dotychczasowy kierunek – nieutwardzoną drogą osiągamy ulicę Leona Chrzanowskiego, którą podążamy w prawo (1,6 km). Po przejechaniu 300 m skręcamy w lewo i ulicą Ostrowiecką dojeżdżamy do cmentarza rzymskokatolickiego w dzielnicy Denków. Jadąc dalej ulicą Ostrowiecką, osiągamy dawny rynek (2,9 km).

Utrzymując kierunek, jedziemy ulicą Rudzką do **Wólki Bódechowskiej** (3,2 km). Przez wieś kierujemy się prosto do Przyborowa, gdzie skręcamy w prawo (6,1 km). Przechodząc Kamienną (6,6 km), dojeżdżamy do przejazdu kolejowego w **Bódechowie** (7,8 km), gdzie opuszczając szlak kierujemy się do widocznego zakładu przemysłowego z wysokim kominem.

Tu, w budynku byłej portierni, znajduje się tymczasowe muzeum Witolda Gombrowicza (ul. Fabryczna 1). Wystawę przygotowała Fundacja im. W. Gombrowicza WITULIN. Poświęcono ją dziejom miejscowości i zakładu oraz rodowi Kotkowskich i Gombrowiczów. Klucz wydają pracownicy zakładu (można też umówić się z członkami Fundacji). Warto wspomnieć, że bódechowski drewniany kościół został tu przeniesiony ze Wsoli pod Radomiem w 1937 r. staraniem babki pisarza – Anieli Kotkowskiej – i ojca – Jana. Dwór drewniany, w którym mieszkali Gombrowiczowie, został rozebrany po II wojnie światowej,

7,8 km

pozostały po nim tylko wybudowane z kamienia spiżarnia i piwnica. Z założenia parkowo-dworskiego w najlepszym stanie jest park, którego naturalnym przedłużeniem są tereny obecnego rezerwatu leśnego „Lisiny Bodzechowskie”. W twórczości Witolda Gombrowicza okres pobytu w Bodzechowie „zagościł” m.in. w opowiadaniu *Zbrodnia z premedytacją* i powieści *Opętani*, a opis krajobrazów okolicy (droga z Bodzechowa do Małoszyc) znajdziemy w *Pornografii*.

Po zwiedzeniu muzeum przecinamy tory kolejowe i kierujemy się drogą wojewódzką w prawo, by po 200 m skręcić w lewo, w kierunku widocznego kościoła (8,1 km). Pozostawiając go z prawej, jedziemy prosto do wjazdu na teren dawnego założenia parkowo-dworskiego. Przed obecnym zakładem skręcamy w prawo. Przecinając niewielki placzyk (8,4 km), wyjeżdżamy z miejscowości drogą prowadzącą do pobliskiego **Goździelina**. Tam na skrzyżowaniu skręcamy w lewo (9,7 km). Opuszczamy wieś i pniemy się drogą asfaltową na pokrytą lessami Wyżynę Opatowsko-Sandomierską, po której będziemy jechać aż do Czyżowa Szlacheckiego.

Widokowym grzbietem (z prawej sieć głębokich wąwozów, na wprost wzniesienie Gór Świętokrzyskich) przez wieś **Moczydło**, dojeżdżamy do skrzyżowania dróg asfaltowych (13,1 km), gdzie skręcamy w prawo, do **Grocholic**. Jedziemy asfaltową drogą przez wieś do kolejnego skrzyżowania dróg asfaltowych (15,9 km) i znów skręcamy w prawo. Przecinamy rzeczkę i na skrzyżowaniu kierujemy się w lewo. Spotykamy tu znaki szlaków rowerowych: żółtego i czarnego, który będzie nam towarzyszył aż do Ćmielowa (16,2 km).

Uwaga: jadąc dalej prosto po ok. 1 km możemy dojechać do kościoła w miejscowości Wszczęświęte. W kościele tym znajduje się chrzcielnica z 1777 r., przy której Gombrowicz został ochrzczony i przechowywana jest księga metrykalna z wpisem narodzin pisarza. Opis świątyni znajdziemy na kartach *Pornografii*.

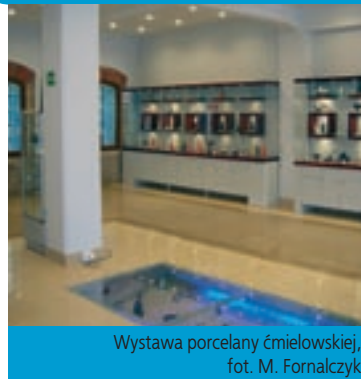
Po przejechaniu 100 m na skrzyżowaniu kierujemy się w prawo, w górę. Asfaltową drogą dojeżdżamy do **Małoszyc** (18,1 km) – rodzinnej wsi Witolda Gombrowicza.

Ojciec pisarza kupił tu majątek – Małoszyce – i osiadł w nim po ślubie z Antoniną Kotkowską. 4 sierpnia 1904 r. w tutejszym dworze przyszedł na świat Witold. Ze względu na konieczność kształcenia dzieci rodzina przeniosła się do Warszawy, ale pisarz przebywał w rodzinnym dworze w okresie wakacji. O pobytach w Małoszyczach wspominał w *Dzienniku*, *Wspomnieniach polskich*, *Ślubie*. Po śmierci ojca pisarza, majątek został sprzedany okolicznym gospodarzom, a dwór rozebrany. Dzisiejsze ślady założenia to dwa kamienne słupy z dawnego ogrodzenia przy figurce i resztki parku z zarastającym stawem. O związku okolicy z Gombrowiczem przypomina niewielki obelisk z płaskorzeźbą głowy pisarza.

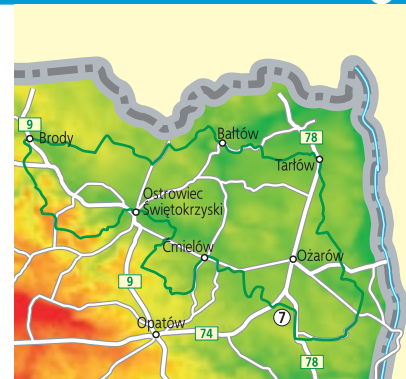
18,1 km

Opuszczając Małoszyce, podjeżdżamy w górę, gdzie na wypłaszczeniu skręcamy w lewo (19,4 km), w nieutwardzoną drogę, która po 900 m przechodzi w asfalt. Jadąc główną drogą (rozległe widoki) zjeżdżamy do **Trębanowa** (21,8 km) i po przecięciu rzeczki podjeżdżamy do **Krczonowic** (22,9 km). Za wsią zaczyna się długi zjazd (z prawej wąwozy) do rynku w Ćmielowie (22,5 km).

Gdy dotrzemy już do **Ćmielowa**, warto zwrócić uwagę na kościół, ruiny zamku i Żywe Muzeum Porcelany. W gotyckim kościele znajduje się otoczony kultem obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem. Wyposażenie świątyni jest głównie barokowe i rokokowe. Z kolei zachowane ruiny zespołu zamkowego to pozostałość założenia wzniesionego wśród rozlewisk rzeki Kamiennej w latach 1519-31 przez kanclerza wielkiego koronnego Krzysztofa Szzydłowickiego. W XVII w. zamek otoczono ziemnymi wałami z bastionami w narożach. W trzecim z ciekawych obiektów – fabryce porcelany – turyści mogą własnoręcznie wykonywać porcelanowe figury i zobaczyć, jak robiono to dawniej. O Gombrowiczu w Ćmielowie „przy-

Wystawa porcelany Ćmielowskiej,
fot. M. Fornalczyk

mina” Dom Kultury noszący jego imię. W znajdującej się tu bibliotece gromadzone są m.in. kolejne wydania dzieł pisarza.

Z Ćmielowskiego rynku kierujemy się główną drogą (nr 755) w prawo. Mijamy Żywe Muzeum Porcelany (28,1 km) i po 200 m skręcamy w prawo.

Zaczynamy moźolny podjazd. Mijamy przystanek PKS i skręcamy w lewo do **Wólki Wojnowskiej** (30,4 km). Za strumieniem znów skręcamy – w prawo (31,2 km) i jedziemy przez wieś do skrzyżowania dróg asfaltowych (32,1 km). Tu kierujemy się w lewo. Po 400 m osiągamy zabudowania Drygulca i kierujemy się drogą szutrową w prawo. Dojeżdżamy do skrzyżowania, gdzie skręcamy w lewo i zaraz potem w prawo (33,2 km). Podążamy asfaltową drogą przez Drygulec. Także asfaltem przez **Podgajczę** (34,3 km) dojeżdżamy do **Wojciechowic** (35,9 km). Tu szlak z głównej drogi skręca w kierunku kościoła (36,1 km) i ponownie wychodzi na nią, by po przejechaniu 800 m skręcić obok posterunku policji i poczty w lewo. Po 100 m skręcamy w lewo i osiągamy zabudowania **Mikułowic** (37,6 km). Przecinamy rzeczkę i zjeżdżamy w szutrową drogę w prawo (38,4 km). Nią dojeżdżamy do asfaltowej drogi w **Jasicach** (39,8 km), którą kierujemy się w prawo. Przecinamy strumień i na skrzyżowaniu dróg przy kapliczce (41,0 km) jedziemy w lewo. Osiągamy w **Bi-dzinach** kapliczkę, przy której skręcamy w lewo (42,7 km) i po 100 m na głównej drodze (nr 74) – w lewo skos (po prawej mamy kościół). Po 400 m zjeżdżamy z głównej trasy drogą szutrową w prawo skos i dojeżdżamy nią do torów kolejowych. Przed nimi skręcamy w prawo do przejazdu kolejowego (44,4 km), a za nim znów skręcamy: najpierw w lewo i zaraz potem w prawo. Jedziemy drogą asfaltową przez wieś **Wlonice**. Utrzymując kierunek, dojeżdżamy do skrzyżowania dróg przy kościele w **Przybysławicach** (46,2 km). Tu kierujemy się w prawo, główną drogą (nr 79) do Jakubowic.

W **Jakubowicach**, przed skrzyżowaniem (z odchodzącą w lewo drogą do Wyspy), po prawej stronie stał dwór Gombrowiczów (47,9 km). Przybyła z Litwy (jako wygnańcy po powstaniu styczniowym) rodzina Gombrowiczów osiadła tu w 1871 r., kupując folwark o powierzchni ok. 500 mórg. Dwór był parterowy, 10-pokojowy, z ogrodem i stawem w pobliżu. Po śmierci dziadków Witolda Gombrowicza majątek został sprzedany, a dwór rozebrany. Do dziś z założenia dworskiego nie przetrwało nic. W miejscu, gdzie się znajdowało, umieszczono tylko tablicę informacyjną.

47,9 km

Z Jakubowic jedziemy dalej główną drogą na południe i po przecięciu torów kolejowych wjeżdżamy do **Sobótki** (49,5 km). W południowej części wsi znajduje się zabytkowy kościół. Tuż przed strumieniem skręcamy w lewo i, utrzymując kierunek, po ponownym przecięciu torów kolejowych, we wsi Pisary (52,3 km) docieramy do drogi Jakubowice – Wyspa. Drogą tą kierujemy się w prawo skos. Utrzymując kierunek, jedziemy przez wieś **Wyspa** (52,8 km) do **Wygody**, gdzie za przystankiem PKS skręcamy w lewo (56,5 km) do **Pawłowa** (57,0 km). Asfaltową drogą zjeżdżamy do **Czyżowa Szlacheckiego** (59,6 km), gdzie po prawej stronie znajduje się założenie pałacowo-parkowe.

Późnobarokowy pałac wzniesiono na sztucznie nadsypanym wzgórzu w połowie XVIII w. i częściowo przebudowano w latach 1781–1820. Od frontu jest to budynek piętrowy, z podcieniami pod tarasem i facjatami ozdobionymi scenami mitologicznymi. Płaskorzeźby przyozdabiają parterowy fronton także od strony ogrodu. Pałac i dawne zabudowania dworskie zaadaptowano na hotel. W Czyżowie warto zobaczyć także kościół – w zrybie gotycki, gruntownie przebudowany w XVIII w., z ciekawym barokowym wyposażeniem. Warto również odbyć przejażdżkę do pobliskiego rezerwatu przyrody „Zielonka”, gdzie zobaczymy 100–150-letnie drzewa i głębokie, lessowe wąwozy.

Od pałacu w Czyżowie Szlacheckim, przecinając strumień, dojeżdżamy do głównej drogi (nr 755), gdzie skręcamy przy kościele w lewo (59,9 km). Po 200 m zjeżdżamy z niej w prawo. Dalsza nasza trasa aż do Lasocina, poza krótkimi odcinkami asfaltowymi, będzie prowadziła drogami nieutwardzonymi bądź szutrowymi. Opuszczamy tu Wyżynę Sandomierską z głęboko wciętymi dolinami rzek, teraz będziemy jechać po płaskim, pokrytym piaskiem i porośniętym lasami terenie Powiśla, aż do okolic Bałtowa.

62,8 km

Utrzymując kierunek i przecinając las dojeżdżamy do **Linowa** (62,8 km), gdzie asfaltową drogą kierujemy się w lewo skos. Za wsią skręcamy w prawo skos (63,5 km), a następnie przy gospodarstwach: w lewo, w prawo, znów w lewo i w prawo, a po chwili – w przysiółku Tartak – jeszcze raz w lewo. Gdy skończą się zabudowania, kierujemy się przy krzyżu w lewo skos (66,1 km). Po 300 m skręcamy w prawo i wąwozem zjeżdżamy przez przysiółek **Szczury** do drogi nr 74 (67,9 km). Przecinamy szosę, kierując się za nią w lewo skos piaszczystą drogą (z lewej piaszczyną) do **Lasocina**. Tu wjeżdżamy na drogę asfaltową (69,9 km), którą jedziemy „w górę”. Na skrzyżowaniu za cmentarzem skręcamy w lewo i kierujemy się drogą asfaltową przez **Janopol** (71,6 km) do **Czachowa** (73,5 km). Tu skręcamy w prawo, a na końcu wsi opuszczamy asfalt (74,3 km). Utrzymując kierunek jazdy nieutwardzoną drogą, dojeżdżamy przez **Łubową** (76,7 km) do **Jadwigowa** (77,9 km). Dalej jedziemy prosto asfaltową drogą przez **Cegielnię** (przystanek PKS) (78,7 km), za którą częściowo nieutwardzoną drogą docieramy do **Wólki Tarłowskiej**. Tu na głównej drodze skręcamy w prawo (82,4 km), do Tarłowa.

83,9 km

W **Tarłowie** znajduje się wczesnobarokowa świątynia wzniesiona w latach 1645–55. Posiada okazałą 2-wieżową fasadę, na środku której umieszczono płaskorzeźbę Trójcy Świętej, a po jej bokach późniejsze ceramiczne figury św.św. Wojciecha i Stanisława. We wnętrzu uwagę przyciąga bogata dekoracja stiukowa, m.in. *Wniebowzięcie Matki Bożej* na sklepieniu prezbiterium. Przepięknie wyglądają wnętrza kaplic: w północnej znajdują się płaskorzeźby ze scenami maryjnymi, a w południowej – realistycznie przedstawione spotkanie śmierci z ludźmi różnych stanów i niektórych zawodów. W kopule umieszczono tzw. „koło śmierci”. W tarłowskim kościele, po lewej stronie prezbiterium, stały ławy kolatorskie (dobrodziejów świątyni), w których zasiadała rodzina Gombrowiczów gospodarująca w pobliskim Potoczku.

Fasada kościoła w Tarłowie, fot. A. Pabis

Pałac w Czyżowie Szlacheckim, fot. A. Pabis

Na centralnym placu Tarłowa skręcamy w lewo i lokalną drogą asfaltową przez **Potoczek** (85,3 km) dojeżdżamy do dawnego folwarku o tej samej nazwie (86,4 km). Folwark Potoczek wniosła w posagu Januszowi Gombrowiczowi kuzynka Witolda – Franciszka Czchowska z Kotkowskich. Po ślubie państwo Gombrowiczowie zamieszkali w leśniczówce (przebudowanej na dwór) położonej w lesie, ok. 2 km od zabudowań folwarcznych. Chcąc dotrzeć do miejsca, gdzie stała leśniczówka, jedziemy prosto, mijając po prawej budynek dawnego młyna okolony blokami dawnego Państwowego Gospodarstwa Rolnego. Za nim, utwardzonym traktem, docieramy do miejsca, gdzie przy odchodzącej w prawo drodze stoi wiata do odpoczynku (88,4 km). Omijamy szlaban i leśną drogą udajemy się do pierwszego skrzyżowania, gdzie skręcamy w prawo. Po ok. 300 m docieramy na polanę, gdzie stał dwór Gombrowiczów. Rozebrano go w latach 50. XX w. Do dziś przetrwała tylko zacementowana obecnie studnia, zarys fundamentów z piwnicą i okazałe drzewa. Witold Gombrowicz gościł u brata wysyłany tu przez matkę dla podratowania zdrowia, a atmosferę tego miejsca opisał na kartach wielu swoich utworów.

Wracamy do wiaty i leśnym traktem dojeżdżamy do asfaltowej drogi w **Wólce Pętkowskiej** (90,1 km). Na skrzyżowaniu kierujemy się w prawo (90,5 km) i przez **Kolonie Pętkowice** (91,9 km) jedziemy do mostu na Kamiennej (po lewej mijamy tereny rekreacyjne i kościół – 92,3 km). Za mostem, na drodze nr 754 skręcamy w lewo (92,6 km) i podążamy przez wieś **Skarbkę** (93,7 km) do Bałtowa (94,3 km).

Bałtów, położony w przełomowej dolinie rzeki Kamiennej, przebojem zdobył sobie miejsce na mapie głównych atrakcji turystycznych Polski. Znajduje się tu Park Jurajski, gdzie przy specjalnie urządzonej ścieżce dydaktycznej, umieszczono naturalnej wielkości modele ponad 45 dinozaurów. Wiedzę o nich można uzupełnić w znajdującym się tu muzeum paleontologiczno-geologicznym. Można także skorzystać z wzorcowo przygotowanych terenów rekreacyjnych. Na miłośników podróży w stylu retro czekają bryczki i konie w ośrodku „Kraina Koni”. Nie lada atrakcją są też spływy tratwami po Kamiennej, uruchamiany zimą wyciąg narciarski, a także funkcjonujący od niedawna „zwierzyniec bałtowski”. W Bałtowie można też zobaczyć pałac książąt Druckich-Lubeckich otoczony dorodnymi drzewami parku, pobliski zabytkowy kościół, dwa rezerваты przyrody „Modrzewie” i „Ulów”, a nawet... przemiał zboża w XIX-wiecznym młynie wodnym.

94,3 km

Bałtowski Park Jurajski, fot. K. Pęczalski

Mijamy wjazd do Parku Jurajskiego (95,4 km), odchodzącą w prawo drogą do Sienna i na następnym skrzyżowaniu skręcamy w prawo (96,1 km). Mijamy po prawej dinozaura ustawionego przy Urzędzie Gminy i podjeżdżamy do Wólki Bałtowskiej. Na końcu wsi skręcamy w lewo (98,8 km) drogą do Borchuch. We wsi skręcamy w lewo (100,5 km) i utwardzoną drogą dojeżdżamy do przysiółka wsi **Dąbrówki-Górki** (102,0 km). Stąd asfaltową drożką docieramy do wsi **Eugeniów**, gdzie skręcamy w główny trakt, w lewo (102,8 km). Przez **Dąbrówkę** dojeżdżamy do kościoła w **Samóuku** (105,4 km), przy którym skręcamy w lewo. Przez Starą

Dębową Wolę dojeżdżamy do skrzyżowania obok lasu (108,4 km), gdzie kierujemy się w prawo, do Nowej Dębowej Woli. Jedziemy do końca wsi i na pierwszym skrzyżowaniu w lesie skręcamy w prawo, w utwardzoną drogę (110,9 km).

Dalsza trasa, aż do Brodów Iłżeckich (z wyjątkiem przejazdu przez Bór Kunowski), będzie prowadziła nie asfaltowymi, a leśnymi drogami. Po 500 m skręcamy w lewo i dojeżdżamy do leśniczówki **Jeleniec** (111,9 km). W międzywojniu leśniczówka służyła z bogatych zbiorów podróżniczych i trofeów myśliwskich z różnych części świata. W jej sąsiedztwie oddział AK Antoniego Hedy „Szarego” stoczył zwycięską walkę z Niemcami, o czym informuje napis na pomniku. Niestety stara leśniczówka spłonęła i dziś są tu nowe zabudowania.

Od leśniczówki jedziemy w dotychczasowym kierunku wspólnie ze znakami niebieskimi pieszego szlaku turystycznego aż do szerokiego traktu, którym kierujemy się w prawo. Dojeżdżamy do widocznej po lewej stronie kaplicy (114,7 km). Jest to pozostałość po dawnej, zagubionej wśród lasów, wsi Kaplica. Kapliczka uważana jest za najstarszą tego typu budowlę w Polsce. Wzniesiona w stylu gotyckim ok. 1430 r. pełniła rolę słupa granicznego między posiadłościami biskupów krakowskich, kluczami iłżeckim i kunowskim. Ośmioboczna, otynkowana, kryta gontem kaplica sklepiona jest eliptyczną kopułą ze zwornikiem zdobionym herbem fundatora – biskupa Zbigniewa Oleśnickiego.

Za kaplicą skręcamy szerokim traktem (obecnie w budowie) w lewo i dojeżdżamy do skrzyżowania, gdzie z lewej dochodzą znaki żółtego szlaku rowerowego (116,5 km). Skręcamy tu w prawo i jedziemy krótko wraz z nimi. Utrzymując kierunek, przecinamy tor kolejowy (117,8 km) i docieramy do wsi **Bór Kunowski** (121,4 km). Asfaltową drogą jedziemy przez wieś, za którą skręcamy w lewo, a na skrzyżowaniu przy lesie – w prawo (122,9 km), w drogę nieutwardzoną. Dojeżdżamy do **Brodów Iłżeckich** (124,4 km). Tu asfaltową drogą kierujemy się w prawo i po 500 m – w lewo. Przecinamy pod wiaduktem drogę nr 9 (127,2 km), a następnie tor, za którymi skręcamy w prawo do widocznej tamy zbiornika Brody. Przez tamę przepływamy się na drugą stronę rzeki Kamiennej (zob. trasa *Szlakami zabytków techniki*, s. 37) i przy pomniku Stanisława Staszica kierujemy się w lewo (128,5 km).

Po 300 m skręcamy w prawo i stromo podjeżdżamy do kościoła w **Krynkach** (129,3 km). Świątynię wzniesiono w stylu barokowym w 1727 r. przy istniejącej wcześniej kaplicy, w której do dziś znajduje się cudowny obraz Matki Bożej. Na szczególną uwagę zasługuje

zespół bramny z dwoma dzwoniczami, wzniesiony z drewna modrzewiowego w 1779 r. Przy kościele stoi kapliczka z figurą św. Stanisława, wg tradycji wzniesiona w XVI w. Jedziemy dalej pod górę i na skrzyżowaniu skręcamy w prawo (129,7 km). Przez wieś, a następnie przez las docieramy do drogi krajowej nr 42 (131,8 km). Kierujemy się nią w prawo i po chwili skręcamy w lewo, w lokalny trakt, którym osiągamy wieś **Gębice** (133,1 km). Przez nią, utrzymując kierunek, jedziemy do **Dołów Biskupich** (135 km). We wsi skręcamy w prawo, a po 400 m – w lewo. Zjeżdżamy stromo lessowym wózem do doliny rzeki Świśliny (136,1 km). Tu skręcamy w lewo i potem w prawo, kierując się do zabudowań **„Witulina”** (136,7 km).

Osadę przemysłową „Witulin” nad Świśliną rozbudował dziadek Witolda Gombrowicza – Ignacy Kotkowski, który w 1885 r. wykupił tutejszy teren i zbudował 4 młyny, a dziewięć lat później uruchomił zakład obróbki kamienia wydobywanego w miejscowych kamieniołomach. Po jego śmierci tereny te odziedziczyła matka pisarza. Ojciec Witolda, Jan Gombrowicz, postanowił wybudować tu fabrykę tektury. W roku 1911 wraz z żoną założył Towarzystwo Akcyjne Witulin. W zamierzeniach rodziców dochód z niego miał zabezpieczyć finansowo najmłodszego syna – Witolda, późniejszego pisarza. W latach 1912–13 wzniesiono nowe ujęcie wody i obecnie zachowane hale fabryczne. Produkcję tektury uruchomiono w 1912 r. Rozwój zakładu przerwał wybuch I wojny światowej, a mieszkający w Warszawie Gombrowiczowie wycofali się ze spółki. Jaz i część zabudowań niszczyła ostatnio powódź, dlatego też Fundacja im. Witolda Gombrowicza „Witulin” umieściła zbiory gombrowiczowskie tymczasowo w Bodzechowie. Dziś scenę starego zakładu i jego malownicze otoczenia wykorzystują aktorzy podczas przedstawień na corocznym „Pikniku Gombrowiczowskim”.

Jedziemy asfaltową drogą w górę wsi **Prawęcina**, gdzie na skrzyżowaniu dróg przy remizie Straży Pożarnej kierujemy się w prawo (138,5 km). Podjeżdżamy wózem do następnej zwartej części Prawęciny, gdzie na początku zabudowań skręcamy w lewo (139,0 km) i po ok. 200 m – w prawo, w nieutwardzoną drogę. Zjeżdżamy wózem do zabudowań, przekraczamy mostek, za którym kierujemy się w lewo, a za następnym mostkiem – w prawo, w drogę asfaltową (140,2 km). Przez wieś **Małe Jodło** dojeżdżamy do **Chocimowa** (141,7 km) i drogi Kunów – Szarotka, którą kierujemy się w prawo (142,5 km). Przy przystanku PKS docieramy do drogi prowadzącej do dawnego dworu w Chocimowie (143,1 km). Zespół parkowo-dworski położony jest ok. 200 m od szlaku. Dziś w murowanym dworze z 1868 r. mieści się szkoła.

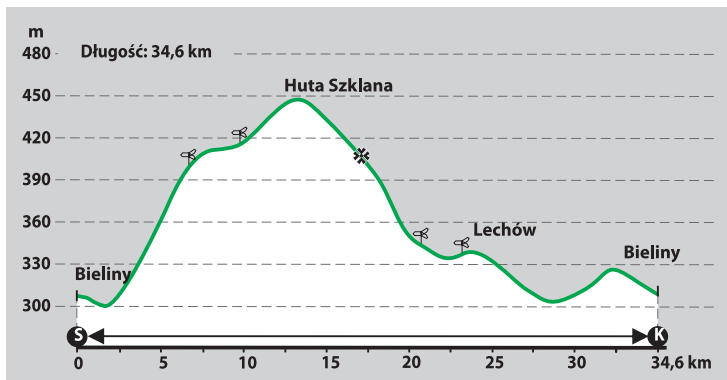
Powracamy na szlak i za wsią skręcamy w lewo, w kierunku Bukowia (144,1 km). Gdy droga asfaltowa skręca w lewo, my jedziemy prosto (145,3 km) drogą szutrową. Po 600 m skręcamy w prawo i, utrzymując kierunek, przez Biechów Kolonie docieramy do **Mychowa**, gdzie w wózce zaczyna się droga asfaltowa (147,3 km). Dojeżdżamy do drogi w dolinie rzecznej (po prawej kościół), którą kierujemy się w lewo (147,8 km). We wsi znajduje się zabytkowy kościół z XVIII w., rozbudowany w XX stuleciu i średniowieczne grodzisko, położone po drugiej stronie rzeczki Modły.

Główną drogą przez **Jędrzejowice** (150,4 km) i **Świrną** (151,6 km) dojeżdżamy do **Ostrowca Świętokrzyskiego** (152,1 km). Ulicą Świętokrzyską przez most na Modle osiągamy skrzyżowanie (153,4 km), gdzie skręcamy w lewo, w ulicę Żeromskiego (po części prowadzi nią ścieżka rowerowa). Przecinając linię kolejową, rzekę Kamienną i drogę krajową nr 9 dojeżdżamy do ulicy Kuźnia, którą kierujemy się w prawo (155,0 km) do skrzyżowania z ulicą Mickiewiczą. Jedziemy nią, kierując się w lewo, skręcamy w prawo, w ulicę Starokunowską, i docieramy do Rynku w Ostrowcu Świętokrzyskim (156,6 km).

136,7 km

156,6 km

Przebieg: Bieliny (0,0 km) – Porąbki (3,6 km) – Kakonin (6,5 km) – Huta Szklana (15,3 km) [opcjonalnie: – Święty Krzyż – Huta Szklana] – Bartoszowiny (18,4 km) – Lechów (24,2 km) – Makoszyn (28,3 km) – Bieliny (34,6 km)

Długość: 34,6 km

Jazda terenowa: 13,0 km

Drogi asfaltowe: 21,6 km

Kolor szlaku: zielony

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Szlak polecamy głównie miłośnikom pięknych, rozległych widoków. Prowadzi przez centralną część Gór Świętokrzyskich. Po drodze zobaczmy m.in. słynny klasztor, w którym przechowywane są relikwie Drzewa Krzyża Świętego, od których pochodzi nazwa geograficzna i administracyjna regionu. Trasa wymaga dobrej kondycji z dwóch powodów: dużej różnicy pokonywanych wysokości oraz trudnych odcinków jazdy terenowej: Bieliny – Porąbki, Podlesie – Podłysica i Huta Szklana – Bartoszowiny (konieczny rower górski).

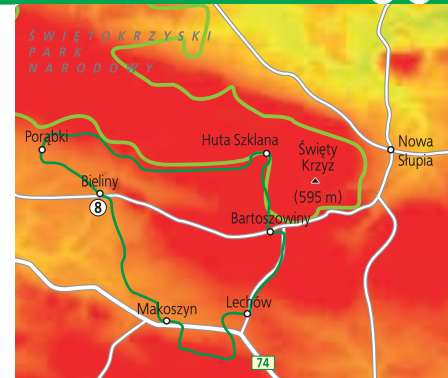
Wycieczkę rozpoczynamy w **Bielinach** (na wschód od Kielc) na rozdrożu, w pobliżu kościoła i poczty. Jeśli rowery przywieźliśmy własnym samochodem to możemy go tu zostawić.

Kościół w Bielinach został wzniesiony w 1. poł. XVII w. i rozbudowany w XIX stulecie. Posiada klasycystyczną fasadę i barokowe wyposażenie wnętrza. W ołtarzu głównym znajduje się obraz *Święta Rodzina* wykonany przez artystę ze szkoły flamandzkiej. Przy głównej drodze stoją zabytkowe drewniane kapliczki z XVIII i XIX w. Warto nadmienić, że tereny gminy słyną z uprawy truskawek, dlatego też wycieczkę proponujemy szczególnie w porze dojrzewania tych owoców.

Z placu, przecinając główną drogę, wyjeżdżamy w kierunku zachodnim ulicą Żeromskiego. Po 100 m opuszczamy drogę asfaltową, kierując się w lewo. Półną drogą, utrzymując kierunek, dojeżdżamy do drogi asfaltowej koło szkoły w **Porąbkach** (3,6 km). Jedziemy pod górę i po 1 km osiągamy Kakonin. Przejeżdżamy przez wieś, kierując się w prawo. Mijając pomnik poświęcony rozstrzelanym w czasie II wojny mieszkańcom, docieramy do

Chałupa w Kakoninie, fot. M. Paszkowski

zabytkowej chałupy w **Kakoninie** (6,5 km). Stanowi ona przykład ludowego budownictwa w regionie świętokrzyskim. Jest to chata drewniana, z czterospadowym dachem krytym gontem. Obecnie czynna jest w niej wystawa etnograficzna prezentująca sprzęt, w jakie wyposażone były domostwa przed kilkudziesięcioma laty. (Klucze w sąsiednim gospodarstwie i sklepie). Spotykamy tu szlaki piesze: niebieski i czerwony.

Jedziemy asfaltem w dół, przecinamy strumień, mijamy odchodzącą w prawo drogę do **Bielin** (8,1 km) i na skrzyżowaniu przy kapliczce skręcamy w drogę szutrową, w lewo (8,5 km). Jedziemy do jej końca i następnie półną drogą docieramy do lasu (9,3 km).

Przejeżdżamy przez strumień, za którym skręcamy w prawo. Podążamy brzegiem lasu do jego „narożnika”, gdzie spotykamy pieszy szlak czerwony. Tu razem z nim kierujemy się w lewo, podążając początkowo brzegiem lasu, a następnie leśną drogą do miejsca, gdzie przy zabudowaniach zaczyna się droga utwardzona (10,3 km). Jedziemy nią w dół, do skrzyżowania z drogą asfaltową (10,9 km), którą kierujemy się w lewo. Podjeżdżamy stromo do wsi **Podłysica**. Przez wieś jedziemy prosto aż do skrzyżowania z drogą na Święty Krzyż w **Hucie Szklanej** (15,3 km). Nazwa wioski nawiązuje do postawionej tu w XVI w. huty szkła, która produkowała opakowania na wyrabiane w klasztorze lekarstwa. Naprzeciw parkingu ustawiono trzy okazałe krzyże upamiętniające oficerów zamordowanych w Katyniu, Charkowie i Miednoje wiosną 1940 r.

Uwaga: rowerzyści mogą mieć tu pewien kłopot, gdyż znaki szlaku zielonego prowadzą w trzech kierunkach. Jedne znaki przyprowadziły nas do Huty Szklanej, drugie (w dół) to nasza dalsza trasa, a trzecie (w górę) to dojazd do zespołu klasztornego na Świętym Krzyżu (3,5 km w jedną stronę). Naprawdę warto pokonać dodatkowe kilometry i zobaczyć „serce” Gór Świętokrzyskich – zabytkowy klasztor świętokrzyski. Stoi on na drugim pod względem wysokości szczycie Gór Świętokrzyskich, zwanym Łyscem, Łysą Górą bądź Świętym Krzyżem, wznoszącym się na 595 m n.p.m. i ok. 300 m nad okolicą.

Na północnym stoku, pod szczytem, znajduje się ogromne rumowisko skalne zwane „Gołoborzem Kobendzy” (długości ok. 1 km!). Jest ono przykładem mechanicznego procesu wietrzenia skał w okresie zimnego klimatu epoki lodowcowej. Widoczny jest tu proces opanowania świerka gołoborzy przez roślinność (po porostach i mchach wchodzi na gołoborze jarzębina, świerk, a następnie las). Z platformy znajdującej się na górze roztacza się przepiękny widok.

Krzyże katyńskie w Hucie Szklanej, fot. M. Paszkowski

Goloborze, fot. K. Pęczalski

Zespół klasztorny na Świętym Krzyżu składa się z kościoła i zabudowań klasztornych, tworzących zamknięty czworobok zabudowań, z krużgankami obiegającymi prostokątny wirydarz, oraz wybiegającego ku zachodowi skrzydła dobudowanego w XVII w. Przez otwarty

Święty Krzyż z lotu ptaka, fot. K. Pęczalski

Pogański chram i zakonnicy na Świętym Krzyżu

Szczyt Łyśca otoczony był niegdyś kamiennym wałem dawnego ośrodka pogańskiego. Wał ten miał kształt wydłużonej podkowy, otwartej ku zachodowi, gdzie nie został dokończony (do dziś zachowało się ok. 1,5 km wału). Niegdyś miał on wysokość ok. 2–2,5 m, dziś zaznacza się w terenie niezbyt wysokim garbem. Archeolodzy datują powstanie wału na okres od VIII do połowy X w. Legendy mówią, że czczono tu trzy bóstwa pogańskie: Ładę, Bodę i Lełę.

Po przyjęciu chrześcijaństwa, w miejscu dawnej świątyni pogańskiej wzniesiono zespół klasztorny Benedyktynów. Legenda wiąże powstanie klasztoru z osobą Bolesława Chrobrego i królewicza węgierskiego św. Emeryka, datując obiekt na 1006 r. (rok ten zapisał w kronikach także Jan Długosz). W XII w. powstał z fundacji Bolesława Krzywoustego zespół zabudowań klasztornych, kilkakrotnie później niszczone przez najazdy i pożary, a następnie odnawiany i rozbudowywany. W zbiorach tutejszej biblioteki odnaleziono jedno z najstarszych zabytków piśmiennictwa polskiego – *Kazania Świętokrzyskiej Rocznik Świętokrzyski dawny*. Benedyktyni jako zakon pracujący, trudnili się m.in. przepisywaniem ksiąg, uprawą ziół, wyrobem lekarstw.

W 1818 r. nastąpiła kasata opactwa. W lutym 1863 r. w zabudowaniach klasztornych kwaterował Marian Langiewicz. Tu też stoczył potyczkę, zwaną bitwą pod Skalką (11 II 1863 r.). W budynkach klasztornych od 1884 r. rząd carski ulokował więzienie (pretrwało do II wojny światowej). W obiektach więziennych w latach 1941–42 Niemcy założyli obóz dla jeńców radzieckich. Zginęło w nim ok. 5000 osób. Cmentarz pomordowanych (pomnik) znajduje się na polanie „Bielnik” (dojście od szlaku niebieskiego). Po odzyskaniu niepodległości rozebrano mury i pomieszczenia więzienne wybudowane w czasie adaptacji, a w zachodnim skrzydle klasztoru znalazła siedzibę Wystawa Przyrodniczo-Leśna Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Część pomieszczeń klasztornych od 1936 r. do chwili obecnej zajmują Misjonarze Oblaci Maryi Niepokalanej. Na szczycie Świętego Krzyża wystawiono w latach 1962–66 przekaznik (wysokość wieży ok. 151 m).

ku południu dziedziniec zewnętrzny wchodzi się do obiektu. Kościół klasztorny to świątynia barokowo-klasycystyczna z lat 1781–1806. Na zachodniej, barokowej, fasadzie znajdują się cztery barokowe rzeźby wykonane w marmurze. Wnętrze kościoła jest klasycystyczne. Zobaczymy w nim m.in. 7 obrazów Franciszka Smuglewicza z ok. 1800 r. Ich tematyka związana jest z historią zakonu benedyktyńskiego i tutejszego klasztoru. Największy obraz, umieszczony w ołtarzu głównym, przedstawia Tróję Świętą, nawiązując do pierwszego wezwania świątyni (obecnie kościół pw. Krzyża Świętego i Trójcy Świętej). Obrazy znajdujące się w ołtarzach przy południowej ścianie przedstawiają: Najświętszą Maryję Pannę Niepokalaną Poczętą, identyfikację drzewa Krzyża Świętego i śmierć św. Benedykta, założyciela zakonu. Przy ścianie północnej widzimy: *Śmierć św. Józefa*, scenę nawiązującą do legendy o założeniu tutejszego klasztoru i *Odwiedziny św. Benedykta u swej siostry – św. Scholastyki*.

W krużgankach zachowały się gotyckie sklepienia, ze zwornikami zdobionymi herbami, częściowo rekonstruowane po zniszczeniach w 1939 r., kiedy to na klasztor spadła niemiecka bomba. Od strony krużganków w mur kościoła wmurowana jest tablica z historią opactwa oraz tablica pamiątkowa poświęcona zakonnikom zamordowanym przez Niemców. Obok niej znajduje się nagrobek w formie ołtarza barokowego, wykonany z czarnego marmuru. Ponadto w murze kościoła odsłonięty został fragment ścian pierwotnej XII-wiecznej świątyni. Ściany krużganków zdobiją resztki XVIII-wiecznej polichromii, przedstawiającej sceny męczeństwa benedyktynów. W północnym skrzydle znajduje się ponadto fresk przedstawiający św. Apolonię, patronkę aptek. Natomiast we wschodnim skrzydle krużganków, w drzwiach prowadzących do kaplicy, zobaczymy kute XVII-wieczne kraty – przykład dawnej roboty kowalskiej.

Legenda o św. Emeryku

Królewicz węgierski Emeryk goszczony przez Bolesława Chrobrego, będąc na polowaniu, odłączył się od swej drużyny w pogoni za olbrzymim jeleniem. Gdy miał wypuścić strzałę z łuku, pomiędzy rogami zwierzęcia zobaczył podwójny benedyktyński krzyż, od którego bił niezwykle blask. Blask ten spowodował chwilową utratę wzroku u myśliwego. Wówczas to ukazał się anioł i polecił królewiczowi zostawić relikwię Krzyża Świętego, którą Emeryk nosił na piersi, w klasztorze na Łyścu. Odtąd klasztor zaczęto nazywać Świętokrzyskim, a tysiąc otrzymał nazwę Góry Świętego Krzyża. Z czasem symbolem Gór Świętokrzyskich stał się jeleń z podwójnym krzyżem w rogach.

Zabudowania klasztoru na Św. Krzyżu, fot. M. Paszkowski

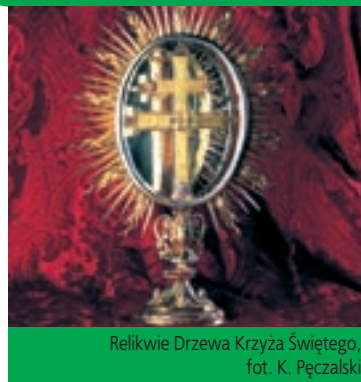
Także z krążganków prowadzi wejście do zakrystii, która posiada sklepienie kolebkowe z lunetami. Ściany jej wyłożone są XVIII-wieczną barokową drewnianą boazerią, z szafami na sprzęty liturgiczne. Tu także znajduje się datowany na 1620 r. lawetarz (umywalka), wykonany z różnogatunkowego marmuru.

Kaplica Oleśnickich (wejście przez zakrystię) fundacji Mikołaja Oleśnickiego wojewody lubelskiego, zbudowana w latach 1614–20, przykryta jest kopułą z latarnią. Z czasów budowy pochodzi ołtarz i nagrobek rodziny Oleśnickich (wykonane w marmurze). Tu, we wspólnym tabernakulum, przechowywane są otaczane czcią relikwie Krzyża Świętego. Znajdujący się przy wejściu od zakrystii nagrobek zdobią wizerunki Zofii z Lubomirskich Oleśnickiej, w typowym stroju kobiecym z XVII w., Mikołaja Oleśnickiego w pełnym rynsztunku bojowym i (w zwieńczeniu) główki dwojga dzieci, obok których umieszczono herb Oleśnickich (Dębno). W kaplicy zwraca uwagę bogata polichromia – najstarsza (XVII w.) zachowała się na kopule: przedstawia Chrystusa z krzyżem, Matkę Bożą, apostołów, św. Benedykta i św. Scholastykę wśród chorów anielskich. Ściany boczne pokryte są iluzjonistycznymi malowidłami z 1782 r. autorstwa Mateusza Rejchana. Przedstawiają m.in.: na ścianie północnej – przekazanie relikwii biskupowi przez Emeryka (niżej) i scenę identyfikacji Krzyża Świętego (wyżej) oraz na ścianie południowej – symboliczną, niezidentyfikowaną scenę przekazania relikwii (niżej) i scenę Podwyższenia Krzyża Świętego (wyżej).

Z północnych krążganków prowadzi wejście do Muzeum Historyczno-Misyjnego, prowadzonego przez zakonników. Składa się z trzech pomieszczeń, w których zobaczyć można ekspozycje poświęcone czasom najdawniejszym i okresowi więziennictwa oraz zbiory przywiezione przez misjonarzy z różnych stron świata. Z kolei w zachodnim, wczesnobarokowym skrzydle (mieszczącym dawne więzienie) zgromadzono zbiory przyrodnicze z terenu Świętokrzyskiego Parku Narodowego (zob. też ramka *Pogarski chram i zakonnicy na Świętym Krzyżu*, s. 64). Przy klasztorze od strony wschodniej zobaczymy XVII-wieczną wolno stojącą dzwonnice i barokową bramę z XVIII w. Natomiast poniżej, przy drodze do Nowej Słupi, stoi XIX-wieczna drewniana kapliczka, pozostałości wału kultowego i stacje drogi krzyżowej.

Po ewentualnym zwiedzeniu Świętego Krzyża powracamy do skrzyżowania w Hucie Szklanej.

Kontynuując wycieczkę „duża pętla” jedziemy w dół i po 100 m skręcamy w lewo. Na końcu wsi (15,9 km) skręcamy w połną drogę w lewo i jedziemy do brzegu lasu. Tu podążamy

Relikwie Drzewa Krzyża Świętego, fot. K. Pęczalski

Widok ze Świętego Krzyża, fot. M. Paszkowski

w dół, a następnie w górę drogą pełną zagłębień i dolów, niewidocznych, bo zarośniętych wysoką trawą, aż do wypłaszczenia przy wsi Bartoszowiny. Odcinek ten można ominąć, zjeżdżając główną trasą w dół i po minięciu szkoły skręcić w asfaltową drogę w lewo, która prowadzi w górę. Na końcu zabudowań kierujemy się przedłużeniem drogi ciągle w górę (za wsią trakt jest kamienisty, po części utwardzony, ale umożliwia jazdę) do wypłaszczenia przy wsi Bartoszowiny. Jadąc tym wariantem, wydłużamy trasę o ok. 1 km.

Z wypłaszczenia przy Bartoszowinach rozciąga się przepiękny, rozległy widok na pasma głównego grzbietu Gór Świętokrzyskich i ich południowych terenów oraz rozległą Dolinę Kielecko-Łagowską (na zachodzie widoczna jest zabudowa Kielc).

W **Bartoszowinach** wjeżdżamy na drogę nr 753 z Kielc do Nowej Słupi (18,4 km), kierując się w lewo. Po 480 m zjeżdżamy z niej w prawo i asfaltową drogą, przez las, wjeżdżamy na grzbiet Pasma Bielińskiego, gdzie przecinamy pieszy szlak niebieski (20,9 km). Zjeżdżamy drogą z widokami na południowe pasma Gór Świętokrzyskich (na wprost Góra Kielki 451 m n.p.m. – najwyższy szczyt w tej części gór).

Po przejechaniu 1,3 km skręcamy w prawo, w asfaltową drogę, i na skrzyżowaniu (23,3 km) jedziemy w lewo (tu spotykamy szlaki żółtego szlaku rowerowego tzw. „małej pętli”).

Osiągamy główną drogę (nr 74) w **Lechowie** (24,2 km). Kierujemy się nią w prawo i po 70 m zjeżdżamy z niej w lewo. Mijamy szkołę i wjeżdżamy na drogę utwardzoną. Przecinamy rzekę Belniankę (25,3 km), za którą po 140 m skręcamy w prawo. Gdy droga utwardzona skręca w prawo (26,7 km), my – pokonując wąwóz – jedziemy prosto: początkowo po połną drogą, a następnie utwardzoną. Tą ostatnią skręcamy w prawo skos (27,4 km), a następnie w prawo, w dół do mostu na Belniance w Makoszynie (28,3 km). Widoczny młyn zbudowany został w 1942 r. na miejscu kuźnicy wodnej z XVII w. Pozostałością po niej jest skupisko żużlu przy młynie. Z ujęcia wody zachowały się fragmenty grobli ziemnej.

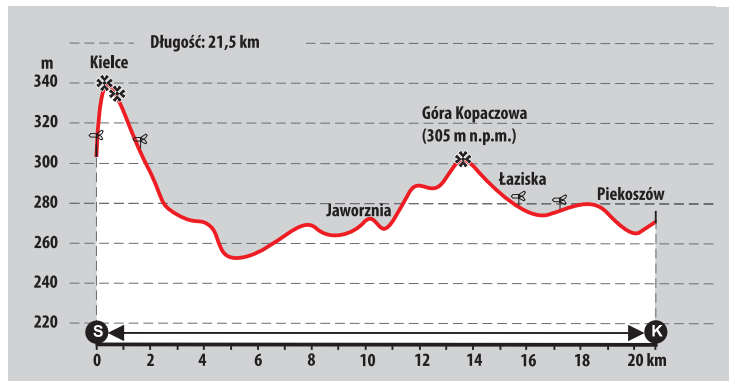
Podjeżdżamy do głównej drogi nr 74, którą przecinamy przy kaplicy w **Makoszynie** (28,4 km). Utwardzoną drogą jedziemy na północ do skrzyżowania, gdzie skręcamy w lewo (29,3 km), by dotrzeć do skrzyżowania z drogą asfaltową (29,9 km). Tu jedziemy prosto asfaltem i mijając **Zofiówkę** (32,5 km), **Czapłów** (33,3 km) oraz przecinając rzekę (33,6 km), wjeżdżamy do **Bielin**. Mijamy Urząd Gminy, szkołę i na skrzyżowaniu skręcamy w prawo (34,4 km), jadąc na plac, na którym rozpoczynaliśmy wycieczkę (34,6 km).

18,4 km

34,6 km

Przebieg: Kielce (0,0 km) – Jaworznia (10,8 km) – Łaziska (15,8 km) – Piekoszew (20,0 km) – Podzamcze Piekoszewskie (21,5 km)

Długość: 21,5 km

Jazda terenowa: 14,5 km

Drogi asfaltowe: 7,0 km

Kolor szlaku: czerwony

Stopień trudności: trasa średnio trudna

Trasa ta zainteresuje z pewnością miłośników architektury i sztuki sakralnej. Zobaczymy na niej XVII-wieczny zespół klasztorny na górze Karczówka z unikalną rzeźbą św. Barbary w galenie (ruda ołowiu), sanktuarium maryjne w Piekoszewie oraz ruiny pałacu w Podzamczu Piekoszewskim. Większość trasy prowadzi drogami terenowymi, szutrowymi oraz asfaltowymi. Konieczny jest rower „górski” i doświadczenie w jeździe terenowej.

S

0 km

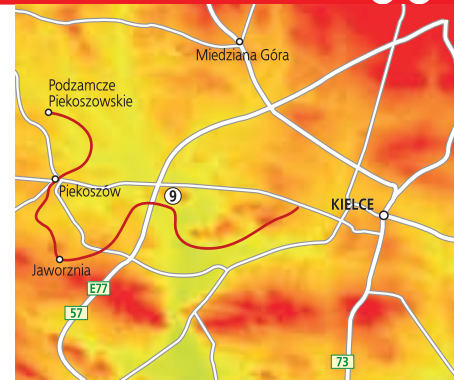
Wycieczkę rozpoczynamy u podnóża góry Karczówka (340 m n.p.m.), na ul. Podklasztornej (z dworca PKP w Kielcach można tu dojechać ulicami Mielczarskiego i Karczówkowską). W tym miejscu początek ma również szlak pieszy, prowadzący do Chęcin (znaki czerwone, długość 20,0 km).

Dość stromym podjazdem, drogą brukową po przejechaniu 400 m docieramy na szczyt, gdzie znajduje się klasztor i kościół pw. św. Karola Boromeusza. Przy drodze do klasztoru, po prawej stronie, znajduje się taras widokowy, z którego możemy podziwiać główne pasma Gór Świętokrzyskich; począwszy od strony zachodniej: Pasma Obłęgorskie, Wzgórze Tumlińskie, Pasma Masłowskie i Łysogóry z najwyższym szczytem Gór Świętokrzyskich: Łysica (612 m n.p.m.). Rozpościera się stąd również malownicza panorama Kielc.

Powracamy na szlak, który doprowadza nas do usytuowanego na szczycie zespołu klasztornego. Zabytkowy obiekt został wzniesiony w I. poł. XVII w. w podziękowaniu za ominięcie miasta Kielce przez szalejącą wówczas na ziemiach polskich zarazę, staraniem biskupa krakowskiego Marcina Szyszkowskiego. W XVIII w. dobudowano od strony zachodniej zabudowania gospodarcze z basztami w narożach, wzniesiono pokryte miedzianą blachą piękne barokowe hełmy wieży i sygnaturki oraz reprezentacyjne, wykute

Klasztor na górze Karczówka, fot. K. Pęczalski

w kamieniu schody prowadzące do przedsionka. Mijając z prawej strony wejście do klasztoru, podchodzimy do kruchty. W jednonawowej świątyni na uwagę zasługuje wczesnobarokowy ołtarz główny, wykonany z marmuru kieleckiego. Rokokowe ołtarze boczne i okazały chór muzyczny są wykonane z mniej wymagającego materiału, jakim jest drewno.

Legenda o figurce

św. Barbary

We wsi Niewachłów mieszkał górnik o imieniu Hilary Mała, który wydobywał pod Karczówką rudę ołowiu. Pomimo, że ciężko pracował on i jego rodzina cierpieć niedostatek. Pewnego razu, gdy odpoczywał po ciężkiej pracy ukazały mu się trzy postacie jeźdźców na koniach, które okrążyły go i znikły. Górnik odczytał to jako znak i w tym miejscu rozpoczął poszukiwania ołowianego kruszcu. Nikt nie wierzył w jego przeczucie i ludzie kpili z niego. Biedny Mała jednak się nie poddawał i wytrwale pracował. Kiedy już stracił nadzieję i opadł z sił zauważył metaliczną żyłę ołowianego kruszcu. Była to ogromna bryła galeny, wysoka na dwa i pół łokcia. Niebawem znaleziono drugą bryłę podobnej wielkości. Z pierwszej bryły został wyrzeźbiony posąg patronki górników św. Barbary, który znajduje się w kościele na Karczówce, oraz płaskorzeźba Matki Boskiej znajdująca się w kieleckiej katedrze. Z drugiej bryły natomiast został wykuty posąg św. Antoniego, który umieszczono w kościele w Borkowicach.

Uwaga: przy dobrej widoczności warto wejść na wieżę kościelną. Uzgodnienia w klasztorze, dzwonek przy furcie w klasztorze.

Po zwiedzeniu kościoła podążamy dalej, albo trudnym i niebezpiecznym zjazdem (na wybranych odcinkach trasy lepiej sprowadzić rower), albo łatwiejszą drogą: wracamy do ul. Podklasztornej, jedziemy w lewo do ul. Bernardyńskiej i tą drogą znów w lewo. Objeżdżamy wzgórze Karczówka z lewej strony utrzymując kierunek jazdy, wjeżdżamy w ul. Grabinów, gdzie spotykamy znaki czerwone szlaku rowerowego i pieszego.

Na 0,8 km trasy kończy się zjazd, docieramy do obrzeża lasu i dalej jedziemy prosto piaszczystą drogą. Na 1,7 km szlaki pieszy i rowerowy rozłączają się. Znaki szlaku pieszego kierują turystę w prawo, a my jedziemy prosto. Należy uważać, ponieważ w tym miejscu brakuje oznakowania. Docieramy do skrzyżowaniu dróg (2,4 km), gdzie kierujemy

Mur oporowy w Bobrzy, fot. A. Drzewiecka

Sanktuarium w Piekoszowie, fot. A. Drzewiecka

się w prawo, a po kilku metrach w lewo (znak namalowany na oponie). Na 3,7 km trasy dojeżdżamy do zabudowań (ul. Dzikowskiego), a na 4,1 km – do drogi asfaltowej, obok znajduje się przystanek MPK (ul. Pietraszki). W tym miejscu skręcamy w prawo i drogą asfaltową docieramy do miejsca, gdzie znajduje się przystanek końcowy autobusu MPK. Na 4,6 km kończy się droga asfaltowa, dalej jedziemy drogą szutrową (ul. Młyńska), by wkrótce dotrzeć do malowniczo usytuowanej kapliczki (5,3 km) – murowanej, wzniesionej na planie koła, przykrytej drewnianym dachem gontowym, we wnętrzu rzeźba św. Jana Nepomucena. Kapliczka ta służyła niegdyś jako drogowskaz do znajdującego się nieopodal młyna nad rzeką Bobrzą. Dalej jedziemy prosto, drogą przez las. Na 6,2 km trasy dojeżdżamy do polany z widokiem na wzgórze. Opuszczamy szeroki trakt, kierując się dróżką w lewo i lekko nawracając w dół. Wkrótce docieramy do malowniczego miejsca i drewnianej kładki (6,8 km) na rzece Bobrze.

6,8 km

Przejeżdżamy przez mostek i polną drogą docieramy do drogi asfaltowej (ostatnie zabudowania wsi Dobromyśl, granice administracyjne miasta Kielce). Na 7,0 km trasy skręcamy w prawo. Droga początkowo jest asfaltowa, a po kilkudziesięciu metrach przechodzi w gruntową. Przejeżdżamy pod obwodnicą drogi krajowej nr 7 (7,9 km), docieramy do drogi ułożonej z płyt (8,2 km), która po 300 m przechodzi w drogę gruntową. Jedziemy prosto do drogi wojewódzkiej nr 786. Na 8,8 km dojeżdżamy do drogowskazu prowadzącego na Jaworznię i przejeżdżamy pod wiaduktem kolejowym. Uwaga: ze względów bezpieczeństwa warto przez ten odcinek przeprowadzić rower asfaltową drogą, przecinając wieś **Szczukowice** (9,2 km).

Asfaltową drogą dojeżdżamy do wsi **Jaworznia** (10,8 km). Wkrótce (11,3 km) skręcamy w prawo, a następnie drogą zwirową (początkowo piaszczystą) dojeżdżamy do miejsca, skąd widoczne są hałdy pokopalniane. Na 11,6 km skręcamy w lewo, w kierunku kamieniołomu, a następnie w prawo i docieramy do skrzyżowania dróg polnych (11,9 km).

Rzeka Bobrza

W okresie rozkwitu Staropolskiego Okręgu Przemysłowego była to najbardziej „pracowita” rzeka (oprócz Kamiennej). Bobrza poruszała kilkadziesiąt młynów wodnych i tartaków, stanowiąc główną siłę motoryczną dla zakładów metalurgicznych w Samsonowie, Bobrzy, Białogonie.

Udajemy się lekko w górę, wąską ścieżką (należy uważać, bo w tym miejscu brakuje oznakowania). Na 12,3 km osiągamy punkt kulminacyjny trasy (Góra Kopaczowa, 305 m n.p.m.), widoczny jest znak malowany na betonowym bloku. Rozpościerają się stąd wspaniałe widoki na Góry Świętokrzyskie. Od strony północnej podobne jak z Karczówki widać pasma od Obłęgorskiego po Łysogóry, a od strony południowej począwszy od zachodu pasma: Zgórskie i Posłowicko-Dymińskie. Znajdujemy się na terenie rezerwatu „Chelosiowa Jama”.

Jedziemy dalej w dół, wąską ścieżką prowadzącą nad kamieniołomem. Jazdę utrudniają krzewy ciepłolubne i brak znaków w terenie. Punkt orientacyjny na początkowym odcinku stanowi wyrobisko kamieniołomu.

Po lewej stronie mijamy zakład produkcyjny kruszywa (12,9 km). Na 13,1 km trasy skręcamy ścieżką w lewo, a następnie w prawo (13,4 km). Dojeżdżamy do drogi szutrowej (13,5 km) i skręcamy w lewo. Wkrótce znów skręcamy: w prawo (14,0 km), a następnie w lewo, w drogę szutrową. Na 14,1 km dojeżdżamy do drogi wojewódzkiej nr 761, skręcamy w prawo, a następnie w lewo w drogę szutrową (14,2 km).

Po 100 m skręcamy w prawo i początkowo drogą szutrową, a potem polną i następnie znowu szutrową docieramy do drogi asfaltowej we wsi **Łaziska** (15,8 km). W tym miejscu nasz szlak łączy się z dwoma szlakami rowerowymi: niebieskim i oznaczonym znakami czarnymi Szlakiem Architektury Obronnej.

Skręcamy w prawo. Przejeżdżamy przez przejście kolejowe (16,2 km), a następnie docieramy do drogi wojewódzkiej nr 761. Na 17,3 km szlak niebieski i czarny odchodzą w lewo, a my udajemy się w prawo, za znakami czerwonymi. Uwaga: skręcając za znakami czarnymi w lewo możemy dojechać do sanktuarium w Piekoszowie.

Jadąc drogą asfaltową, skręcamy w lewo w drogę szutrową (17,4 km), która wkrótce zmienia się w gruntową. Na 18,2 km docieramy do skrzyżowania. Kierujemy się prosto (ul. Zgody) i dojeżdżamy do drogi asfaltowej w **Piekoszowie**, naprzeciwko posterunku policji.

Sanktuarium w Piekoszowie

Pierwsza świątynia pw. św. Jakuba Apostoła została tu ufundowana w XIV w. przez Odrowążów – właścicieli miejscowości. W tej świątyni znajdował się obraz namalowany przez ojca Krzysztofa Lateckiego – paulina z Jasnej Góry. Obraz słynął nadzwyczajnymi łaskami i przyciągał licznie przybywających pielgrzymów. Obecny, trójnawowy kościół pw. Narodzenia NMP powstał w XIX w. Obraz słynący łaskami został ukoronowany 8 IX 1968 r. przez Prymasa Tysiąclecia, księdza kardynała Stefana Wyszyńskiego. Do sanktuarium ciągle przybywają liczne pielgrzymki.

Skręcamy w lewo, a następnie w prawo (18,6 km), w ulicę Kochanowskiego. Po niespełna 2 km (20,0 km) dojeżdżamy do skrzyżowania przy przystanku autobusowym, gdzie kierujemy się w lewo. Jadąc wzdłuż ulicy Zamkowej, docieramy do ruin pałacu w **Podzamczu Piekoszowskim** (21,5 km).

Pałac powstał w połowie XVII w. Wzorowany był na pałacu biskupów krakowskich w Kielcach. Budowlę usytuowano na wzgórzu otoczonym podmokłym terenem, w późniejszych czasach częściowo osuszonym. W rękach fundatorów – rodziny Tarłów – pałac pozostawał do 1842 r. W połowie XIX w. został zniszczony przez pożar i opuszczony. Do dzisiaj przetrwały dwukondygnacyjne mury obwodowe z umieszczonymi w narożach wieżami.

6,8 km

21,5 km

0 regionie

Województwo świętokrzyskie położone w południowo-wschodniej części Polski, zajmuje obszar 11 671 km² i liczy ok. 1,3 mln mieszkańców. Graniczy z sześcioma województwami: mazowieckim, lubelskim, podkarpackim, małopolskim, śląskim i łódzkim.

Charakterystyka geograficzna

W obrębie województwa wyróżnia się trzy krainy geograficzne: Góry Świętokrzyskie z najwyższym szczytem Łysicą (612 m n.p.m.), Wyżynę Opatowski-Sandomierską oraz Niekę Nidziańską.

Góry Świętokrzyskie – pomimo niedużych wysokości bezwzględnych, charakteryzują się dość stromymi zboczami, często poprzedzielane są szerokimi dolinami, niekiedy przecięte przełomami rzek. Charakterystycznym elementem krajobrazu górskiego są malownicze rumowiska skalne – gołoborza. W celu ochrony najcenniejszych walorów przyrodniczych założono na tym obszarze Świętokrzyski Park Narodowy (1950).

Wyżyna Sandomierska – cechą typową dla tej części regionu są podatne na erozję gleby lessowe, w których tworzą się malownicze, głębokie wąwozy i jary.

Niecka Nidziańska – to rozległe obniżenie w południowej części województwa, przez środek którego przepływa rzeka Nida. Cechą charakterystyczną krajobrazu Niecki Nidziańskiej są wzniesienia poprzecinane szerokimi dolinami.

Najważniejsze miasta regionu

Poniżej prezentujemy najważniejsze ośrodki miejskie na terenie województwa. Większość z nich została opisana bardziej szczegółowo przy opisie poszczególnych tras rowerowych.

BUSKO-ZDRÓJ – jedno z najbardziej znanych uzdrowisk w Polsce. Początki Buska jako miejscowości uzdrowiskowej sięgają lat 30. XIX w.

W lecznictwie wykorzystywane są tu naturalne pokłady wody siarczkowej i jodkowo-bromkowej. Na bazie tych surowców leczone są przede wszystkim schorzenia narządów ruchu, układu krążenia i reumatoidalne zapalenie stawów.

Możemy tu podziwiać zabytkową zabudowę uzdrowiskową m.in. sanatorium „Marconi” z otaczającym je przepięknym parkiem zdrojowym, Szpital Uzdrowiskowy „Krystyna”, pensjonat „Sanato”, sanatorium „Oblęgorek” oraz wille: „Zielona”, „Słowacki” i „Bristol”.

Warto również wybrać się na wycieczkę pobliskiego do rezerwatu „Zimne Wody”, gdzie znajdują się pokłady grubokrystalicznego gipsu oraz roślinność kserotermiczna.

KIELCE – miasto wojewódzkie pełniące rolę ośrodka przemysłowego, kulturalnego i naukowego regionu.

Do miejsc, które warto zobaczyć, należy m.in. Wzgórze Zamkowe. Tam znajdują się dwa najcenniejsze zabytki miasta: Pałac Biskupów Krakowskich oraz katedra pw. NMP Świętynia została wzniesiona przez biskupa krakowskiego Gedeona w 2. poł. XII w. Ciekawostką stanowi umieszczona na północnej zewnętrznej ścianie kościoła tablica miar długości, ciężaru i powierzchni. Pałac Biskupów Krakowskich wybudowany został w latach 1637–41 z inicjatywy biskupa krakowskiego Jakuba Zadzika. W centrum Kielca warto zajrzeć na Rynek, gdzie zobaczymy m.in. XVIII- i XIX-wieczne kamienice, z charakterystycznymi podcieniami.

Oprac. M. Czapik

Busko-Zdrój, Sanatorium „Marconi”, fot. K. Pęczalski

Kielce, Pałac Biskupów Krakowskich, fot. K. Pęczalski

Końskie, Oranżeria Egipska, fot. M. Fornalczyk

Ponadto w Kielcach warto odwiedzić: Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego, znajdujący się naprzeciwko nadmorski Dworek Laszczyków oraz unikatowe Muzeum Zabawek i Zabawy.

KOŃSKIE – miasto usytuowane na pograniczu Gór Świętokrzyskich i Niziny Mazowieckiej.

Początki osadnictwa w tym miejscu sięgają XI w., a pierwszymi właścicielami miasta był ród Odrowążów. W XVIII stuleciu miasto zasłynęło jako ośrodek przemysłu hutniczego i metalurgicznego: powstawały wielkie piece, fryszerki, walcownie. Jednym z najcenniejszych obiektów w Końskim jest unikatowy zespół pałacowo-parkowy, w którym możemy podziwiać budowlę małej architektury ogrodowej. Do najciekawszych należą: wzniesiona na wzór dawnych świątyń egipskich „oranżeria egipska”, świątynia grecka i glorieta – budowla o typowo dekoracyjnym charakterze. Ciekawym obiektem sakralnym jest późnogotycki kościół pw. św.św. Michała i Wojciecha z częścią romańskiego portalu (z wcześniejszej świątyni) nad wejściem.

OPATÓW – miasto położone w dolinie nad rzeką Opatówka. W przeszłości było jedną z najważniejszych miejscowości w regionie i znanym węzłem szlaków handlowych. Najstarsza osada (koniec X w. lub przełom X i XI w.) znajdowała się na terenach wokół obecnego zespołu klasztoru Bernardynów. Wiek XVI i XVII to okres rozwoju Opatowa jako ośrodka politycznego: tutaj odbywały się sejmiki szlachty województwa sandomierskiego. Obecnie miasto stanowi „stolicę” powiatu opatowskiego. Najważniejszym zabytkiem jest romańska kolegiata pw. św. Marcina. Zob. też s. 45.

OSTROWIEC ŚWIĘTOKRZYSKI – miasto położone na granicy Przedgórzia Łżeckiego i Wyżyny Opatowsko-Sandomierskiej. Dynamiczny rozwój Ostrowca nastąpił na początku XIX w. i związany był z występującymi tu pokładami rud żelaza. Na uwagę zasługują historyczne założenia urbanistyczne dawnego śródmieścia (obecnie dzielnica miasta: Denków), osiedla robotnicze, domy dla kadry inżynieryjno-technicznej, dworki miejskie. W Ostrowcu warto odwiedzić Muzeum Historyczno-Archeologiczne. Można też aktywnie wypocząć na terenie nowoczesnego Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji i popływać w basenie, w którym trenuje Otylia Jędrzejczak. Zob. też s. 54.

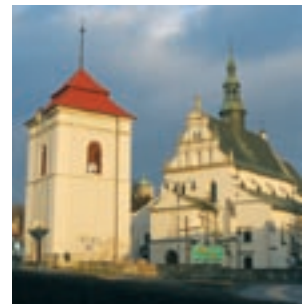
PIŃCZÓW – miasto powiatowe położone nad rzeką Nidą. Prawa miejskie posiada od 1428 r. Pińczów – zwany „pol-

skimi Atenami”, w XVI w. był jednym z głównych ośrodków ruchu reformacyjnego (w latach 1559–69 główna siedziba arian). Najcenniejsze zabytki to: pozostałości zamku z XV/XVI w., dom zwany drukarnią ariańską z XVI/XVII w., synagoga z przełomu XVI i XVII w.), zespół klasztorny Paulinów z XVII w., manierystyczna kaplica z XVII w., zespół klasztorny Reformatów (XVII–XVIII w.), pałac Wielopolskich i park geometryczny z XVIII w. Zob. też s. 49.

SANDOMIERZ – jeden z ważniejszych i najstarszych historycznie ośrodków miejskich w Polsce. Położenie w dolinie Wisły, stanowiącej dogodny szlak komunikacyjny, i żyzne lessowe gleby sprzyjały powstaniu i rozwojowi miasta. Rozkwit Sandomierza przypadł na okres od XIV do XVI w. Obecnie Sandomierz, ze względu na dużą atrakcyjność turystyczną nazywany „perłą” województwa świętokrzyskiego, jest jednym z najczęściej odwiedzanych miast w regionie. Najważniejsze zabytki to m.in. późnoromański zespół klasztorny Dominikanów (XIII w.), katedra z ok. 1360 r., późnogotycki zamek czy renesansowy ratusz. Zob. też s. 30.

SKARŻYSKO-KAMIENNA – początki miasta związane są z występującymi tu surowcami mineralnymi, głównie rudami żelaza. Dzięki temu w Skarżysku rozwinął się przemysł hutniczy i metalowy. Momentem przełomowym w historii miasta była budowa i oddanie do użytku w 1883 r. linii kolejowej, która początkowo łączyła Skarżysko ze Śląskiem i Dęblinem. W latach 80. XIX w. powstała, działająca przez ponad 100 lat, Odlewnia Żeliwa i Emaliernia „Kamienna”. Do najcenniejszych obiektów krajoznawczych zalicza się: ruiny wielkiego pieca, Muzeum im. Orła Białego i Sanktuarium Matki Boskiej Ostrobramskiej (kopia Sanktuarium Wileńskiego) z końca XX w. Zob. też s. 36.

STARACHOWICE – miasto położone w pradolinie rzeki Kamiennej, otoczone lasami. Historia Starachowic związana jest z rozwojem przemysłu (już w pierwszych wiekach naszej ery). Dziś w mieście obejrzymy m.in. dawny zespół wielkopieczowy, w którym znajduje się park tematyczny Muzeum Przyrody i Techniki *Ekomuzeum* im. Jana Pazdura. Dzieje Starachowic związane są również z działalnością cystersów, którzy przybyli w te okolice w połowie XII w. i założyli w pobliskim Wąchocku swoje opactwo. Zob. też s. 26.

Pińczów, fot. A. Drzewiecka

Sandomierz, ratusz fot. K. Pęczalski

Sanktuarium w Skarżysku-Kamiennym, fot. P. Rzuchoński

Informacje praktyczne

Dojazd i komunikacja w regionie

SAMOCHODEM. Województwo świętokrzyskie posiada gęstą sieć dróg. Przez jego teren prowadzą drogi krajowe:

- nr 7 z Gdańska przez Warszawę – Kielce – Kraków – Chyżne (granica państwa);
- nr 9: Radom – Ostrowiec-Swiętokrzyski – Opatów – Klimontów – Rzeszów – Barwinek (granica państwa);
- nr 42: Namysłów – Radomsko – Końskie – Skarżysko-Kamienna – Rudnik;
- nr 73: Wiśniówka – Kielce – Busko-Zdrój – Tarnów – Jasło;
- nr 74: Sulejów – Kielce – Opatów – Annopol – Zamość – Zosin (granica państwa);
- nr 77: Lipnik – Sandomierz – Przemyśl;
- nr 78: Chałupki (granica państwa) – Gliwice
- Zawiercie – Jędrzejów – Chmielnik;
- nr 79: Warszawa – Kozienice – Sandomierz
- Połaniec – Kraków – Katowice – Bytom.

Sieć dróg krajowych jest uzupełniana przez drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne. Dwie ostatnie kategorie doskonale nadają się do turystyki rowerowej i spora część znakowanych szlaków rowerowych w województwie przebiega właśnie tymi drogami.

AUTOBUSEM. Turysty nieposiadający własnego samochodu mogą korzystać ze środków komunikacji zbiorowej. Gęsta sieć połączeń autobusowych umożliwia wygodne podróżowanie po regionie. Niemniej jednak należy pamiętać, iż autobus nie zabierze więcej niż 2-3 rowery naraz.

Dokładne informacje nt. kursów autobusów uzyskamy m.in. pod numerem informacji autobusowej w Kielcach (041) 366 16 98 oraz na stronie www.pks.kielce.pl (więcej zob. ramka).

POCIĄGIEM. Koleją wygodnie dojedziemy do miejscowości leżących przy trasach: Warszawa – Radom – Skarżysko-Kamienna – Kielce – Jędrzejów – Sędziszów – Kraków oraz Kielce – Włoszczowa – Częstochowa. Rządziej pociągi kursują na odcinku: Skarżysko-Kamienna – Starachowice – Ostrowiec Świętokrzyski.

Dokładne informacje nt. połączeń uzyskamy pod numerem informacji kolejowej w Kielcach (041) 366 93 28, 94 36 oraz na stronie www.pkp.pl.

Komunikacja miejska

Kielce, tel.: (041) 345 06 95,
www.mpk.kielce.pl
Ostrowiec Świętokrzyski, tel.: (041) 262 09 95
Starachowice, tel.: (041) 274 70 81
Skarżysko-Kamienna, tel.: (041) 251 34 13

Informacja PKS

www.pks.kielce.pl
Busko-Zdrój, tel.: (041) 378 35 49
Jędrzejów, tel.: (041) 386 12 38
Końskie, tel.: (041) 372 35 89
Opatów, tel.: (015) 868 22 27
Ostrowiec Świętokrzyski, tel.: (041) 247 97 87
Pińczów, tel.: (041) 357 24 43
Sandomierz, tel.: (015) 832 23 02
Skarżysko-Kamienna, tel.: (041) 253 27 95
Starachowice, tel.: (041) 274 62 77
Włoszczowa, tel.: (041) 394 35 80

Informacja BUS: www.sztp.kie.pl

Rowery najlepiej przewozić pociągami osobowymi. Pospieszne – mimo że w rozkładach są oznaczone jako zabierające rowery – często nie posiadają w swoich składach wagonów przystosowanych do przewozu naszych „dwóch kołek”.

Informacja turystyczna

BĄLTÓW. Klub „Bałtek”, Bąłtów 55, 27-423 Bąłtów, tel.: (041) 264 12 93, www.baltow.info, e-mail: biuro@baltow.info

KIELCE. Regionalne Centrum Informacji Turystycznej, ul. Ściegiennego 2, 25-033 Kielce, tel.: (041) 348 00 60, 361 80 57, www.swietokrzyskie.travel, e-mail: informacja@swietokrzyskie.travel; **Informacja Turystyczna,** pl. Niepodległości 1 (Dworzec PKP I p.), 25-506 Kielce, tel.: (041) 367 64 36, faks: (041) 345 86 81, www.um.kielce.pl/turystyka, e-mail: informacja.turystyczna@um.kielce.pl; **PTTK Oddział w Kielcach,** ul. Sienkiewicza 29, 25-007 Kielce, tel.: (041) 344 77 43, faks: (041) 344 59 14, www.pttkkielce.pl

KOŃSKIE. PTTK Oddział w Końskich, ul. Zamkowa 7, 26-200 Końskie, tel.: (041) 372 31 70, www.pttkkonskie.pl, e-mail: poczta@konskie.pttk.pl

NAGŁOWICE. Dworek Mikołaja Reja, ul. Kacpra Walewskiego 7, 28-362 Nagłowice, tel.: (041) 381 45 70, faks: (041) 381 49 21

NOWA SŁUPIA. Punkt IT, ul. Świętokrzyska 18, 26-006 Nowa Słupia, tel.: (041) 317 76 26, 317 70 13, www.nowaslupia.pl

OPATÓW. PTTK Oddział w Opatowie, pl. Obrońców Pokoju 18, 27-500 Opatów, tel.: (015) 868 27 78, www.ptkopatow.free.ngo.pl

OSTROWIEC ŚWIĘTOKRZYSKI. PTTK Oddział im. Jeżewskiego w Ostrowcu Świętokrzyskim, al. 3 Maja 5, tel.: (041) 265 25 24

PIŃCZÓW. Muzeum Regionalne i Informacja Turystyczna, ul. Piłsudskiego 2a, 28-400 Pińczów, tel./faks: (041) 357 24 72, www.muzeumitpinczow.eu

SANDOMIERZ. PTTK Oddział w Sandomierzu, ul. Rynek 12, 27-600 Sandomierz, tel.: (015) 832 23 05, tel./faks: (015) 832 26 82, www.pttk-sandomierz.pl

STARACHOWICE. PTTK Oddział w Starachowicach, ul. Krywki 1, tel.: (041) 274 62 68
ŚWIĘTY KRZYŻ. Misjonarze Oblaci Maryi Niepokalanej, Święty Krzyż 1, 26-004 Bieliny, tel.: (041) 317 70 21, 317 82 78, faks: (041) 317 82 79, wew. 119

Noclegi

Ponieważ teren opisywany w przewodniku jest zbyt obszerny, aby pomieścić tu adresy wszystkich miejsc noclegowych w województwie, ograniczamy się do podania adresów stron internetowych z informacjami dotyczącymi możliwości zakwaterowania:

- www.swietokrzyskie.travel – portal turystyczny województwa świętokrzyskiego. Oprócz bazy noclegowej o zróżnicowanym standardzie i cenie (od hoteli po obiekty oferujące nocleg w warunkach turystycznych: np. schroniska młodzieżowe, domki kempingowe, ośrodki wypoczynkowe, gospodarstwa agroturystyczne na terenie całego województwa) znajdziemy tu informacje na temat atrakcji turystycznych, miejsc wartych zwiedzenia i inne wiadomości praktyczne przydatne podczas wyprawy rowerowej

- www.umig.busko.pl – informacje nt. bazy uzdrowiskowej, hoteli, pensjonatów, gospodarstw agroturystycznych na terenie gminy Busko-Zdrój

Informacje dotyczące noclegów w gospodarstwach agroturystycznych można znaleźć na stronach internetowych poszczególnych powiatów i gmin, a także w serwisach ogólnopolskich, np.:

www.lysogory.agrowczasy.com
www.chancza.agrowczasy.com
www.dolincaczarnej.pl
www.kluczewsko.gmina.pl
www.agro.kie.pl
www.chancza.agrowczasy.com

Sklepy rowerowe

JĘDRZEJÓW. „An-Mar”, pl. Kościuszki 1, tel.: (041) 386 22 09, tel./faks.: (041) 386 13 57
KIELCE. „Margo Centrum Rowerowe”, ul. 1 Maja 70, tel.: (041) 343 11 85; „Piątek Sport”, ul. Piotrkowska 6/29, tel.: (041) 344 52 86; „Rower Sport”, ul. Planty 12, tel.: (041) 344 87 92
„Sklep i serwis rowerowy”, ul. Wesola 36, tel.: (041) 343 21 32; „Suport”, ul. Sienkiewicza 53, tel./faks.: (041) 344 59 29; „Wsół Sport”, ul. Czarnowska 22, tel.: (041) 344 11 31
KOŃSKIE. „Olimpijczyk”, ul. Strażacka 15, tel.: (041) 372 25 45; **Sklep rowerowy**, Młynek k. Końskich, ul. Spacerowa 1, tel.: (041) 372 12 66; **Sklep rowerowy**, ul. Spółdzielcza 16, tel./faks.: (041) 372 88 20

OSTROWIEC ŚWIĘTOKRZYSKI. „Agat” **Sklep z rowerami**, ul. Starokunowska, tel.: (041) 265 25 67; „Lider SC” **Sklep z rowerami**, ul. Denkowska 22, tel.: (041) 247 90 20
STASZÓW. „Atlas”, ul. Kościelna 6, tel.: (015) 864 30 61

Wypożyczalnia rowerów

SANDOMIERZ. Ośrodek Szkolenia Kierowców „Mazur”, tel.: (015) 832 34 08, tel.: 0660 920 583; do dyspozycji 5 rowerów; cena: 20 zł/dzień. **Przechowalnia rowerów (Motel Królowej Jadwigi)**, ul. Krakowska 24, tel.: (015) 832 29 88, 832 28 72, 0601 153 276; do dyspozycji 10 rowerów; cena: 10 zł/dzień

Ważne adresy i telefony

Pogotowie ratunkowe: 999

Policja: 997; Komenda Miejska Policji w Kielcach, ul. Wesola 43, tel.: (041) 349 30 01
Straż Pożarna: 998; Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej w Kielcach, ul. Sandomierska 81/83, tel.: (041) 369 30 10, 369 36 20

Straż Miejska: 986, Kielce, ul. Ogrodowa 3b, tel.: (041) 368 75 15

Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe Województwa Świętokrzyskiego, Kielce, ul. Żytnia 1, tel.: (041) 344 92 18

Ciekawe strony rowerowe

www.mtbcross.pl
www.bikeworld.pl
www.rowery.org.pl
www.eurovelo.org
www.rower.com

Ciekawe imprezy rowerowe

Ogólnopolski Konecki Maraton Rowerowy:
www.pttkonskie.pl
 Ogólnopolski Maraton mBank eXtreme:
www.pttkonskie.pl
 Świętokrzyska Liga Rowerowa:
www.mtbcross.pl

Wybrane atrakcje turystyczne

Bałtowski Park Jurajski: www.baltowskipark.pl
 Spływ tratwami w Bałtowie, Zwierzyniec Bałtowski: www.baltow.info
 Żywe Muzeum Porcelany: www.as.cmielow.com.pl
 Wystawa Pojazdów Konnych Dworu i Wsi Kieleckiej: www.powozy.polska24.pl
 „PARK STADION”, Egzotarium, Dolina Gadów, Mini Zoo: www.parkstadion.pl
 Wytwórnia Wrażeń – Sporty Ekstremalne: www.wytworniawrazen.webd.pl
 AGROKLUB – Czterokołowce: www.czterokolowce.pl
 Neolityczne Kopalnie w Krzemionkach k. Ostrowca: www.krzemionki.pl
 Safari wśród bizonów: www.bizony.com
 Pustelnia Złotego Lasu w Rytwianach: www.pustelnia.rytwiany.opoka.info
 Zamek Krzyżtopór w Ujeździe: www.krzyztopor.pl
 Szkoła Wrażliwości: www.kapkazy.art.pl
 Klasztor na Świętym Krzyżu: www.swietykrzyz.pl
 Muzeum Zabawek i Zabawy: www.muzeumzabawek.eu
 Muzeum Narodowe w Kielcach: www.muzeumkielce.net
 Muzeum Przyrody i Techniki: www.ekomuzeum.pl
 Zabytkowy Zakład Hutniczy w Małenicy: www.maleniec.powiat.konskie.pl
 Park Etnograficzny w Tokarni: www.mwk.com.pl
 Muzeum Siekier: www.orzechowka.com
 Świętokrzyska Kolejka Dojazdowa „Ciuchcia Expres Ponidzie”: www.ciuchcia.eu
 Starachowicka Kolej Wąskotorowa: www.fpkw.pl
 Muzeum im. Orła Białego: www.orzelbialy.skarzysko.org
 Muzeum Mineralów i Skamieniałości: www.swkatarzyna-muzeum.pl

Region w sieci

www.sejmik.kielce.pl
www.swietokrzyskie.pl
www.swietokrzyskie.travel
www.um.kielce.pl
www.bieliny.pl
www.checiny.pl
www.daleszyce.pl
www.nowaslupia.pl
www.nowiny.com.pl
www.piekoszow.pl
www.rakow.pl
www.strawczyn.pl
www.zagnansk.gmina.pl
www.busko.pl
www.pacanow.pl
www.solec-zdroj.pl
www.wislica.pl

www.jedrzejow.pl
www.sobkow.uti.pl
www.ug-naglowice.webpark.pl
www.kazimierzawielka.pl
www.powiat.konskie.pl
www.umkonskie.pl
www.opatow.pl
www.ug.iwaniska.home.pl
www.um.ostrowiec.pl
www.baltow.info
www.cmielow.pl
www.bodzechow.eu
www.pinczow.pl
www.pinczow.com.pl
www.powiat.sandomierz.pl
www.sandomierz.pl

www.klimontow.ugm.pl
www.koprzywnica.eu
www.skarzysko.powiat.pl
www.skarzysko.arjmm.pl
www.turystyka.skar.pl
www.blizyn.okay.pl
www.uglaczna.bip.doc.pl
www.suchedniow.pl
www.skarzysko.com.pl
www.powiat.starachowice.pl
www.wachock.pl
www.staszow.pl
www.rytwiany.com.pl
www.szydlow.pl
www.powiat-wloszczowa.pl
www.kluczewsko.gmina.pl

INDEKS MIEJSCOWOŚCI

Adamek 23	Jakubowice 57	Miedzierza 23	Skarżysko-Kamien- na 36, 75
Ameliówka 40	Janopol 58	Mikulowice 57	Skotniki 32
Bałtów 59	Janowice 44	Mirocice 43	Skowronno Dolne 49
Barak 23	Jaworzna 70	Mirogonowice 44	Skrzypiów 50
Bartoszewiny 66	Jeleniec 60	Młodzawy Małe 50	Sobków 46
Bazów 34	Jeziorko 43	Moczydło 56	Sobowice 49
Beszyce 34	Jędrzejowice 61	Modliborzycze 44	Sobótka 58
Bidziny 57	Jurkowice 45	Mokra 25	Stara Słupia 43
Bieliny 62, 67	Jurków 52	Mokrsko Dolne 47	Starachowice 26, 38, 75
Biskupice 44	Kaczka 28	Mokrsko Górne 47	Stare Kotlice 48
Blotnica 25	Kakonin 63	Mostki 28	Stawy 48
Bodzechów 55	Kalków-Godów 39	Motkowice 48	Stradów 51
Bodzentyn 42	Kamienna Wola 23	Mozgawa 50	Strażnica 23
Bogoria Skotnicka 32	Kawczyce 53	Mychów 61	Sulisławice 34
Borsowice 48	Kielce 68, 72	Nagorzyce 44	Szałas 24
Bór Kunowski 60	Klimontów 34	Nawodzice 34	Szczukowice 70
Brody Iłżeckie 60	Kobyłanki 45	Nietulisko 39	Szczury 58
Brzezie Kolonia 43	Kobyłany 45	Nowa Słupia 43	Święta Katarzyna 41
Busko-Zdój 72	Koćmierzów 32	Opatów 45, 74	Świętomarz 43
Cedzyna 40	Kolonia Pętkowice 49	Ostrołęka 32	Święty Krzyż 63
Chmielów 39	Komorów 23	Ostrowiec Świę- tokrzyski 39, 54, 61, 74	Świrna 61
Chocimów 61	Koniemosty 52	Pawłów 58	Tarczek 43
Chotel Czerwony 53	Końskie 74	Pelczyca 52	Tarłów 58
Chroberz 50	Koprzywnica 33	Piekoszków 71	Trębanów 56
Ciekoty 41	Kostrzeszyn 52	Pińczów 49, 74	Ujazd 35
Czachów 58	Krasna 25	Podgajce 57	Wąchock 28, 36
Czapłów 67	Krynki 39, 60	Podlaziiska 29	Wiślica 52
Czarniecka Góra 25	Krzczonowice 56	Podhysica 63	Wlonice 57
Czyżów Szlachecki 58	Kunów 39	Podzamcze Pieko- szowskie 71	Wojciechowice 57
Ćmielów 56	Lasocin 58	Pokrzywianka Górna 44	Wojśławice 50
Dąbrówka 60	Lechów 67	Porąbki 62	Wola Chrobberska 51
Diugojów 24	Leszczyny 40	Potoczek 59	Wółka Pętkowska 59
Doły Biskupie 39, 61	Linów 58	Prawęcín 61	Wółka Tarłowska 58
Duraczów 25	Lipie 29	Probolowice 52	Wółka Wojnowska 57
Dziurów 39	Łaziska 71	Przybyśławice 57	Wygodą 58
Eugenów 60	Łężyce 44	Przyłogi 23	Wyspa 58
Gębice 61	Łomno 43	Radkowice 27	Zagaje Stradowskie 51
Gluzy Szlacheckie 53	Łubów 58	Radzanów 53	Zawierzbie 32
Góloszyce 44	Makoszyn 67	Rataje 38	Zawiselszcze 32
Goryśławice 53	Małżyce 52	Rogowice 23	Zofiówka 67
Goździelin 56	Małe Jodło 61	Rynnica 34	
Górki Klimontowskie 35	Małoszyce 56	Sandomierz 30, 75	
Grocholice 56	Marcinkowice 45	Samia Zwola 44	
Grzegorzowice 44	Marcinków 36	Samówek 60	
Holudza 53	Mąchoćice Dolne 40	Serbinów 23	
Huta Szklana 63	Mąchoćice Górne 40	Sielpia Wielka 22	
Imielnica 49	Mąchoćice Scholasteria 41	Skarbka 59	
Imielno 48	Mękarzewice 52		
Jadwigów 58	Michałów 36, 44		